

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta
Ústav českých dějin

Jan Tesař

Miroslav Kárný. Studie o vlivu ideologie a politické moci na jedince
v letech 1919–1974

Miroslav Kárný. The study about influence of ideology and political
power on individual life in years 1919–1974

Praha 2010

vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, PhD

Děkuji vedoucí práce doc. PhDr. Janě Čechurové, Phd za trpělivost a čas, který mi věnovala a za přínosné rady, bez nichž by tato práce nevznikla. Dále děkuji Janě Chalupové, která si udělala čas, aby zodpověděla několik mých otázek a v neposlední řadě Kateřině Lundákové za jazykovou korekturu a stejně tak i všem svým blízkým za podporu a pomoc při zpracovávání tématu.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 25. května 2010

Jan Tesař

Anotace

Studie se zabývá životem Miroslava Kárného v letech 1919–1974. Zvláštní zřetel byl kladen na utváření myšlenkových map a vliv ideologie na individuum. V první části je zkoumán život M. Kárného v ghettu Terezín a účinky aplikace „Konečného řešení“ na konkrétního člověka s ohledem na možnosti rezistence. Druhá část se zabývá formováním veřejného názoru M. Kárného pod dojmem z komunistické ideologie, jejímž byl aktivním recipientem. Zkoumány jsou jak pilíře sekulární víry v období totality, tak příčiny jejího pozdějšího rozpadu.

Synopsis

The study is about life of Miroslav Kárný in years 1919–1974. The creation of mental maps and influence of ideology on the individual human being was one of the main subjects. In the first part I have explored the life of M. Kárný in ghetto Teresienstadt with special attention to effects of „Endlösung der Judenfrage“. Furthermore, the options of possible resistance in the ghetto were studied. The second part is about forming M. Kárný's public opinions under communist ideology, which was accepted by him without hesitation. Lastly, the study is about destruction of fundamentals of secular belief in the age of totalitarianism

Klíčová slova

Dějiny 20. století, rok 1968, biografie, Miroslav Kárný, holocaust, kolektivní identity, sekulární víra, mentální mapy, ideologie, komunismus

Obsah

Úvod.....	6
Část první.....	8
1. Dětská a studentská léta na pozadí první republiky.....	8
2. V boji o život a v odboji.....	13
2. 1. Život v protektorátu	13
2. 2. Terezín a další koncentrační tábory.....	15
Část druhá.....	30
3. V redakci Rudého práva	30
4. Pád, vzestup a pád.....	52
4.1. Konec jedné kariéry a práce v Kladenském kovákovi.....	52
4.2. V redakci Svobody.....	55
4.3. vzestup a pád.....	66
Závěr.....	73
Použitá literatura a prameny.....	75
Příloha 1.....	78
Příloha 2.....	84

Úvod

Smyslem této práce je podat svědectví o člověku, který měl v pubertě hlubší zkušenost s první republikou a zároveň zažil ještě rok 1968. Proto jsem musel zvolit někoho, kdo se narodil v době okolo první světové války. Další podmínkou bylo, aby byl komunistou. Kromě toho jsem si určil ještě strukturální omezení, tzn. že nesměl delší dobu zastávat významnější funkci ve stranickém či vládním aparátu. Na základě těchto kritérií byl vybrán, víceméně šťastnou náhodou, Miroslav Kárný. Na studiu jeho životních osudů, které se v období druhé světové války tím, že byl etnickým židem, značně zkomplikovaly, chci odpovědět na několik otázek, např.: Jak a proč se člověk stane komunistou, co to pro něj znamenalo, jednalo se o víru či o politickou příslušnost, jak se vyvíjel jeho poměr k režimu, jak se utvářela a vyvíjela jeho skupinová identita, abych jmenoval alespoň ty nejdůležitější.

Vedle snahy nalézt odpovědi na tyto a další otázky jsem se zabýval také nástinem životní dráhy a osobní kariéry M. Kárného, což s sebou neslo vznik dalších otázek. Namátkou: Jaké měl M. Kárný charakterové vlastnosti, jakou roli hrálo to, že byl členem KSČ pro výběr povolání, jakým způsobem přistupoval k práci a proč, jaký měla kariéra vliv na jeho rodinný život či jak a kdy nejvíce ovlivňovaly život jednotlivce „velké dějiny“. Studie má též podkrýt další motivace k zásadním životním rozhodnutím a nahlédnout na fungování individua v rámci společnosti v letech 1919–1974, což je zároveň chronologické vymezení této studie. Rok 1919 byl zvolen jako výchozí bod, který korespondoval s narozením M. Kárného. Horní datum jsem stanovil z toho důvodu, že tehdy skončila M. Kárného povinná pracovní kariéra a odešel do důchodu.

Práce je členěna na dvě části, přičemž v první se zabývám utvářením mentálních map a životem konkrétního jednotlivce obzvláště v prvních letech první republiky, protektorátu a v koncentračních táborech. Rok 1945 pak byl pro M. Kárného tak velkým mezníkem, že jsem ho zvolil za předěl mezi oběma částmi. Ve druhé části jsem se soustředím na život M. Kárného za třetí republiky¹ a za socialismu.

Vzhledem k povaze tématu jsem využíval hlavně archivních fondů a vydaných pramenů. Zde se projevil pro 20. století příznačný, enormně velký rozsah fondů, zejména úřední proveniencí. Povaha tématu, protože není přehled o tom, kde jsou stopy činnosti konkrétního jednotlivce bez příslušnosti k užší elitě, si proto vyžádala použití metody sondy. Kvůli ověření správnosti některých faktů a kvůli získání jiného pohledu na téma byla využita i

¹ Pojmem třetí republika rozumím dějinnou periodu, vymezenou přijetím košického vládního programu 5. dubna 1944 a ústavou z 9. května 1948. V textu používám ještě termín období lidová demokracie, která odpovídá Kaplanovu pojetí.

metoda oral history. Na základě těchto metod jsem analyzoval ve Státním oblastním archivu v Praze uložená jednání krajského byra KSČ, jehož fond je dosud nezpracovaný, či schůze komise pro dějiny závodů, jejichž fond je uložen v Národním archivu.

Relativní torzovitost pramenů osobní provenience alespoň částečně zmírňovala existence osobního fondu M. Kárného. Ten obsahoval zejména dopisy a úřední listiny, ale i několik nedokončených vzpomínek, v nichž M. Kárný vzpomíná na klíčové události svého života. Osobní vzpomínky mi pomohly rekonstruovat, jaký byl jeho názor na tyto události a byly přínosné pro celou mou práci. Kromě poznatků o rodičích M. Kárného, jeho dětství a dospívání se ukázaly být nenahraditelné obzvláště pro období konce 60. let a pro reflexi 21. srpna 1968. Protože v osobním fondu se nenachází téměř nic k jeho životě v 50. letech, ukázal se být důležitým pramenem fond ministerstva vnitra v Archivu bezpečnostních složek v Praze, který mi pomohl nahlédnout život M. Kárného v této době a též si udělat představu, jak na něj nahlížela skupina lidí „zvenčí“. Kromě nich jsem pracoval s mnoha vzpomínkami z Archivu Židovského muzea v Praze, které byly zásadní pro dotvoření mé představy o působení M. Kárného v ghettu Terezín a zejména o jeho odbojové činnosti a jeho pozici v tamní organizaci KSČ.

Dalším velkým pramenným souborem, který bylo nutno zmapovat a prostudovat, byly vydané prameny, zejména novinové články. Práce tohoto typu se ukázala být značně vyčerpávající a časově náročná i kvůli neexistenci odpovídajícího rejstříku. Výsledkem zdoluhavé práce byl však soubor textů, který mi umožnil vytvořit si představu o duševním vývoji M. Kárného, který je v odpovídajících kapitolách naznačen na základě interpretace klíčových článků. Hlavní důraz jsem kladl na období let 1945–1951, kdy M. Kárný napsal nejvíce článků a vzorek je dostatečně reprezentativní. Výsledky byly následně výběrově konfrontovány s články z období let 1958–1967, z důvodu dokumentace vývoje názorů M. Kárného, prezentovaných na veřejné platformě. Tímto srovnáním jsem se snažil zmapovat vývoj recepce ideologie a propagandy jedincem, a také jejich vliv na prezentaci osobních a společenských témat na veřejnosti.

Aby byl dodán životu M. Kárného potřebný kontext, bylo nutné využít i sekundární literaturu. Zde je třeba vyzdvihnout zásadní syntézy H. G. Adlera, V. Průchy, Z. Kárníka, K. Kaplana, neboť pomohly vytvořit potřebný širší rámec, jež byl pro evokaci Miroslava Kárného nutný.

Část první

1. Dětská a studentská léta na pozadí první republiky

Miroslav Kárný se narodil 9. září 1919 v Praze na Starém Městě. Byl tedy dítětem, které bylo počato z úlevy a radosti, která se po celé Evropě rozhostila, jakmile skončila Velká válka. Byla to však zároveň doba, kdy se ještě československé hospodářství vzpamatovávalo z následků válečného kolapsu bývalé podunajské monarchie a M. Kárného narození se tak nekrylo se zvýšenou porodností, která se projevila až v několika následujících letech.² Ani jeho otec Viktor Kárný, ani matka, Karla Kárná rozená Roubíčková neměli lehký život.

Viktor Kárný se narodil 26. dubna 1885 v Lešanech u Benešova. Povoláním byl nejdříve obchodním jednatelem, tedy podomním obchodníkem. Obchodoval s několika druhy zboží od vlny, příze, jehel až ke galanternímu zboží ve velkém. Byl vdovcem a z prvního manželství měl syna Jiřího, který se narodil roku 1914, a dceru Věru.³ Vychovávat děti jako samoživitel pro něj zajisté nebylo lehké ani z hlediska ekonomického, ani z hlediska výchovy samotné, proto hledal novou ženu, jež by pečovala jak o rodinu, tak o domácnost.

Patrně na jedné ze svých cest se seznámil s Karlou, která se narodila 4. srpna 1890 v Novém Kníně. Po absolvování měšťanky v Dobříši pracovala jako vychovatelka. Nejdéle působila v rodině Ančerlů, dohlížela tam na budoucího dirigenta československé filharmonie. Později byla zaměstnána jako švadlena. Ještě v dětském věku si prošla traumatem, když její bratr spáchal sebevraždu. V roce 1917 byla Karla čerstvou vdovou, její první manžel, který spáchal sebevraždu, se jmenoval Kantůrek. Důvod sebevraždy Možná souvisel se smrtí Karliny dcery, která též někdy v této době zemřela.

Karla, pro kterou si život přichystal tyto útrapy, též hledala muže a zřejmě by jí nevadilo, pokud by již měl děti. I proto nic nebránilo sblížení a později svatbě Viktora a Karly, dvou lidí, kteří zažili úmrtí nejbližších, ale stále byli příliš mladí na to, aby se smířili s životem bez partnera. Přestože ani Viktor, ani Karla nebyli praktikujícími židy a vystoupili z Židovské náboženské obce hned po vzniku Československa, vybrali si za partnera žida etnického. Jestliže hrál v jejich případě roli etnický původ, což není pravděpodobné, protože ani Viktorova první manželka nebyla etnickou židovkou, tato role byla pouze zprostředkovaná okruhem známých jejich rodičů. Že byl jejich vztah alespoň zpočátku láskyplný dokazuje jak narození Miroslava, tak posléze jeho mladšího bratra Zdeňka, který se

² Viz. PRŮCHA, Václav, Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, díl 1., Praha 2004–2009, str. 229.

³ Pro další osudy Jiřího a Věry je důležité, že jeho první žena byla nežidovského původu. Protože oba měli během protektorátu status míšence, vyhnuli se deportacím. Deportace míšenců byly rovněž v plánu, avšak jeho plné realizaci zabránil konec války. Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 1.

narodil 20. června 1924. Tehdy již otec pravděpodobně provozoval obchod s galanterií. Rodina bydlela na Letné, ve Šternberkově ulici číslo 10, kde je zastihl i konec 30. let.

Rok 1924 byl pro rodinu Kárných přelomový i z toho důvodu, že Karla na podzim obdržela tovaryšský list, který z ní dělal profesionálku v oboru krejčovství, k němuž tíhla již dříve. Dokud na Československo neudeřila hospodářská krize, zdá se, že život rodiny Kárných plynul klidným tempem maloobchodních živnostníků. O jejich dobré finanční situaci svědčí i to, že kromě bytu a obchodu, na který měli hypotéku, vlastnili domek v obci Šibřiny.⁴ Rodina také koncem 20. let alespoň jednou vycestovala na dovolenou do Jugoslávie.⁵

Problémy se rodiny Kárných dotkly na počátku 30. let, kdy otcův podnik zkrachoval. Příčinou byla velká hospodářská krize a z ní plynoucí zhoršení kupní síly, což se kromě exportního a lehkého průmyslu dotklo i velkého množství menších živnostníků.⁶ Hlavní starost o obživu rodiny pak převzala Karla. Obchodní krach zřejmě otec těžce nesl, bral to jako své osobní selhání. Musel se znovu stát obchodním cestujícím, byl tak často mimo domov a s rodinou ztrácel kontakt. Jeho povaha též přispěla k tomu, že se celé rodině odcizil a svou otcovskou roli neplnil tak, jak to od něj okolí očekávalo. To vyplývá z dopisu, který psal M. Kárný svému mladšímu bratrovi v roce 1941, ještě než se rozhodl přihlásit se do transportu do Terezína: „*ty příčiny našeho poměru k němu (otci, pozn. JT) jsou snadno poznatelné a odvážil jsi je správně. Je to skutečně obtížné přiblížit se k otci, i je-li dobrá vůle, Naplní každé prostředí takovou vzrušenou náladou, plnou utajených nástrah hotových vybuchnout – nejen doma, ale všude. Jeho nikoli egoismus, ale egocentrismus, snaha, aby on byl první, aby se o něm mluvilo, zdůrazňování jeho vztahů, jeho citů atd. je to jasné až k směšnosti (...) není to sobectví, ale jen kladení sebe ve střed, egocentrismus.*“⁷

Přes zhoršení ekonomické situace byla rodina dostatečně movitá na to, aby dokázala zajistit svým dětem co nejlepší vzdělání. To se neobešlo bez jistých těžkostí. Vypomoci museli vzdálenější příbuzní. Miroslav se zmiňuje, že po celých osm let, co studoval na gymnáziu, musel chodit na oběd na Národní třídu, kde bydlela jeho bohatá teta, matčina sestra, jejímž byl Miroslav chráněncem.⁸ Nicméně finanční poměry nebyly natolik zlé, aby rodina musela prodat nemovitost v Šibřině. Roku 1930 tedy začal Miroslav studovat na Akademickém gymnáziu Na Příkopě (dnešní gymnázium ve Štěpánské ulici). Tehdy se již

⁴ Jednalo se o malou obec asi kilometr jižně od Újezdu nad Lesy, dnes Sibřina. Ze Šternberkovy ulice do Šibřiny to bylo přibližně 21 km.

⁵ O této skutečnosti se zmiňuje dcera Miroslava Kárného Jana Chalupová, se kterou byl metodou oral history proveden rozhovor. Viz. Příloha 1.

⁶ O velké hospodářské krizi a jejích hospodářských důsledcích podrobně viz. Např. PRŮCHA, Václav, Hospodářské a sociální dějiny..., díl I., str. 245–320.

⁷ Cit. dle NA ČR, fond KÁRNÝ, karton 8, korespondence.

⁸ op. Cit. Dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 5.

blížil k završení svých středoškolských studií nejstarší syn Jiří z Viktorova prvního manželství, který pak ještě vystudoval chemii a získal titul inženýra.

Na střední škole se M. Kárný poprvé vážněji setkal s rasovým šovinismem. Ostře pravicově orientován byl jeho profesor dějepisu a zeměpisu. Reálnou hrozbu nebezpečí pravicového extremismu pro společnost si nicméně Miroslav uvědomil při tzv. Insigniádě, která proběhla na konci roku 1934.⁹ Poměrně brzy, v patnácti letech se patrně začal zajímat o události kolem sebe, o politiku. Zřejmě hledal i výkladové paradigma, myšlenkový soubor, který by dokázal uspokojit jeho otázky týkající se fungování společnosti. Mnohem více než židovská tradice, se kterou se v rámci rodiny, neboť byla asimilovaná, příliš nesetkával, ho vábila politická levice, která byla prosta rasového šovinismu, což jistě mladému Miroslavovi imponovalo nejen proto, že byl Žid a bez ohledu na to, do jaké míry se jím cítil být. S židovskou identitou se setkával mimo domov. Je ale otázkou, do jaké míry se s ní vnitřně ztotožňoval a do jaké míry mu byla pouze vnucena tlakem vnějšího světa, který mu připomínal, že je jiný. Snad to byla pro něj identita doplňková a spíše než jako pozitivní součást sebe sama ji vnímal jako závaží. Proto asi nepřijal židovství za své, nicméně alespoň pro okolí to jeho součástí bylo. Jeho etnický původ proto jistě hrál při výběru výkladového paradigmatu nezanedbatelnou roli.

Obecně byla komunistická strana, spolu se stranou sociálně demokratickou, která však postrádala radikální náboj, a mohla být proto pro mladé hledající přímá řešení méně přitažlivá, pro etnické Židy přitažlivější než strany extrémně nacionalistické. Tento stav byl dán ideologií i „image“ strany. Zatímco komunistické hnutí bylo v této době programově internacionalistické, nacionalistické strany byly nezřídka xenofobní, či v nich tento prvek v průběhu 30. let sílil. Z pohledu nepřilíh majetných Židů či jejich intelektuálních elit, které ještě nebyly stabilizované v státním establishmentu, byly internacionalismus a universalismus prvky, se kterými se mohli velmi dobře ztotožnit právě proto, že byli i v Československu menšinou, neboť v rámci těchto politických stran mohli zvýšit svůj sociální status bez ohledu na svůj etnický původ, což se nedá tvrdit, bez ohledu na výjimky, o stranách nacionalistických.¹⁰ Svou roli samozřejmě hrál i sociální program, jež měl na paměti chudé, slabé, pracující v závislém postavení, mezi něž se do jisté míry počítal i mladý Miroslav a

⁹ Obecně o Insigniádě viz. KÁRNÍK, Zdeněk, České země v éře první republiky (1918–1938), díl II., Praha 2005, str.270–279.

¹⁰ Srov. DINER, Dan, FRANKEL, Jonathan, Jews and Communism: the Utopian Temptation, in: Dark times, Dire Decisions. Jews and Communism. Studies in contemporary jewry an annual XX, edd. Jonathan FRANKEL, Oxford 2004, p. 3–7.

jeho rodina.¹¹ Rodinné okolnosti samozřejmě též hrály svou roli. Tím že byl otec sociálním demokratem, dokonce se angažoval v abstinenčním spolku a chodil do dělnické akademie, snižoval ze subjektivních důvodů zajímavost této strany v očích syna Miroslava. Tyto důvody pravděpodobně hrály svou roli v době, kdy se M. Kárný rozhodl stát komunistou.

Prvním jeho politickým učitelem byl, zdá se, starší nevlastní bratr Jiří, který se angažoval v Komunistické studentské frakci (Kostufře). Politika a veřejná činnost zřejmě byla Miroslavovým živlem, protože se ještě na gymnáziu zapojil do organizace Mladá kultura, což byla středoškolská sekce Ligy pro lidská práva. Ta byla napojena na komunistickou stranu, do níž Miroslav vstoupil roku 1937, tedy hned jak mu bylo osmnáct let. V této době se již KSČ vyrovnala s výměnou garnitur, která proběhla v roce 1929. Pevnou rukou zde vládla skupina „karlínských kluků“, tj. Gottwald, Slánský a další, která aplikovala do stranického řízení demokratický centralismus a bolševizaci. Ostrý postup proti frakcionářům a slepá poslušnost Kominterny od strany v následujících letech odehnaly uměleckou avantgardu, řadu intelektuálů i jiných členů strany. V letech 1928–1929 klesl počet členů přibližně čtyřikrát.¹² Přestože hospodářská krize udělala své a ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 1935 dosáhla KSČ pozice čtvrté nejsilnější strany, nárůst voličů nebyl v podstatě žádný. Oproti volbám do poslanecké sněmovny v roce 1929 sice získala KSČ o 57 136 hlasů více, ovšem její procentní podíl spadl z 10% na 9,7%.¹³ Ve druhé polovině 30. let se nicméně zvyšovala členská základna, i když do roku 1936 nedosáhla ani poloviny počtu z doby před nástupem Gottwaldovy skupiny.¹⁴ Po roce 1935 se proměnil přístup KSČ k Československu i sociální demokracii a začal být zdůrazňován pozitivní program.

M. Kárný se v této době podílel na vydávání časopisu, kam psal protifašistické, levicově orientované články. S tím se pojily jisté problémy, M. Kárný se k tomu stručně vyjadřuje: „na gymnáziu jsem měl různé potíže, ale do jaké míry to bylo ovlivněno tím, že věděli, že jsem žid a ještě komunista, to se nedá teď už rozeznat.“¹⁵ Tyto potíže nebyly fatální, protože M. Kárný bez problémů odmaturoval v obvyklém jarním termínu v roce 1938. Téměř ze všech předmětů, včetně dějepisu, získal známku „dobře“, jen z českého jazyka a tělocviku

¹¹ Pokud jde o volební preference majetných asimilovaných etnických Židů, kteří si vydobyli postavení v průmyslu či svobodných povoláních, mnoho z nich pravděpodobně inklinovalo k Hradu a k politickým stranám Hradu nakloněným. Jedná se však pouze o hypotézu. Viz. SOUKUPOVÁ, Blanka, T.G. Masaryk a židé (Židé): legenda a skutečnost in: Židovská menšina v Československu ve třicátých letech, Praha 2004, str. 96–111.

¹² Viz. RUPNIK, Jacques, Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci, Praha 2002, str. 78–88.

¹³ Údaje viz. [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD00412AEC/\\$File/422008p7_2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD00412AEC/$File/422008p7_2.pdf)

¹⁴ Viz. KÁRNÍK, Zdeněk, České země v éře první republiky (1918-1938), díl I., Praha 2002, str. 543.

¹⁵ Cit. Dle AŽM Praha, fond vzpomínek obětí holocaustu, kazeta 328, str. 5.

„chvalitebně“. Ze základů filosofie a vlastivědy pak „výborně“.¹⁶ Jeho vědomosti a výsledky byly dostačující k tomu, aby na podzim roku 1938 začal studovat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor český jazyk a dějepis.

Vysokou školu studoval tedy již v době druhé republiky a jako mladý komunista a Žid pociťoval, jak se stát stával stále autoritativnější a antisemitštější.¹⁷ Potom, co byla KSČ nucena přejít do ilegality, se rozpadala její organizace a byly zakazovány její časopisy. Období druhé republiky zřejmě Miroslava přesvědčilo o nefunkčnosti buržoazní demokracie, oportunistu pravicových stran, a o jejich neschopnosti bránit republiku proti extremismu. Když M. Kárný hledal viníka, který může za neblahý stav společnosti Mnichovu, jeho zrak padl na stále více autoritativnější a antisemitštější Národní sjednocení, které vedl Beran. Ten se v Kárného očích stal ztělesněním všeho špatného, co si v širším měřítku představoval pod pojmy kapitalista a autoritativní demokracie. Jedinou nadějí na změnu zhoršujících se poměrů, po selhání Západních spojenců i domácí reprezentace v Mnichově, kterou představovalo Národní sjednocení, se zdál být Sovětský svaz a vedení KSČ nalézající se tamtéž.

Shrme-li tedy nejvýznamnější momenty, pak se obzvláště druhá polovina 30. let ukazuje být důležitým mezníkem v myšlenkovém formování a vývoji M. Kárného. Poprvé se setkává s politikou a utváří si názor na svět kolem sebe. Pravděpodobně kvůli hospodářskému a politickému vývoji v 30. letech, možná díky bratrovu příkladu, snad díky osobnímu založení, či proto, že nechtěl být jen pasivním, nepolitickým subjektem ve společnosti a veřejném životě, se rozhodl pro KSČ. Jestliže jistou úlohu u něj hrálo racionální rozhodnutí, boj KSČ proti rasovému šovinismu a prosazování sociálního programu, časem nabylo vrchu přesvědčení, víra, že komunismus je jedinou ideologií, která je schopná vypořádat se s diskreditovaným systémem a stranami první republiky, které nedokázaly ochránit společnost před nástupem pravicového extremismu a antisemitismu, ale které je v mnoha aspektech naopak podporovaly. V utváření Miroslavova myšlení jistě mělo velký vliv stranické školení a ideologický výklad světa, který jeho uším zněl, na rozdíl od ideologie druhých stran, v této době autenticky a humanisticky. Další události ho měly v tomto přesvědčení utvrdit.

¹⁶ Viz. NA ČR, fond KÁRNÝ, karton 1, osobní doklady.

¹⁷ O antisemitismu za druhé republiky viz. např. RATAJ, Jan, O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939, Praha 1997, str.93–119.

2. V boji o život a v odboji

2.1 Život v protektorátu

„V tu osudnou středu panovalo opravdu škaredé počasí. Déšť se sněhem, plískanice, zima: jakoby symbol časů, které nastávaly.“¹⁸ Tak popsal 15. března tehdy mladý T. Brod. Je pravděpodobné, že podobně vnímal ono zlomové datum i M. Kárný. Pokud druhá republika již byla antisemitská, ale na statky, pracovní místa a živnosti Židů ještě nesahala, pak protektorát se svou aplikací norimberských zákonů, které byly prakticky zavedeny Nařízením Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939, dovedl antisemitismus a arizaci do nové úrovně.¹⁹ Pokud rodina Kárných zvažovala, zda emigrovat či zůstat, bylo to pravděpodobně v druhé půli roku 1939 a v měsících následujících. V této době, 15. července 1939, byla zřízena *Zentralstelle für jüdische Auswanderung*, která měla vystěhovalce Židů podporovat.²⁰ Starost o budoucnost nadějného studenta Miroslava, možná větší než měl o sebe on sám, měla hlavně jeho matka Karla, která se snažila synovi emigraci zařídit. Nakonec však nevyšel ani plán, který počítal s Miroslavovým studiem v Bělehradě, ani matčina snaha o zařízení affidavit do Spojených států, kde měla rodina vzdálené příbuzné.²¹

Během protektorátu se také zhoršovala možnost uplatnění Židů na trhu práce. Ztrátu možnosti vykonávat kvalifikované zaměstnání a možnost uplatnit se buď načerno, nebo v zaměstnáních, která nevyžadovala žádnou kvalifikaci, na sobě zakusilo mnoho Židů v protektorátu dříve nebo později, v závislosti na tom, jaké měli vztahy se zaměstnavatelem a jaké měl zaměstnavatel vztahy s krajní pravicí a protektorátními úřady.²² Pokud Židé vlastnili obchod či podnik, stávali se obětí arizace, což se nevyhnulo ani rodině Kárných. Miroslav Kárný události okolo podniku své matky popisuje následovně: „*podnik byl sice arizován, dosadil se tam Treuhänder, ale maminka tam zůstala dál. Využili jsme toho, že sestra byla ‚míšenska‘. Maminka se pokusila papírově jí obchod předat, ale Oberlandrat to zamítl.*“²³ Z citace je patrné, že se Karla Kárná pokoušela majetek zachovat v rodině a arizaci se tak

¹⁸ Cit. dle BROD, Toman, Ještě že člověk neví, co ho čeká. Života běh mezi roky 1929–1989. Praha 2007, str. 67.

¹⁹ Ke genezi nařízení a jeho dopadech na protektorátní společnost viz. MILOTOVÁ, Jaroslava, K historii Neurathova nařízení o židovském majetku, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 2002, str. 63–94.

²⁰ Nejvíce židovských vystěhovalců z Protektorátu připadá na období od poloviny července 1939 do konce roku. S tím jak postupovala válka se však možnosti vystěhování rapidně zhoršovaly, až téměř ustaly v roce 1940. viz. MILOTOVÁ, Jaroslava, Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze. Geneze a činnost do počátku roku 1940, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 1997, str. 10–29.

²¹ Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 3.

²² Viz. AŽM Praha, kazeta 568, str. 6, kazeta 005, str. 1–2, kazeta 069, str. 4

²³ cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 2.

vyhnout, její iniciativa však přišla příliš pozdě. Kromě obchodu se arizace týkala i domku v Šibřině.

Začátek protektorátu zastihl Miroslava Kárného v druhém semestru prvního ročníku studia na Karlově univerzitě. Jeho rodiče, příslušníci nižších středních vrstev, mu umožněním studií chtěli zřejmě zajistit sociální vzestup prostřednictvím vzdělání. Miroslavovým studijním oborem byla čeština a dějepis. To zřejmě korespondovalo s jeho budoucím vysněným povoláním, které se mělo týkat veřejné sféry. Vždyť první články napsal ještě na střední škole. Podíváme-li se na jeho prospěch, zjistíme že byl dobrým studentem. Velmi dobrý prospěch měl z předmětů československá próza poválečná, lingvistického prosemináře či z počátků husitství.²⁴ Svoji židovskou identitu, jakkoli komplementární k ostatním kolektivním identitám, zřejmě reflektoval i ve své první odborné práci, která nesla název *Husitství a židé*.²⁵

Politická práce a publicistická činnost mu již byly znemožněny za druhé republiky, proto se po marných pokusech vytrvat v ilegální organizaci, jež byla reziduem Svazu odborového studentstva,²⁶ soustředil jen na studium, které však skončilo záhy po prvním výročí Mnichova, za pohnutých okolností 17. listopadu 1939.²⁷ Toto datum bylo zásadním zlomem nejen pro život Miroslava Kárného, ale pro všechny české vysokoškolské studenty v protektorátu, neboť byly zavřeny vysoké školy na jeho území. Přestože původně byly zavřeny jen na tři roky, nakonec došlo k jejich otevření až po osvobození, tedy na podzim v roce 1945.

Poté, protože nenašel žádné odpovídající zaměstnání z toho důvodu, že zaměstnávat Židy v mnoha odvětvích, kde bylo potřeba kvalifikované práce, bylo zakázáno, odešel pracovat na venkov jako zemědělský dělník, jímž byl nejdříve v Plané nad Lužnicí a posléze na statku v Radlicích, kde byl až do své deportace v listopadu 1941. Z této doby pravděpodobně pochází několik dopisů adresovaných mladšímu bratrovi, které odkrývají mnoho podrobností o rodinných vztazích a myšlení mladého Miroslava. Na základě dopisů je možné potvrdit, že zatímco k matce a bratru Zdeňkovi měl Miroslav velmi kladný vztah a

²⁴ Viz. NA ČR fond KÁRNÝ, karton 1, osobní doklady.

²⁵ Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 3.

²⁶ V této organizaci byli lidé jako I. Blaskopf, E. Friesová, či B. Stern, kteří pak utvořili jádro organizace Stella, která se zformovala během léta 1941 v Terezíně. V tomto případě je viditelná kontinuita osob, které obklopovali Miroslava Kárného od studentských let až do roku 1944 a někteří ještě déle.

²⁷ Na 17. listopad 1939 vzpomíná Miroslav Kárný následovně: „17. listopadu ráno jsem šel na angličtinu, měli jsme ji od sedmi hodin, přišel jsem k fakultě a tam stáli v řadě esesáci s kulomety, okamžitě jsem uhnul do Kaprovy ulice, kde už byly asi dva nebo tři nákladní vozy s plachtami, zřejmě připraveny k odvozu zatýkaných.“ Cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 3–4.

bylo mezi nimi velmi silné citové pouto, k otci si udržoval chladný odstup. Z dopisů je též patrné, že Miroslav na sebe bere úlohu autority a pomocníka, jakéhosi průvodce, který se nabízí mladšímu bratrovi vysvětlit vše, co ještě nezná.²⁸ Jeden dopis podkryvá Miroslavovo politické přesvědčení: „*vidí se, že končí dnes jedna dějinná perioda, která zhruba se začíná objevy zámořskými v počátcích XVI. věku a která rozpadala se na několik typů, vývojových etap. Jistě stojí před námi již onen nový typ, nový den lidstva. Vedle něho jsou zde dva v podstatě stejné kapitalismy, řekl bych spíše jen v methodě různé, ale podstatou stejné. Jeden je spíše civilnější, druhý vojáctější. Oba stojí proti onomu novému světu a zdá se, že jeden byl již poražen, a boj s druhým vzplane velmi brzo. Lze říci, že rozhodnou zde síly dějinné nutnosti, které nedovedeme ani postřehnout.*

Ovšemže my jsme duševně spřízněni spíše s oním starým světem, ač alespoň já cítím jeho krvavou nespravedlivost, falešnost a nutnost jeho zániku a byl bych první, kdo by dovedl přiložit ruku k dílu na jeho odstranění. A věřím, že i pro nás – přežijeme-li tuto válku, bylo by nalezeno místo v budování onoho nového světa.“²⁹ Protože tato citace pochází z pramene osobní provenience, kde autor neměl žádnou potřebu se jakkoli stylizovat, je možné brát tento dopis za výchozí pevný bod, osvětlující Kárného pohled jak na dějiny, tak současný stav. Již v této době je patrný vliv marxismu a ostré odsouzení období buržoazní demokracie, tj. první republiky. Projevuje se zde také jeden z Miroslavových charakterových rysů, jímž je idealismus, díky němuž si mohl vytvořit představu nového světa, který je již při počátcích jeho výstavby nutné radikálně oddělit od světa starého, krvavého, nespravedlivého a falešného.

2.2 Terezín a další koncentrační tábory

Mezi 24. listopadem 1941 a 8. květnem 1945, kvůli karanténě pro mnohé i déle, byl Terezín, bývalé pevnostní město se stálou posádkou v kasárnách, která měla čelit vpádu Prusů do Čech, domovem celkem pro 139 654 lidí.³⁰ Pro mnohé pouze přechodně, neboť účel Terezína jakožto ghetta³¹ zřízeného aparátem Třetí říše nebyl až do roku 1944 koncentrační,

²⁸ Viz. NA ČR, fond Kárný, karton 8, korespondence.

²⁹ Cit. dle TÝŽ.

³⁰ Viz. LAGUS, Karel, POLÁK, Josef, Město za mřížemi, Praha 2006, str. 269. K obdobnému, i když trochu vyššímu číslu 141 162 osob dochází i ADLER, Hans, Günther, Terezín, tvář nuceného společenství, Brno 1996, str. 77 pokud připočteme 13 500 osob, které na konci války přišly z jiných koncentračních táborů a cca 500 osob, které byly v Terezíně dvakrát, konečný součet činí cca 154 200 lidí.

³¹ K terminologii viz KIEN, Petr, Terezín: ghetto, nebo koncentrační tábor?, in: Terezínské studie a dokumenty, str. 100–111, Praha 2005, kde je možno nalézt i další odkazy k této problematice. V následující studii používám pojem ghetto, protože termín koncentrační tábor, či prostě tábor (ein Lager), je pro situaci v Terezíně neadekvátní. V práci SOFSKY, Wolfgang, Rád teroru: koncentrační tábor, Praha 2006, autor vymezuje základní

ale tranzitní.³² To dokazuje i 86 934 lidí (přežilo 3494 osob, to znamená 4%!), deportovaných dále na východ.³³

Funkce Terezína se odvíjela od *Endlösung der Judenfrage*, plánu, který získal svou určitou podobu na konferenci ve Wannsee.³⁴ Cílem bylo zbavit Evropu Židů. Jen v Terezíně zemřelo celkem 33 430 lidí,³⁵ obzvláště vinou nedostatku jídla, špatných životních podmínek, a dalších okolností, o nichž bude ještě pojednáno podrobněji. Stále je třeba mít na paměti, že to nebyl vyhlazovací, ba ani pracovní tábor.³⁶ Z celkového počtu 139 654 lidí, kteří prošli Terezínem, je to 24%, z počtu internovaných v Terezíně a nedeportovaných dále (52 720 lidí) činí procentuální úmrtnost 64,3%. Přestože proporcionalně spadá většina úmrtí na staré lidi, mohou čísla sloužit k ilustraci toho, jak těžké bylo přežít. V případě deportace dále na východ, nejčastějšími destinacemi byla Treblinka, Osvětim či Bergen-Belsen, již tak nevelká šance na přežití spadla téměř na nulu.

Nyní se budu věnovat několika základním tématům, které určovaly chod ghetta Terezín a tedy i život Miroslava Kárného jako konkrétního člověka, který byl v Terezíně internován, ale jednoho z mála co přežil. Jisté pasáže budou mít obecnější charakter, pro dokreslení širšího kontextu bytí v Terezíně, jiné budou laděny spíše osobně. Hlavní zřetel je položen na Kárného činnost odbojovou v rámci ilegální buňky KSČ v Terezíně.

Životní podmínky v ghettu se proměňovaly v čase. Byly to změny, na které měli internovaní v drtivé většině pouze pasivní možnost reakce. Dalo by se říci, že se nacházeli v situaci, kdy byli spíše objektem než subjektem dějin. Nařízení byla aplikována skrze *Ältestenrat*, židovskou Radu starších, která byla fakticky převodovou pákou a loutkovou samosprávou ghetta, a její největší výsadou bylo konkrétní sestavování transportů, přičemž

struktury platné pro koncentrační tábor či jiný druh táborového společenství pod správou SS a také koncentrační tábor definuje.

³² O změně primární funkce Terezína se dá hovořit jako o širším důsledku obratu na evropských frontách. Odrazem pokusu změnit určení Terezína bylo „*Stadtverschönerung*“, které proběhlo v souvislosti s návštěvou Červeného kříže, která měla potvrdit, jak humánně se Třetí říše chová k Židům. Transporty se již potom netýkaly starých lidí a od podzimu se tranzitní ghetto změnilo v ghetto pro přestárlé.

³³ viz. LAGUS, POLÁK, *Město...*, str. 273. Vyšší počet deportovaných, 88 196 lidí, udává Adler, viz. ADLER, Terezín..., díl I., str. 78.

³⁴ K otázce vztahu funkce Terezína a konference ve Wannsee viz. ADLER, Hans, Günther, Terezín..., díl I., str. 50, Brno 2006, či KÁRNÝ, Miroslav, „Konečné řešení.“ Genocida českých židů v německé protektorátní politice, str. 15, Praha 1991.

³⁵ Viz. LAGUS, POLÁK, str. 275.

³⁶ Valná část internovaných v produktivním věku v Terezíně pracovala. Tuto práci, byť byla prakticky zadarmo a blížila se v mnoha směrech otroctví, však nelze srovnávat s *Vernichtung durch Arbeit*, která byla uplatňována v koncentračních táborech. Více viz. KÁRNÝ, Konečné řešení..., str. 40, či SOFSKY, Wolfgang, *Řád...*, str. 177–206.

hlavní pravomoci a legislativu obstarávala německá komandatura.³⁷ Na transporty do Terezína, jejich počet a skladbu, však samozřejmě neměla Rada starších sebemenší vliv.

Nicméně Rada starších představovala pro kteréhokoli nově příchozího do ghetta jakýsi vztažný bod. Právě Rada starších, jakožto samosprávný orgán, prostřednictvím svých dílčích oddělení v konečné instanci určovala místo pobytu, pracovní zařazení a již zmíněné transporty, popř. reklamace. To byla v Terezíně otázka života a smrti.

Z hlediska vztahu k transportům z Terezína můžeme obyvatelstvo ghetta rozdělit na dvě skupiny, z nichž jedna byla složena z lidí, kteří byli chráněni před transportem³⁸ a druhá z těch, co chráněni před transportem nebyli. Do první kategorie můžeme zařadit celou Radu starších a prominenty,³⁹ dále účastníky prvního transportu do Terezína, tzv. AK I (*Aufbaukommando*) a jejich příbuzné. Později se k této kategorii připojila práce ve slídárně, která byla důležitá pro nacistický vojenský průmysl.

Aufbaukommando se skládalo z 342 mužů, z nichž se konce války dočkalo 77 osob. Mezi nimi byl Miroslav Kárný. Počátečním úkolem *Aufbaukommanda* bylo připravit ghetto, ve kterém bylo tehdy ještě civilní obyvatelstvo protektorátu.⁴⁰ Na tomto místě je třeba odpovědět na otázku, co M. Kárného motivovalo k tomu, aby dobrovolně šel do transportu do Terezína, když měl i jiné alternativy, mezi něž patřilo čekání a doufání, že se z toho „nějakým způsobem vyvázne“ či život v ilegalitě v rámci organizace KSČ. Nejdůležitější zřejmě byl slib protektorátních úřadů, že v případě dobrovolné účasti v transportu již nebude účastník ani jeho rodina deportován dále. Tou dobou panoval strach hlavně z transportů do Pobaltí, odkud nechodily nijak povzbudivé zprávy. Proto se zdál být výběr Terezína, který byl v protektorátu, nejmenším zlem a jednou z nejjistějších možností jak alespoň nějak ochránit příbuzné.

V souvislosti s transporty je třeba zmínit, jak působily na terezínskou společnost. Příchozí transporty byly často přijímány pozitivně, alespoň do té doby, když přijížděli lidé

³⁷ K fungování samosprávy a dělby funkcí a moci mezi Radou starších a Komandaturou existuje bohatá literatura. Mezi základní práce dodnes patří ADLER, Terezín..., či LAGUS, Karel, POLÁK, Josef, Město..., nebo LEDERER, Zdeněk, Ghetto Theresienstadt, New York, 1983. Se zaměřením na osobu prvního židovského staršího BONDYOVÁ, Ruth, Jakob Edelstein, Praha 2001. V poslední době se však zejména k Adlerově pojetí role Rady starších a pozice židovského staršího vyskytují námitky. Srov. ROTKIRCHENOVÁ, Livie, Představitelé židovské samosprávy. Názorová diferenciacie, in: Terezínské listy a dokumenty, Praha 1996, str. 99–111.

³⁸ Samozřejmě podmíněně, protože absolutní mocí, která mohla kohokoliv, byť interně chráněného před transportem, do něho zařadit byla komandatura, což je zřejmé i z neradostného osudu prvního židovského staršího Jakoba Edelsteina, který byl zavražděn.

³⁹ Více viz. HYNDRÁKOVÁ, KREJČOVÁ, SVOBODOVÁ, Prominenti v ghettu Terezín 1942-1945, Praha 1996 nebo BONDYOVÁ, Ruth, Prominenti až do odvolání, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 1998, str. 187-204.

⁴⁰ Otevření ghetta, tedy ukončení vystěhování protektorátního obyvatelstva se uskutečnilo až 1. července 1942, tedy více jak osm měsíců po příjezdu prvních Židů. O dojmech, které vládly po otevření ghetta viz. ROUBICKOVÁ, Eva, We're Alive and life goes on. A Theresienstadt diary, Ontario 1998, p.38, nebo ed. HOŘEC, Jaromír, Deník Helgy WEISSOVÉ, in: Deníky Děti, Praha 1961, str. 21-32.

z protektorátu, protože mnozí, včetně Miroslava Kárného, se zde opět setkali se svou rodinou a příbuznými.⁴¹ Mnozí, co přijeli do Terezína, pocítili jisté uvolnění, protože již nadále nemuseli snášet psychický tlak „ghetta beze zdí“. Zcela jinými emocemi se ghetto naplnilo, když byly ohlášeny transporty z Terezína. Byl to zejména strach z neznáma a přesvědčení, že podmínky na východě jsou ještě tvrdší než v Terezíně, co nutilo obyvatele získat pro sebe výjimku či reklamaci. Přestože drtivá většina z internovaných nevěděla, že transporty odjíždí do plynových komor,⁴² a tedy téměř na jistou smrt, instinkt jim radil dobře. Našli se však i někteří, co z osobních či rodinných důvodů šli do transportu dobrovolně, aby byli se svými rodiči, ženami či manžely, jednalo se však spíše o výjimky.

Transport AK I. byl záměrně složen převážně z mladých lidí s potřebnými předpoklady a znalostmi, kteří byli určeni k uplatnění na místech spojených s údržbou, kuchyní i správou. Dá se tedy říci, že pracovní zařazení Miroslava Kárného není výjimečné. Poté, co prošel údobím výstavby ghetta v tzv. *Hundertschaftech*, což obnášelo např. přípravu paland, revizi elektrického vedení či vodního potrubí v bývalých kasárnách a další drobné opravy, se dostal na dobré místo v rámci ghetta, totiž do vodárny. On sám o nabytí a náplni své práce hovoří: „*Poměrně brzo, nevím už kdy, jsem přešel do vodárny. Mám podezření, že moje teta, ta, ke které jsem chodil na oběd, měla spoustu známostí a asi i nějaké kontakty k inženýru Severovi, který za vodárnu zodpovídal. Já sám jsem v tomto směru žádnou aktivitu nevyvíjel. Ve vodárně se pracovalo na tři směny, byla mimo město, měl jsem tam klid. Moje práce spočívala v tom, že jsem hlídal chod čerpací stanice, musel jsem kontrolovat každou hodinu stav vody ve vodojemu, takže jsem dole musel zamknout, když jsem měl jít nahoru. Kdokoli z esesáků přišel a bylo zamčeno, tak musel zazvonit a já vždycky mohl říci, že jsem byl právě nahoře u vodojemu. Mezitím jsem mohl cokoliv schovat, co esesák neměl vidět.*“⁴³

Z hlediska života v Terezíně bylo důležité mít práci, protože na základě práce, která se dále dělila podle fyzické náročnosti, se určovaly přiděly potravin. Práce v Terezíně *per se* však nezajišťovala přežití, což byla koncepce ochrany lidí před transporty, kterou neúspěšně prosazoval zejména židovský starší J. Edelstein. Důvodem neúspěchu byl fakt, že nacisté z Terezína nechtěli mít výrobní ghetto. I tak je možné formulovat následující hypotézu. Pokud pomineme práce, které chránily před transporty (hlavně výše zmíněná práce ve slídárně),

⁴¹ Rodiče a bratr Miroslava Kárného přišli do Terezína v létě 1942, přesné datum není známo. V ghettu byli do 6. října 1944, kdy byli deportováni do Osvětimi, z níž se nevrátili. Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 9.

⁴² Byť byly učiněny mnohé pokusy informovat internované v Terezíně o situaci na východě, motáky počínaje a návštěvou uprchlého Lederera z Osvětimi v Terezíně konče, téměř nikdo nedokázal přijmout fakt, že továrny na smrt mohou být realitou. Miroslav Kárný byl z titulu své funkce v odboji nadprůměrně informovaným obyvatelem ghetta, přesto však o továrnách na smrt nevěděl.

⁴³ AŽM Praha, kazeta 328, str. 7–8.

nejžádanější a nejvíce ceněná byla práce, která se jakýmkoli způsobem týkala potravin. Následovaly práce, které umožňovaly se nelegálně obohatit a pak ty, umožňující opustit těsné zdi Terezína. Po nich následovaly specializované činnosti uvnitř ghetta a nakonec tzv. *Hundertschafty*, které byly nasazovány tam, kde jich bylo potřeba. Specifickou kategorií byly práce víceméně za trest. Zjednodušeně lze tvrdit, že lukrativnost a společenský status práce se v uzavřeném společenství, kde nefungovala klasická pravidla trhu, nýbrž zde vládla vězeňská ekonomika přerozdělování a nedostatku, měřily buď ochranou před transporty, nebo výší potravin či komodit směnitelných za potraviny, které dané povolání může přinést.

Zhodnotí-li se na základě oněch kritérií Kárného práci ve vodárně, zdá se, že patřila nepochybně mezi práce vnitřním společenstvím Terezína ceněné. Nacházela se mimo Terezín, nebyla nijak obtížná a hlavně nabízela soukromí, což v přelidněném Terezíně⁴⁴ bylo jistě výhodou. Na druhou stranu, Miroslav Kárný touto cestou neměl přístup k nejžádanějším komoditám na místním černém trhu, potravinám a cennostem. To z jeho strany mohlo být vnímáno jako jistá nevýhoda, stejně tak to, že prostřednictvím své práce neměl vliv na konkrétní podobu transportů.

Dalším aspektem života v Terezíně byla ilegalita. Tu je v Terezíně obecně možné vnímat dvojitým způsobem. Za prvé bylo ilegální vše, co odporovalo řádu, který byl vydán komandaturou, či *Tagesbefehl*em.⁴⁵ Tento druh ilegality „vnější“ byl dán poměrem internovaných k vězňům. V myslích vězňů samozřejmě existoval velký odpor proti omezování svobody tohoto druhu absolutní mocí.⁴⁶ Porušování těchto nařízení v rámci komunity uvnitř ghetta tedy nebylo bráno jako morálně špatné, mnohdy právě naopak.

Vedle toho pak ještě existovala ilegalita „vnitřní“. Jejím nejkřiklavějším příkladem jsou krádeže na úkor spoluobytel ghetta. Šlo obzvláště o cennosti, které se daly směnit za jídlo na černém trhu a jídlo samotné. „Vnitřní“ ilegalita se na rozdíl od „vnější“ netěšila žádné obecné podpoře nuceného společenství, čemuž odpovídala i justice ghetta, jakkoli měla

⁴⁴ Viz. ADLER, Terezín..., díl I., str. 161.

⁴⁵ Trestně postihovány byly nejrůznější činnosti, například kouření (TB 6, 21.12.1941), nebo i samotné držení cigaret, viz ed. HYNDRÁKOVÁ, Anna, MACHATKOVÁ, Raisa, MILOTOVÁ, Jaroslava, Denní rozkazy Rady starších a Sdělení židovské samosprávy Terezín 1941–1945 (Regesta), Praha 2003, str. 58. Byla též povinnost odevzdávat určité věci (TB 9, 24.12. 1941), například peníze, poštovní známky, hudební přístroje, fotoaparáty, expozimetry, měřicí přístroje, léky, lékárníčky, drogy, zubní pasty, parfémy, vlasové vody, pleťové krémy, konzervy, umělecké předměty, šperky kromě snubních prstenů, hodinky a ostatní předměty z ušlechtilých kovů, viz. TÝŽ, str. 61.

⁴⁶ S tímto pojmem v souvislosti s nuceným společenstvím operuje Sofsky v případě koncentračních táborů. Na ghetto Terezín nemůžeme aplikovat všechny jeho teze, proto také pojmová distinkce mezi pojmem *Ghetto* a *Lager*. I tak je ale koncept absolutní moci platný v Terezíně, přičemž absolutní moc používá trochu jiných instrumentů. V jiném kontextu než Sofsky používám pojem nucená společnost, který v mém pojetí vyjadřuje společnost, která je z vnějšku nucena fungovat podle pravidel, které si sama ne zvolila na místě, které si ne zvolila a v čase, který si ne zvolila.

omezenou pravomoc. Přestože se může zdát, že tresty soudu ghetta nejsou nijak vysoké, za krádež jednoho kilogramu cukru byl dvoudenní trest a ztráta práv k zaujímání služebního postavení v ghettu,⁴⁷ je třeba mít na paměti, že většina trestaných byla mnohdy nejbližším transportem deportována z Terezína na východ, což se prakticky rovnalo smrti.

Drtivá většina těch, kteří byli v Terezíně internováni delší dobu, pravděpodobně tu a tam přestoupila hranici legality ať už „vnější“ nebo „vnitřní“. Pokud jedinec neměl zvláštní kontakty, které byly jednou ze základních premis úspěšného přežívání v Terezíně, černý trh byl často jedinou možností, jak získat potraviny nebo jiné nezbytné věci. Existuje ovšem velký rozdíl mezi pouhým zlepšováním vlastní životní situace prostřednictvím nelegální činnosti a vstupováním na nelegální půdu za účelem pomoci celému společenství. Tento svého druhu odboj byl velmi vzácný a musí být proto velice ceněn.

Otázka odboje v koncentračních táborech, potažmo ghettech, je stále otevřená.⁴⁸ Můžeme přijmout, že v širším významu i pro Terezín platí, že *„odbojem bylo vše, protože vše bylo zakázáno. Odbojem byla každá aktivita, jež nechala vzniknout dojem, že si vězeň ještě podržel něco ze své dřívější osobnosti a individuality.“*⁴⁹ Rozšiřující je koncepce Ryszka: *„konkrétní příklad tyranie vede ke vzniku konkrétních forem odboje, je-li jejím záměrem zničit celé národy a skupiny evropského obyvatelstva, pak tento záměr činí legitimním každý typ odboje.“*⁵⁰ Na základě těchto koncepcí můžeme rozlišit tři typy odboje, které se dají aplikovat i na prostředí nucených společenství v ghettech: a) odboj neozbrojený, neorganizovaný a intuitivní, b) odboj neozbrojený, aktivní, organizovaný a vědomý, ideologicky zdůvodněný, c) odboj ozbrojený, který je vědomý a ideologicky zdůvodněný. V případě Terezína můžeme identifikovat první dva typy odboje. Poslední, typ c), se v Terezíně nevyskytoval.⁵¹

V kontextu životních osudů Miroslava Kárného je nejpozoruhodnější typ neozbrojeného, aktivního, organizovaného a vědomého odboje, jehož byl významným činitelem, snad jedním z jeho vůdců v Terezíně. Jeden pramen se zmiňuje o tom, že byl v Terezíně hlavním ideologem strany.⁵² To je však třeba brát s rezervou. Blíže pravdě bude

⁴⁷ Viz. ed. HYNDRÁKOVÁ, Anna, MACHATKOVÁ, Raisa, MILOTOVÁ, Jaroslava, *Denní rozkazy...*, str. 196.

⁴⁸ K interpretaci odboje v nucených společenstvích viz. MILOTOVÁ, Jaroslava, *Odboj v koncentračních táborech – ano či ne (poznámky k historii diskuse o definici odboje v koncentračních táborech)*, in: *Židé v boji a odboji*, Praha 2006, str. 153-167.

⁴⁹ Cit. dle TÝŽ, str. 157.

⁵⁰ Cit. Dle TÝŽ, str. 160. Proti těmto konceptům vystupuje W. Sofsky se svou teorií konfliktního soužití nuceného společenství (v Sofského pojetí) v koncentračním táboře, která v podstatě odboj vylučuje.

⁵¹ Příkladem tohoto druhu odboje v rámci nucených společenství může být povstání ve varšavském ghettu.

⁵² AŽM Praha, *kazeta* 125, str. 14.

spíše hypotéza, že Miroslav Kárný byl jedním z vykladačů a školitelů marxismu v Terezíně.⁵³ Nicméně, znalosti mu zdá se nechyběly, podílel se totiž spolu s pozdějším významným českým historikem Františkem Grausem na ilegálním překladu VKS(b) z ruštiny do češtiny, přestože rusky tehdy příliš neuměl. To dozajista ještě rozšířilo jeho předválečné znalosti komunistické ideologie⁵⁴ a dál formovalo jeho politické myšlení. Jiné vzpomínky hovoří o tom, že byl vedoucím ilegální organizace komunistické strany v Terezíně.⁵⁵ Ve více pramenech se objevuje, že v Terezíně přijímal některé žadatele do strany, což by mohlo naznačovat jeho vyšší pozici v rámci tamější hierarchie.⁵⁶ Tuto hypotézu ještě podpírá fakt, že Miroslav Kárný byl pověřen neoficiálním jednáním se zástupci Techelet Lavan a Hašomer Hacair, což byly sionistické levicové organizace působící v Terezíně.⁵⁷

Protože se ještě před svou deportací do Terezína angažoval v práci pro KSČ, pokračoval v této činnosti i v Terezíně. Samozřejmě musela fungovat přísná pravidla konspirace. Tajné materiály se skrývaly na nejrůznějších místech. Miroslav Kárný je schovával pod prahem nebo v duté noze skládacího stolku ve svém příbytku, bývalém kozím chlívku, který sdílel s dalším účastníkem terezínského odboje a dlouholetým přítelem Blasskopfem.⁵⁸ Prozrazení mohlo znamenat převoz na Malou pevnost či odjezd nejbližším transportem na východ, což se obojí prakticky rovnalo smrti. Přesto touha pomoci byla u Miroslava Kárného a dalších silnější než strach z nebezpečí prozrazení. Tato touha se nesla v duchu levicových, komunistických hesel a ideologie. Nesmíme si však v tomto kontextu představovat chladnou kalkulaci a cynismus, ale opravdové zaujetí a idealistickou víru v nový společenský řád a touhu zlepšit svět. Čím se zdálo být postavení lidí v Terezíně beznadějnější a bezvýchodnější, tím více byly komunistické ideje přitažlivé. Právě ony se svou koncepcí nového začátku na internacionalistickém principu a eschatologií beztrždní společnosti nabízely potřebný zdroj naděje a síly žít pro zítřek. To se netýkalo jen Miroslava Kárného, ale obzvláště on to dle mého názoru prožíval neobyčejně silně. Proto sám sebe zasvětil ilegální práci pro druhé, a ve snaze pomoci spolu s dalšími vybudoval rezistenční skupinu, která podle mého odhadu byla vedle krajně levicových odbojových skupin sionistických v Terezíně nejsilnější.⁵⁹

⁵³ Tuto činnost vykonávala například ještě Alžběta Vodsloňová, viz. AŽM Praha, kazeta 617 nebo Max Froněk, viz. AŽM Praha, kazeta 158.

⁵⁴ Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 15.

⁵⁵ AŽM Praha, kazeta 361, AŽM Praha, kazeta 176, str. 11.

⁵⁶ Viz AŽM Praha, kazeta 617, str. 20, kazeta 158, kazeta 568.

⁵⁷ Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 11.

⁵⁸ viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 8.

⁵⁹ Otázka terezínského odboje a jeho účastníků nebyla dosud širěji zpracována. Kámen úrazu je zdá se ve stavu pramenné základny. Protože se jednalo o vysoce utajovanou činnost, činy mnohdy zemřely spolu se jménem.

Čím se však konkrétně zabývala komunistická organizace, v jejímž užším vedení byl Miroslav Kárný a jaká byla motivace vzniku? V první řadě to byla takzvaná Rudá pomoc,⁶⁰ která byla nejrozšířenější. Tento druh odbojové činnosti měl trojí účel. Pomoci konkrétním lidem, kteří trpěli nedostatkem potravin, a tak zlepšit morálku v Terezíně. V neposlední řadě byla efektem této pomoci samozřejmě i skrytá reklama komunistické strany, šířená „šeptandou“ pod jejíž záštitou se tato činnost uskutečňovala. Všichni, co se do tohoto druhu odbojové činnosti zapojily, tak získaly velmi vysoký kredit, který se pak přenášel na komunistickou stranu jako celek. Tato forma byla opravdovou „propagandou činem“.

Jídlo, které bylo předáno potřebným osobám, bylo však nejdříve třeba obstarat. Dle slov Margity Krausové-Kárné se potraviny shromažďovaly následovně: „...každý, kdo byl organizovaný, odevzdal něco ze svého měsíčního přidělu, kousek margarínu, trochu cukru, něco z balíčků a když šlo o kuchaře, tak ti dostali přímo člověka, kterému dali oběd navíc (...) bylo to rozděleno na různé úseky a od Františka Grause jsem vždycky dostala zprávy, kdo co potřebuje.“⁶¹ Pokud někdo přispíval ze svých zásob v čase obecného nedostatku jiným, je třeba tento čin vyzdvihnout jako gesto vysoké morální kvality. Jestliže však kuchaři dávali z obecných zásob porce navíc konkrétním osobám, přísně vzato tak okrádali společenství jako celek.

Dalším typem odboje bylo šíření informací. To byla hlavní náplň odbojové činnosti Miroslava Kárného v Terezíně. Zmiňuje se o ní následovně: „samozřejmě tam bylo mnoho zdrojů (myšleno informačních). Hlavní zdroj byli přijíždějící lidé (...) Využívali se příchozí, se kterými jsme se snažili dostat okamžitě do kontaktu. Všechny důležité informace se sbíhaly u mne. Měl jsem toto zpravodajství na starosti. Vydávali jsme také nepravidelně časopis, říkali jsme mu *Přehled*, jiný název neměl (...) Dalším zdrojem byli ti, kteří chodili uklízet esesákům nebo četníkům, a dostali se tak k novinám. Marcel Berger měl delší dobu tejný rozhlasový přijímač (...).“⁶² Přes tyto pokusy získat co nejvíce informací z okolního světa se nijak velké množství závažných či relevantních zpráv získat nepodařilo. To svědčí o tom, jak dobře byl Terezín chráněn proti průniku nežádoucích zpráv, které by mohly způsobit potenciální

Prakticky jediným dokladem o existenci odboje v Terezíně jsou dnes vzpomínky účastníků, které byly v drtivé většině pořízeny s velkým časovým odstupem (někdy i padesáti let) se všemi výhodami a úskalími, který tento typ narace a záznamu přináší. Z dochovaných výpovědí, které jsou nutně jen výsekem z obrazu odbojové činnosti v Terezíně však vyplývá, že drtivá většina, pokud se zmiňuje o odboji, byla buď členy komunistické strany, nebo sionistického uskupení levicového směru. Pouze výjimky patřily k odboji českožidovskému, viz. Např. viz. AŽM Praha, Kazeta 333, str. 13, či českému, viz. AŽM Praha, Kazeta 069.

⁶⁰ Zmiňují se o ní následující vzpomínky: AŽM Praha, kazeta 154, kazeta 158, str. 3, kazeta 160, kazeta 568, str. 8, kazeta 292, str. 9.

⁶¹ Cit. dle AŽM Praha, kazeta 568, str. 8.

⁶² Cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 9 – 10.

nepokoje. Organizace sice věděla o hlavních světových událostech, například o bitvě u Moskvě, ale životně důležité zprávy o koncentračních táborech na východě nedokázala dešifrovat a hlavně přijmout jako fakt.⁶³ To je třeba vidět jako jeden z největších nedostatků a omylů, kterých se Miroslav Kárný při své odbojové činnosti na postu hlavního zpravodaje dopustil. Těžko je mu to však možné vyčítat, vždyť pochopit význam zpráv typu „GASTODT“, jakkoli se nám to ex post zdá být zvláštní, bylo tehdy velmi obtížné a v dané situaci snad i nemyslitelné. Pro mentální zdraví internovaných snad bylo mnohem lepší nevědět, co je čeká...

Kromě šíření informací z okolního světa v Terezíně prostřednictvím ručně přepisovaného časopisu, který byl tajně distribuován jen důvěryhodným osobám a po přečtení zničen, se komunistická organizace v Terezíně zabývala sebevzděláváním, tedy školením nových členů. Toto školení mělo úspěch, pomáhalo zvedat morálku a utvrzovat politickou víru. Že byla tato víra skutečně hluboká, dokazuje i fakt, že po návratu z Terezína, popř. jiných koncentračních táborů, mnozí pokračovali ve stranické, politické práci či jako stranická hlásná trouba.

Motivace ke vzniku ilegální skupiny byla jistě pro M. Kárného ideologická, ale i osobní. Tak jako pro jiné to byla jediná cesta, jak se dostat ze začarovaného kruhu zoufalé bezmocnosti, jak – i když jen málo – přispět v boji proti nacistům.

Nyní se zaměřím na konkrétní postavení Miroslava Kárného v rámci nuceného společenství v Terezíně. Miroslav Kárný do Terezína přijel 24. listopadu 1941. Tou dobou mu bylo dvacet jedna let. Terezín byl pro něj z velké části cizí a do jisté míry i nový svět, jelikož on se nikdy necítil být Židem, i když o své etnické příslušnosti věděl. Konfrontace s novou identitou, která mu byla imputována mocí, ho ovlivnila i v této době a třeba dodat, že mnohem kategoričtěji než tomu bylo dříve. Jestliže někteří židé až v Terezíně přijali židovskou identitu a stali se sionisty, u M. Kárného dále převládalo vnímání této identity jako břemene, kterého je třeba se zbavit, nebo ho alespoň překrýt. V této době u něj jistě převládala identita politická jako nejvyšší hodnota, protože byl pro ni ochoten nasadit život. Byl v první řadě komunist a to hlavně na základě víry. Etnická identita, češství u něj dle mého názoru stálo v pozadí. Přitom mohla být národní identita podporou pro bolševickou víru, neboť tehdy již v KSČ minula doba, kdy měla strana ke státu ostře negativní poměr. Důkazem, že hlavní roli ze skupinových identit hrála v této době pro M. Kárného identita

⁶³ Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 10.

politická, může být i to, že odbojovou činnost konstituoval nikoli na základě etnickém, ale politickém.

Nicméně Miroslav Kárný nebyl v Terezíně sám, a proto se jeho zájem nemohl soustředit pouze na politiku a odboj, ale měl i starosti týkající se rodiny, která za ním byla postupně deportována.⁶⁴ Takto se setkal i s onou odvrácenou stránkou Terezína. Na jedné půdě, horkém, zapáchajícím místě, kde bylo příliš mnoho starých, nemohoucích lidí a několikanásobně více vši, viděl uprostřed nečistot a prachu, na holé zemi, jen sporadicky pokryté slámou, umírat svojí prababičku, což v něm zanechalo hrozný dojem.⁶⁵

Ovšem i v Terezíně byly chvíle, kdy se mohlo zapomenout na každodenní útrapy a protivenství nuceného společenství a nechat se unášet radostí z mládí a z lásky. Terezín svým určením nebránil styku mezi opačnými pohlavími (jistá omezení byla v platnosti do 1. července 1942, pak již nebylo možné styku zabránit, viz. pozn. 11) a toho využívali obzvláště mladí lidé. I když mnohé milostné vztahy byly pouze krátkodobé, některé vydržely a přeměnily se ve skutečná manželství. Na tom nemění nic fakt, že mnoho terezínských manželství bylo uzavřeno jako obchod, neboť sňatkem s chráněnou osobou se stala manželka či manžel rovněž chráněnou osobou před transporty. Důkazem manželství, uzavřeného na základě citu je svatba Miroslava Kárného a Margity Krausové.⁶⁶ Tak jako v protektorátní společnosti, předcházelo jí seznámení a námluvy.

Tito dva lidé k sobě nebyli přivedeni náhodou. Jak uvádí ve své vzpomínce Miroslav Kárný: „s Margitou jsme se seznámili v důsledku mého spojení s Věrou Strickerovou (členka strany, pozn. JT)...jednou jsem za ní zašel a u ní jsem se seznámil s Margitou. Margita už byla před Terezínem zapojená v odboji, od r. 1940, spojení měla přes Pepka Šťastného a

⁶⁴ Jedinou výjimkou byl jeho starší nevlastní bratr Jiří, který pocházel ze smíšeného manželství a dokázal se transportu do Terezína vyhnout.

⁶⁵ Co se týče osudů nejbližších příbuzných Miroslava Kárného, mladší bratr Zdeněk byl odvezen do Osvětimi transportem Ek, který z Terezína vyjel 28. září 1944, tedy v ten samý den, co odjel Miroslav Kárný (viz. Níže). O posledních chvílích Zdeňka Kárného se zmiňuje Miroslav Kárný takto: „na rampě, při selekci bratra poslali nalevo a mě napravo. Chtěl jsem jít za ním, šel jsem nejdřív asi deset kroků napravo, pak jsem se otočil a chtěl jsem jít k esesákovi, prosit ho, aby mě dal k bratrovi. Ale nějaký starší vězeň mě strhl, protože věděl, o co jde, a řekl: ‚Ty vole, to nejde, oni jdou na lehčí práci, tebe by nevzali.‘ A tak mi zachránil život.“ Tehdy v říjnu 1944 mu bylo dvacet let. Viz. AŽM Praha. Kazeta 328, str. 2. Rodiče, Viktor a Karla, byli do Osvětimi deportováni 6. října 1944 transportem Eo.

⁶⁶ Na tomto místě se stručně zmíním o předchozím životě Margity. Pocházela ze Sudet. V její rodině se dodržovaly židovské tradice, ale náboženský smysl tam nebyl. Vedle židovských slavili i křesťanské svátky. Po Mnichovu museli svůj domov opustit a odejít k příbuzným do Uhlířských Janovic ve vnitrozemí, kde však nebyla práce. Proto zanedlouho přesídlili do Prahy, kde po delším hledání našli byt na Žižkově. Tam matka onemocněla tuberkulózou a po dvou a půl letech trápení zemřela na jaře 1942. Margita začala za druhé republiky pracovat v knihařské továrně a následně v knihařské dílně u Mánesa, odkud musela, už za protektorátu odejít, byť by jí majitel dílny zaměstnal načerno, což Margita nechtěla riskovat. Již v době kdy pracovala v knihařské dílně se také přes svého chlapce Williho setkala s komunistickou stranou. Její ilegální činnost spočívala v kolportáži Rudého práva a lepení letáků. V květnu 1942 byla s otcem povolána do transportu. Viz. Osobní archiv Jany Chalupové.

další. V Terezíně Margita organizovala opisování a rozšiřování našeho časopisu, tak jsme se seznámili. Byla zařazena do transportu v lednu 1943, zachránili jsme jí tak, že jako spáchala sebevraždu...krátce na to jsme spolu začali chodit a vzali se.⁶⁷

Ještě větší podrobnosti o počátcích námluv nám poskytne vzpomínka Margity: „seznámili jsme se (s Miroslavem, pozn. JT) a on za mnou chodil častěji a častěji, já jsem pořád myslela, že chodí za ní (Věrou Strickerovou, pozn. JT), a on už chodil za mnou, to mi musel říct po lopatě. Když přišel poprvé nebo podruhé, vypadal děsně přísně. Měl takovou knihu, byla to Plickova Praha ve fotografii. Sedli jsme si a on mi všechno ukazoval.“⁶⁸

Výše zmíněná fingovaná sebevražda byla velice riskantním podnikem,⁶⁹ zachránila však, paradoxně, Margitě Krausové život a ta pak mohla dál rozvíjet vztah s Miroslavem a posléze se za něj provdat.⁷⁰ Hlavní motivací vedle vzájemné náklonnosti bylo to, aby byla Margita na Miroslavově kartě a byla tak chráněná, jinak by pravděpodobně se svatbou počkali.

Čas vyměřený této dvojici v Terezíně se však neúprosně zkracoval a dvěma zamilovaným lidem utíkal obzvláště rychle. Do jejich soužití se tu a tam mísily transporty. Obzvláště těžké rozhodování čekalo Margitu v září 1943. Tehdy totiž šel do transportu D1 její otec, který očekával, že s ním Margita pojede. Ta však raději zůstala se svým milým, Miroslavem a s bratrem Hanušem, který odjel do Osvětimi transportem Dz 15. května 1944.⁷¹ Tímto rozhodnutím si pravděpodobně zachránila život. Její otec bohužel nepřežil.⁷² O pár měsíců později již do života ghetta Terezín začaly významně promlouvat události spojené s válkou.

Na jaře 1944 došlo k známé akci *Stadtsverschönerung*, zkrášlování města, která vyvrcholila jedním z posledních propagandistických vítězství nacistů. Několikaměsíční přípravy, které mj. zahrnovaly i deportace hlavně starých, duševně nemocných a slabých, aby „město, které dal Vůdce Židům,“ jak hlásala dobová oficiální rétorika, nevypadalo tak plně, skončily včas. V červnu 1944 do Terezína přijela delegace Červeného kříže, která byla obratně režírovaným klamem zcela oblouzena.⁷³ Idyla spokojených obyvatel trvala právě tak

⁶⁷ Cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 16-17.

⁶⁸ Cit. dle AŽM Praha, kazeta 568, str. 7.

⁶⁹ Margita musela spolýkat luminaly, silné prášky, po kterých upadla do hlubokého bezvědomí. Pak byla místo do transportu odvezena na marodku, kde jí vypumpovali žaludek, čímž jí dostali mimo nebezpečí otravy. Viz. AŽM Praha K 568, str. 11.

⁷⁰ Po válce nebyla terezínská svatba československými úřady uznána, takže se Margita a Miroslav museli vzít znovu, ovšem za daleko radostnějších okolností.

⁷¹ Tento transport, stejně jako dva následující byly spojeny se *Stadtsverschönerung* a většinou jimi odjížděly staří lidé, i když mezi nimi nechyběli ani mladí, jako např. Hanuš.

⁷² Viz AŽM Praha K 568, str. 12.

⁷³ O průběhu *Stadtsverschönerung* viz. Např. LAGUS, Karel, POLÁK, Josef, Město..., str. 127–141.

dlouho, jako návštěva. Na podzim toho roku začaly vagóny s cílovou stanicí Osvětim, tentokrát však plné mladých, zdravých lidí, znovu opouštět Terezín. Nynější motivací příslušných orgánů byly obavy z možné reprízy povstání ve varšavském ghettu.⁷⁴ Tehdy již neplatila ani ochrana před transporty, spojená s AK I a AK II. Téměř všechny transporty šly do Osvětimi a jen někteří z deportovaných měli tolik štěstí, fyzické a psychické odolnosti, aby toto peklo, jehož byl Terezín spíše vzdálený předpokoj, přežili.

Ti, co přijeli do Osvětimi na konci války, měli nezanedbatelnou výhodu oproti „musulmanům“;⁷⁵ co již zde byli déle. Onou výhodou, která se v nemilosrdném běhu času ukázala být esenciální, byla pozdní deportace. Tamější realita mluvila jasně: čím déle se člověk nacházel ve vyhlazovacím koncentračním táboře, tím byla menší pravděpodobnost jeho přežití. Nečetné výjimky jen potvrzují pravidlo.

Na tuto cestu se tedy 28. září 1944, spolu se svým mladším bratrem Zdeňkem a ženou Margitou, vydal Miroslav Kárný: *„Ty hrůzy, jak je lidé u transportů líčí, jsem neprožíval. Ta hrůza nastala, až když jsme přijeli. V Birkenau jsme prošli selekcí, odvedli nás do B-II-e, do bývalého cikánského lágru. V Terezíně panovala, nevím, jestli to tak mohu říci, určitá spravedlnost mezi vězni. Jeden z těch nejhroznějších momentů při příjezdu do Birkenau se odehrál v sauně, kde jsme se museli svléknout. Měli jsme si nechat boty a pásek, polští vězni nás měli zcela oholit, nevím, zda to byli kriminální vězňové nebo ne, ale každopádně byli naprosto zdemoralizovaní. Někteří přišli k někomu a řekli: ‚dej mi boty, jinak tě neoholím.‘ do toho chodili esesáci a mlátili dlouhým bičem a řvali: ‚jak to, že nejsi ještě oholený‘, ale ten polský vězeň ho nechtěl oholit, poněvadž mu nechtěl dát své dobré boty, za nějaké křápy nebo dřeváky. Tahle demoralizace vězňů byla otřesná, v Terezíně nevídaná.“*⁷⁶

Takové byly první dojmy Miroslava Kárného, když vystoupil z dobytčáku a ocitl se v jednom z nejhorších vyhlazovacích táborů, totiž v Birkenau. Snad právě absence spravedlnosti mezi vězni a nedostatek morálky byl hlavním rozdílem mezi ghettem a koncentračním táborem, kde absolutní moc dopadla na nucené společenství s plnou krutostí. Margita přijela do Birkenau ve stejný čas a pobyla tam pět neděl.⁷⁷ Zde už však kontakt mezi vězni obojího pohlaví nebyl možný, a tak se cesty manželů Kárných až do konce války rozešly.

⁷⁴ ADLER, Terezín..., Díl I., str. 237.

⁷⁵ Jako muslimani se v žargonu koncentračních táborů nazývali lidé, vyhladovělí na kost, pouhé stíny lidských bytostí. Více viz. SOFSKY, Wolfgang, Řád ..., str. 209-216.

⁷⁶ cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 17-18.

⁷⁷ Po transportu z Birkenau přijela do Kudowa, což bylo nedaleko od protektorátních hranic, kde pracovala v továrně. Internace a válka pro ni skončila 8. května. Viz. AŽM Praha, kazeta 568, str. 16.

Jak je patrné z poměrně rozsáhlé citace, Miroslav Kárný byl situací v Birkenau rozčarován a velmi silně na něj zapůsobila dehumanizace člověka, který byl v kontaktu s brutální formou absolutní moci. O to více si však uvědomoval, že aby přežil, musí si zachovat jasný žebříček hodnot, morálku a nepodlehnout tzv. ghettokomplexu. Nespornou psychickou výhodou byl též fungující kolektiv odbojové organizace v rámci strany, který byl deportován. Tyto maximy spolu s notnou dávkou štěstí byly základními předpoklady přežití.

Tváří v tvář plynovým komorám Miroslav Kárný necítil strach: „*Já ten pocit strachu neměl. Jednak byl člověk v Birkenau otupělý tím počátečním šokem, všechno se soustředilo na starosti všedního dne: na jídlo, na nejzákladnější životní podmínky. To byla jedna stránka. Druhá věc byla to, že jsme drželi pohromadě, to hrálo obrovskou roli.*“⁷⁸

V Birkenau byl Miroslav Kárný krátce, již během října 1944 se přihlásil do transportu, který skončil v rakouském Kauferingu 3, což byl koncentrační pracovní tábor zřízený za účelem zbudování letecké továrny. Miroslava čekala poslední válečná zima pod úpatím hor se všemi nástrahami a útrapami, co k ní patřily.

V Kauferingu působily tři faktory, které měly na vězně devastační účinek: práce, nedostatek jídla a zima. I zde zůstávala terezínská parta pohromadě, i když smrt si na nich též vybrala svou krutou daň. Zatímco německý Wehrmacht bojoval v předsmrtné křeči svou poslední ofenzívou v Ardenách, Miroslav Kárný bojoval pod Alpami o svůj život. Kvůli nedostatečnému oblečení a dlouhodobému vystavení těla zimě utrpěl omrzliny na nohách a dostal flegmónu do ruky. Skoro celou zimu pak byl nucen strávit v nemocničním bunkru. V kritické chvíli, kdy již byl Kárný na pokraji fyzických i psychických sil, mu vlil do žil nový elán neznámý rakouský doktor ležící na lůžku vedle něj. Vynadal mu, vyburcoval ho a donutil ho opět chodit, čímž zabránil apatii, která byla mnohdy předzvěstí rezignace, proměny v musulmana, a posléze smrti.⁷⁹

Než byl M. Kárný vyléčen, přečkal díky včasnému útěku ještě dvě selekce v baráku nemocných, které skončily v plynových komorách Osvětimi. V březnu 1945 již byl natolik zdravý, aby se mohl účastnit likvidace tábora, která naplno začala v dubnu 1945. Po dlouhé nemoci však byl ještě dost zesláblý.

Poslední dny války byly pro Kárného rovněž dramatické: „*přišel evakuační transport, kde byli sovětsí zajatci, lidé z varšavského povstání, jugoslávští partyzáni, židů tam bylo minimálně. Transport jel devět dnů vlakem, bez jídla, beze všeho. Vykládali jsme mrtvolu*

⁷⁸ Cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 19.

⁷⁹ Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 23. Údaje se shodují se vzpomínkou, kterou M. Kárný napsal pro Památník Dachau, viz. KÁRNÝ, Miroslav, Sedm měsíců v Kauferingu, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 2002, str. 15.

z vlaku, bylo jich mnoho...došlo tam mezi nimi i ke kanibalismu...Hledali jsme něco k jídlu. Ve skladišti jsme našli jen zelený, zplesnivělý chleba, pokoušeli jsme se ty bochníky uvařit, vylévali jsme tu plíseň, ale neodvážili jsme se to jíst...pak došlo k evakuaci vedlejšího tábora. Když jsem viděl, co se u nás nemocných děje, že nás v táboře nechají samotné, připojil jsem se k evakuačnímu pochodu sousedů – jako jediný z vězňů toho původního tábora. Myslel jsem, že nedojdu. Šli jsme do Landsbergu, tři nebo čtyři kilometry...Škobrtal jsem s vypětím všech sil, zatímco vedle nás projela dvě nákladní auta, která do Landbergu převážela nemocné vězně našeho kauferinského tábora a já jsem si říkal: ‚Já blbec, mohl jsem se dát odvést autem, šel jsem zbytečně.‘⁸⁰

To však ještě nebyl konec útrap Miroslava Kárného. Těsně před koncem války ještě absolvoval pochod smrti, protože podle svých slov „nechtěl jen tak čekat, protože vždy dával přednost činnosti před nečinností.“⁸¹ Kárný si původně myslel, že pochod smrti jde do Dachau, avšak nakonec se zastavil v Allachu, což byl jeden z jeho pobočných táborů. Tam se po pár dnech setkal s Američany. Válka pro něj skončila. Její poslední doznívání ho však stihlo, když spojenecká letadla v domnění, že jde o strategické pozice Němců, bombardovala také, nyní již osvobozený, allašský tábor. Kvůli vyčerpání a nebezpečí nákazy tyfem musel Kárný pobýt několik týdnů v karanténě a do Československa se tedy vrátil až 24. května.⁸² Vztah k osvoboditelům vysvítá po letech z jednoho článku ve Svobodě, kde přestože se dostal ze zajetí díky vojákům americkým, uvádí, že hlavní a jedinou zásluhu na jeho osvobození měli vojáci sovětsí díky neochabujícímu postupu na východní frontě.⁸³

Cesta do Prahy proběhla následovně: *‚dva jsme vlezli do repatriačního vlaku, kde jeli ostarbeitři, zřejmě do Ruska nebo do Polska. Zjistili jsme, že jedou na Prahu, a tak jsme jeli. Ten vlak v Praze nestavěl, jenom zpomalil ve Vršovicích, tak jsme vyskočili a šli jsme noční Prahou.‘⁸⁴*

Ráno zazvonil Kárný na zvonek sestřina bytu přesně tři a půl roku poté, co odešel na Masarykovo nádraží, odkud se vypravovalo Aufbaukommando do Terezína. Zbývalo zjistit, kdo z příbuzných, známých a přátel přežil hrůzy války a konečného řešení. Jako první začal hledat Margitu, která se do Prahy vrátila dříve. Jejich radost z opětovného shledání se střídala se smutkem nad těmi, kteří se již nikdy nevrátí. M. Kárného muselo obzvláště ranit zjištění, že

⁸⁰ Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 24–25.

⁸¹ Op. cit. dle TÝŽ.

⁸² Viz. AŽM Praha, kazeta 328, str. 26–27.

⁸³ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Ardenské oběti, in: Svoboda, 20. 12. 1964, str. 2.

⁸⁴ Cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 27.

v plynových komorách zahynula jeho drahá matka a též mladší bratr Zdeněk. Margita truchlila kromě jiných pro otce a bratra.

Možná i tato smutná zjištění přispěla k tomu, že si M. Kárný nechtěl dopřát žádného oddechu a ihned po svém návratu toužil okamžitě začít pracovat jako redaktor Rudého práva. Toužil pracovat na nové budoucnosti jak sebe samého, tak celého státu prostřednictvím strany, které nyní, po velkých vítězstvích Sovětského svazu, věřil více než kdy dřív.

Část druhá

3. V redakci Rudého práva

Po návratu do Československa musel M. Kárný vyřešit několik důležitých problémů. Jedním z nich bylo bydlení. Snad díky známosti získal pro sebe a svou ženu byt v části vily, která patřila Okresnímu podniku bytového hospodářství, v Berkovské ulici č. 1 na Hanspaulce. Dalším problémem bylo pracovní uplatnění. Již po několika týdnech, co uplynuly od jeho návratu stal redaktorem Rudého práva, ústředního orgánu komunistické strany Československa. Členem redakce byl od 1. června, první článek, který tematizoval odbory, mu vyšel 16. června. Do redakce orgánu ústředního výboru se nedostal náhodou: „Znal jsem Honzu Kazimoura, což byl tajemník předválečného Svazu studentů, zašel jsem za ním a že chci pracovat. Říkal: ‚Neblbni, koukni se, jak vypadáš, běž si lehnout‘. A já na to: ‚ne, to nepřipadá v úvahu, já chci pracovat.‘ Ptal se mě, co bych chtěl dělat a já mu řekl, že bych chtěl dělat v novinách jako redaktor a chtěl bych dělat v Rudém právu. Poslal mne do Rudého práva za Gustavem Barešem. Měl jsem to nějak promyšlené, že bych asi rok chtěl dělat noviny a pak bych chtěl dostudovat. Bareš se zeptal, co chci v redakci dělat a já chtěl, samozřejmě, zahraniční rubriku. Řekl mi, že hledají někoho na sociální politiku, na činnost odborů apod. Řekl jsem, že právě tomu nerozumím. Barešovi to vůbec nevadilo, řekl, že se to naučím, že v redakci jsou téměř sami mladí lidé, kteří se všemu teprve učí, protože starší redaktori Rudého práva byli vyvražďeni až na výjimky.“⁸⁵

První tři roky působil M. Kárný v rámci třetí republiky, jakési omezené pluralitě vymezené Košickým vládním programem. Tehdy se projevil posun společnosti „doleva“, což byl trend, který byl patrný v celé Evropě.⁸⁶ Jeho příčiny tkvěly jak v diskreditaci pravicového extremismu a kolaborantských vlád, tak ve vzpomínkách na drtivou hospodářskou krizi, která otrásla důvěrou ve volný trh. Další příčiny byly „pozitivní“: vítězství Sovětského svazu nad Třetí říší a účast komunistických stran v odboji. To vše spolu s velkou, vědeckou ideou marxismu-leninismu přispívalo ke změně nálad společnosti. Podle toho také dopadly první poválečné volby v květnu 1946, v nichž s nečekaným náskokem zvítězila KSČ, jejíž pozice byla slabší jen na Slovensku.⁸⁷

Dalším cílem hlavních představitelů KSČ, ale zajisté i mnohých členů, bylo získat více než polovinu národa v dalších volbách, aby tak mohla být zahájena radikální přestavbu

⁸⁵ Cit. dle AŽM Praha, kazeta 328, str. 27–28. Po válce byl Jan Kazimour předsedou Svazu vysokoškolských studentů, později, v roce 1946, se stal členem vedení Československého svazu mládeže.

⁸⁶ O posunu evropské společnosti směrem k levíci viz. Např. JUDT, Anthony, Postwar. A history of Europe since 1945, London 2007, p. 66.

⁸⁷ Viz. KAPLAN, Karel, Pět kapitol o únoru, Brno, 1997, str. 168.

společnosti podle nového socialistického řádu. K tomu využívala strana všech prostředků od propagandy činem k propagandě slovem, na níž měl velký podíl M. Kárný, který se poměrně brzy dostal na pozici zástupce šéfredaktora a získal i funkci v Československém svazu novinářů.

M. Kárný byl aktivní v retribuční kampani a s rostoucími diskrepancemi v rámci Národní fronty se zaměřil i na vedení kampaně proti hlavním politickým protivníkům KSČ, národním socialistům. To korespondovalo s hlavní stranickou linií, která šla ostře za vytčeným cílem monopolu moci, přičemž až do podzimu 1947 nebylo jisté, jestli dá přednost volbám nebo neparlamentní cestě. Čím více se blížily volby, tím méně si byl ústřední výbor KSČ jist svým výsledkem. Přestože KSČ dokázala velmi dobře mobilizovat masy, k čemuž nemalou měrou přispíval stranický tisk, volby představovaly jisté riziko, že nadpoloviční většina nebude dosaženo, což by bylo v dané situaci neúspěchem, který by mohl vyvolat brizantní situaci v celém středoevropském prostoru. Bylo proto přikročeno k převzetí moci mimoparlamentní cestou, což se uskutečnilo v únoru 1948.⁸⁸

Po „Vítězném únoru“ 1948 byla činnost M. Kárného rámována vládou KSČ. Na pozici zástupce šéfredaktora působil až do listopadu 1951, kdy musel za zvláštních okolností z redakce odejít, aby se pak stal pracovníkem v redakci Kladenského kováka, závodního časopisu Spojených železáren.

Za tímto suchým chronologickým výčtem se skrývá mnoho životních zvrátů, dějů a událostí které utvářely život a myšlení M. Kárného. Jeho názory na svět, hodnotový systém i interpretace minulosti. To vše k nám promlouvá skrze jeho články.⁸⁹ Počet podepsaných článků nebyl tak vysoký jako u jiných redaktorů, například M. Galušky, K. Konráda, V. Dolejšího a dalších. Přesto může být soubor textů považován za reprezentativní a na základě jejich studia lze získat mnoho informací o myšlenkovém světě a mentálních mapách mladého komunistického žurnalisty, který má živou zkušenost s nacistickou rasovou persekcí.

Články vypovídají mnohé o autorovi, ať už se s ideologií bezvýhradně ztotožňoval, k čemuž se v případě M. Kárného přikláním na základě jeho předchozích životních zkušeností, myšlenkové explikace a atmosféry doby, či ji jen přijímal a ve víceméně neupravené podobě ji publikoval, nebo s ní nesouhlasil a věnoval se své práci pouze na „profesionální úrovni“. To je jeden aspekt. Na druhé straně vypovídají obzvláště novinové články též mnohé o jejich čtenářích, neboť byly psány proto, aby se četly. Jazyk i témata

⁸⁸ K průběhu února 1948 viz. TÝŽ, str. 267–348.

⁸⁹ Je autorem více než sto patnácti článků, které nesou jeho podpis. Dalších zhruba dvacet článků je signováno šifrou MK, která s největší pravděpodobností patří Miroslavu Kárnému.

proto byly voleny s ohledem na to, aby se s nimi mohli čtenáři co nejlépe identifikovat. Také pomáhaly utvářet či přetvářet názor na klíčová témata poválečného dění. Denní tisk byl v letech 1945–1951 stále, spolu s rádiem, jedním z nejmocnějších nástrojů šíření propagandy a ideologie. Z tohoto pohledu je nutné přistupovat i k článkům M. Kárného. Studium článků též může pomoci při mapování vývoje recepce a šíření idejí, zda byly M. Kárným pasivně přejímány nebo aktivně spoluutvářeny. V dalším textu se nebudu věnovat všem článkům, které Miroslav Kárný napsal. Pominu většinu článků informativního charakteru. Blíže jsem se věnoval pouze těm, které nejlépe dokumentují jeho mentální mapy a ideové zdroje.

Miroslav Kárný se ve svých člancích několikrát zmínil o tom, co pro něj znamená a představuje novinářská práce a co na ní považuje za nejdůležitější. Tento soubor profesních maxim a hodnot můžeme rozšířit o obecné zásady a praktiky, které byly zobecněny v programu české kulturní obce, který M. Kárný podepsal a pravděpodobně se tedy s jeho závěry pokud ne zcela, pak tedy alespoň z velké části identifikoval. Mezi hlavní body patřil 1. novátorský přístup k řešení nové české otázky, 2. pracovat na odstranění mravních důsledků druhé světové války, 3. překonat český strach z malosti, 4. oživit nezištný zájem o věci veřejné, národní, státní a kulturní, 5. probudit hrdost a sebevědomí národa, který žije z práce vlastních rukou a mozků. Výše řečené body je možné splnit jen v jediném rámci, a to vědecké pravdy, socialismu a bojovného, čínorodého humanismu. To bylo považováno za jedinou moderní, demokratickou základnu kulturní práce.⁹⁰ Existuje i několik zmínek o metodě novinářské práce M. Kárného, z kterých vyplývá, že jeho články nebyly psány *ad hoc*, ale téměř vždy na základě jisté analýzy, faktů.⁹¹ Tato charakterová vlastnost by se dala charakterizovat jako „puzení psát pravdu“. To se projevuje, když kritizuje nesprávné praktiky žurnalistů Národního slova, deníku svázaného s národními socialisty: „*stalo se u některých našich novinářů zvykem psát rozhorleně o různých osobách, které nejsou blíže jmenovány a určovány. Je to pohodlné, neboť novinář si může takové případy proti skutečnosti upravit tak, aby se lépe hodily pro duchaplnou pointu, a nikdo nemá možnost kontroly, možnost rozlišovat klep od pravdy.*“⁹²

Z hlediska výběru témat lze vysledovat, že Miroslav Kárný psal v letech 1945–1948 zejména o národních socialistech a Demokratické straně, jejichž pravou, „nepřátelskou tvář“ se snažil demaskovat. Dalším velkým tématem po celou dobu jeho působení v redakci byla nedávná historie, „Zeitgeschichte“, jež se úžeji zaměřovala zejména na první republiku,

⁹⁰ Op. cit. dle Českým kulturním pracovníkům, in: Rudé právo, 20. 10. 1946, str.1–2.

⁹¹ Obzvláště patrné je to např. z článku KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas dne, in: Rudé právo, 20. 12. 1946, str.3.

⁹² Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas týdne, in: Rudé právo, 5.1.1947, str.3.

Mnichov a protektorát. Tato témata buď pojednával samostatně, nebo nejčastěji v komparaci s poválečným vývojem, aby zdůraznil přechod k novému řádu. Kromě těchto vysloveně negativně laděných témat psal o dělnickém hnutí, úspěších lidové demokracie, KSČ a Sovětského svazu. Náboj článků s těmito tématy byl vždy pozitivní. Z hlediska zaměření se dají jeho články rozdělit na propagandistické, ideologické, politické, informační, osvětové, přičemž se nezdá, že tyto kategorie v článcích prolínají a nejčastěji řeší otázky domácí politiky.

Pokud jde o umístění článků v listu, které může napovědět leccos o pozici autora v redakci, či o předpokládaném impaktu článku, Miroslav Kárný psal jak úvodníky, tak kratší články, zejména do rubriky Ohlas dne či Ohlas týdne. Napsal i několik delších článků, cca jedna polovina strany A3, které měly esejistický charakter, ty však byly spíše výjimkou. Četnost článků byla značně kolísavá, měla však spíše sestupnou tendenci, jak ukazuje tabulka 1.

Ročník	Počet článků
1945 (od 1.6.)	23
1946	17
1947	34
1948	22
1949	12
1950	5
1951(do 15.11.)	5

Tabulka 1

Protože počet článků nebyl tak vysoký, aby stačil na zaplnění pracovního úvazku pouze jejich psaním, vzniká tak otázka další činnosti M. Kárného v rámci redakce. Odpovědí je několik. Dost času zabraly samotné rešerše či studium, které předcházely napsání článku, nebo služební cesty, které nezdá, že vedly jak do vzdálených koutů republiky, tak do zahraničí. Z článků je patrné, že po dobu své působnosti v Rudém právu navštívil NDR, Polsko, Jugoslávii a SSSR. Navíc Rudé právo bylo listem, který se skládal i z článků, které nebyly signovány. Je proto možné, že M. Kárný byl autorem některých z nich a na základě vnitřní politiky otiskování článků v rámci redakční rady Rudého práva je nepodepsal. Zřejmě nejdůležitější však byla jeho práce administrativní, vyplývající z jeho funkce zástupce šéfredaktora nejdříve V. Nového a posléze V. Kouckého, který byl ve vedení Rudého práva v letech 1949–1953. V období let 1949–1951 Pozice M. Kárného ještě zesílila, protože V.

Koucký byl dost často nemocný, a M. Kárný ho zejména na počátku 50. let plně zastupoval. Měl tak na starosti celkovou podobu Rudého práva i jeho ideologický náboj. Mezi jeho hlavní zdroje moci v redakci patřilo to, že se podílel na kádrovém obsazení redakce. Právě jeho redakční politika měla velký podíl na jeho nuceném odchodu z redakce, tomu se však budu věnovat později. Dále se zabýval školící činností „děldopů“ (dělnických dopisovatelů) a instruktáží redaktorů závodních časopisů, což potvrzuje i to, že k 25. výročí Rudého práva přednášel referát právě o dělnických dopisovatelích. Se školením souvisela i jejich koordinace a další správné vedení, tzn. dohlížení na pravdivý obsah jejich sdělení, ověřování informací, samotné čtení dopisů, které dělničtí dopisovatelé do redakce poslali, a jejich výběr k otištění. Po odchodu M. Kárného z funkce vedoucího komise pro dělnické dopisovatele převzal tuto agendu Dolejš.⁹³

Potom, co jsem alespoň hrubě zmapoval pracovní náplň a novinářskou metodu M. Kárného a jeho hlavní profesní zvraty v tomto období, se nyní zaměřím na obsah některých článků a jejich smysl v kontextu recepce idejí a mentálních map M. Kárného.

Nejdříve obrátím pozornost na jeho pojetí národa a národní identity. Jedním z prvních článků, který se tímto tématem zabýval, napsal Miroslav Kárný k výročí 5. července 1945 a nesl název Cyrilometodějská tradice. Je v něm patrný důraz na obecný přístup k předválečné kulturní tradici i zřejmá snaha zdůraznit historické pouto, společnou identitu Čechů a Slováků, která se konstituovala již v dávné minulosti na základě společně prožitých dějin. V úvodu píše: *„Na prahu nového, dosud nikdy nebyvalého rozkvětu našeho národního života a naší národní kultury, pociťuje národ potřebu revise základních hodnot své kultury...je třeba se zbavit oné příznačné nehistoričnosti liberalismu, neschopného chápat historické jevy a tradice v jeho dobových souvislostech, v jejich historickém smyslu.“*⁹⁴ Onen proponovaný rozchod s liberální tradicí je rozchodem s tradicí první republiky. Základní hodnoty již nemají být hodnoty kapitalistické, ale marxistické a socialistické.

Z dalšího textu je patrná snaha najít styčný bod, od něhož by se dala odvíjet československá identita i idea širšího slovanského bratrství: *„Cyrilometodějská tradice připomínala československému lidu, že naše kultura vyrůstala ze společných základů s kulturou ruskou, srbskou a bulharskou (...) Tradice cyrilometodějská má pak pro nás ještě ten zvláštní smysl, že je pojátkem mezi Čechy a Slováky stejně jako ostatní velké národní naše tradice, husitská, obrozenecká i tradice národně osvobozenického boje obou světových válek. V době cyrilometodějské stáli Češi a Slováci společně v boji proti německému tlaku (a je proto*

⁹³ Viz. NA ČR, fond KÁRNÝ, karton 1, vzpomínky.

⁹⁴ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Cyrilometodějská tradice, in: Rudé právo, 5. 6. 1945, str. 1.

zdrojem, pozn. JT) *všeobecného vědomí slovanské sounáležitosti i nového bratrství mezi Čechy a Slováky.*⁹⁵

M. Kárný zde modifikuje koncepci českých dějin, když do „progresivní“ řady husitské tradice a národního obrození zahrnuje cyrilometodějskou tradici. Z jeho pohledu je to možné proto, že i cyrilometodějská tradice je bojová a protiněmecká, stejně jako husitství a národní obrození. Tento protiněmecký osten je patrně vyjádření jak osobní protiněmecké animozity, tak propagandou KSČ rozněcované animozity sdílené velkou částí československé společnosti vůči nepříteli, který byl původcem národního pokoření a ponížení. Zároveň má být boj proti německé národní superioritě jedním z konstitutivních prvků nové národní identity, stejně jako širšího vědomí slovanství etnického, které je zdůrazněno hlavně kvůli úzkým vztahům se Sovětským svazem, jež byl hlavní záštitou v onom boji. Na téma slovanství psal M. Kárný ještě v článku „Jan Kollár a slovanská myšlenka“, kde vyzdvihoval nadčasovost Kollárovy koncepce, která mu imponovala nejen svým vysoce lidským a humanitním tónem,⁹⁶ ale zejména potvrzením rozdílných povah Němců a Slovanů, což vycházelo z Palackého koncepce o národních povahách a stereotypech.

Zajímavým způsobem Miroslav Kárný naznačuje, kdo je hoden onoho bratrství mezi Čechy a Slováky, jinými slovy, kdo je hoden pojmu Čech a Slovák, tedy kdo patří do československého národa. Je to právě ten, kdo sdílí ony tradice, tzn. i tradici národně osvobozenického boje obou světových válek. Ve slovenském kontextu má zřejmě na mysli Slovenské národní povstání. Z toho vyplývá že ti, kdo pomáhali Němcům, to znamená česká protektorátní vláda, vláda Tisova na Slovensku a kolaboranti obecně, jsou vyloučeni z národa. Je tomu tak proto, že neparticipovali na národním osvobození, ale naopak mu bránili.

Ke slovenské otázce se M. Kárný vyslovil ještě při jiné příležitosti, a to v úvodníku z 1. února 1946 ve článku Češi a Slováci. Článek je namířen hlavně proti Demokratické straně, ve které spatřoval, ve shodě s oficiální stranickou linií, republice nenakloněnou, oportunistickou skupinu. I tento článek má přesah, který se zabývá novou identitou: *„jen nepřátelé nové republiky se mohou snažit snížit míru závaznosti programu Národní fronty v celku i v jednotlivých jeho člancích (...) ohrožením naší národní existence je všechno, co nesměruje k posílení československé státní jednoty a k prohlubování bratrské spolupráce obou národů (...) přihlédneme-li ke stavu národní očisty, pozemkové reformy, nebo k provádění zestátnovacích dekretů, poznáme neklamně, že na Slovensku jsou silné kruhy, které se snaží zabránit provádění národního programu. Je zřejmé, že živly, které sabotují vládní program a*

⁹⁵ Cit. dle TÝŽ.

⁹⁶ Op. cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Jan Kollár a slovanská myšlenka, in: Rudé právo, 3. 8. 1945, str. 3.

*kteří projevují nebezpečné separatistické tendence, si za svou základnu vybral „demokratickou stranu“.*⁹⁷

Demokratickou stranu nazval nepřátelskou, protože byla proti nové, lidově demokratické politice. I proto položil její název do uvozovek. Pro něj to totiž nebyla strana skutečně, tzn. lidově demokratická, ale jen „demokratická“, čímž naznačoval, že se neřídí socialistickými ideály, ale kapitalistickými a patří ještě do „starého světa“. V argumentaci proti Demokratické straně připomíná její destruktivní politické akce, např. její snahu zabránit realizaci národního programu, z čehož vyplývalo, že byla proti němu, a tedy i proti národu.

Z výše naznačeného je patrné, jaké skupiny lidí byly touto rétorikou implicitně vydělovány z národa. M. Kárný se však ve svých článcích neomezil pouze na negativní vymezení nového národa, ale dotkl se i toho, kdo tvoří jeho jádro. Příslušníku moderního národa po uskutečnění národní revoluce v květnu 1945 totiž už nestačilo mít pouze „apriorní předpoklady“, tj. sdílet kulturu a jazyk. Oproti časům minulým bylo nyní třeba se ještě více aktivně zapojovat do obnovy a výstavby nové lidově demokratické republiky. I v tom tkvěla výše proponovaná národní revoluce. Novým identitotvorným prvkem byla zejména práce. Ta pro M. Kárného získala zcela novou úroveň. Z prostředku obživy či zlepšování sociálního statusu se v nových podmínkách po květnové revoluci dostala na vyšší pozici v hodnotovém žebříčku. Byla jí vnímána jako forma potvrzování a utváření národní identity a též byla v tomto smyslu heroizována. V článku *Milion hodin práce* M. Kárný oslavuje především práci dobrovolných brigád, které jako služba národu a vládnímu programu stojí nejvýše. *„Vždyť přece přispívají (brigády pozn. JT) také k tomu, aby práce byla chápána jako věc cti, národní povinnosti a vnitřní nutnosti.“*⁹⁸ V článku *O nové hrdinství práce československého lidu* formuluje vztah práce a národní identity: *„Je třeba dobře vidět, jak se zvyšuje výkonnost naší práce. Jak do budovatelského úsilí jsou strhávány vždy širší a širší masy pracujících. Jak se zmenšuje počet těch, kdož stojí dosud stranou onoho velkého hrdinského tažení našeho lidu za lepší budoucnost. Jak se jejich počet zmenšil na pouhý hlouček, na bandu sabotérů a dezertérů kteří – vylučující se v této době z národa – opouštějí jej navždy. V jakém strašném opovržení jsou tito ulejšváci u celého národa.“*⁹⁹

Pojímání práce jako každodenního potvrzování národní identity bylo kompatibilní s komunistickou ideologií. V článku *„Volnou dráhu tvůrčím schopnostem našeho lidu“* Kárný píše: *„výtěžky práce (pracujících, pozn. JT) nepůjdou do kapes reakčních velkokapitalistů,*

⁹⁷ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Češi a Slováci, in: Rudé právo, 1. 2. 1946, str. 1.

⁹⁸ cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Milion hodin práce, in: Rudé právo, 6. 9. 1945, str. 1.

⁹⁹ cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, O nové hrdinství práce československého lidu, in: Rudé právo, 31. 7. 1945, str. 1.

kteří při první příležitosti zradili svůj národ, ale že práce lidu bude pramenem jeho vzrůstající životní úrovně, zdrojem blahobytu nejširších složek národa.“¹⁰⁰ Práce tedy má schopnost spoluutvářet národ, právě díky tomu, že se diametrálně změnily výrobní vztahy. Proto socializovaná práce v podání komunistické ideologie i v podání Miroslava Kárného může vytvářet národ. Tento konstruovaný národ je československý a v širší perspektivě socialistický.

Národní identita je utvářena i vlastenectvím, jehož podmínkou je dle M. Kárného láska k sovětskému svazu, který je garantem svobody a nezávislosti. Ten kdo nevzhlíží k SSSR pak tiše souhlasí s novým Mnichovem, odcizuje se lidu a je třeba proti němu rázně a nemilosrdně zakročit.¹⁰¹ Během roku 1947 několikrát identifikoval komunisty jako největší československé vlastence už od dob Mnichova.¹⁰²

S národní identitou souvisí dle Miroslava Kárného i retribuice, o nichž napsal několik článků. To je důležité i z toho pohledu, že v Rudém právu měl právě toto téma na starosti.¹⁰³ V prvé řadě je zřejmé, že nesouhlasil s průběhem a výsledky retribuic, které byly prováděny pod patronátem nekomunistického ministra spravedlnosti P. Drtiny, a proto byly podle jeho názoru podjaté, což snižovalo důvěru lidu k justici jako celku.¹⁰⁴ To je možné vnímat jako politikum. Avšak jaký byl jeho obecný názor na retribuice? Jejich hlavní smysl viděl v národní očistě. To znamená, že v ideálním případě měly pozbýt svého místa v národní pospolitosti ti, kteří se provinili nejen za války, ale i za druhé republiky. Jejich tresty měly být velmi vysoké, aby působily jako dostatečná výstraha.¹⁰⁵ Tím se měl ozdravit a posilnit kolektiv národa budovaného na nových základech, a též vytvořit kolektivní vědomí smyslu soudů jako vědomého rozchodu s minulostí. To, že retribuice neprobíhají dostatečně ostře bylo dle jeho pohledu alarmující, protože se tak zakládá „pochybná tradice a podivná morálka nepotrestané zrady dalším generacím našeho národa.“¹⁰⁶ M. Kárný na retribuicích aktivně spolupracoval, byl například v porotě, která k velkému trestu odsoudila J. Stříbrného. Viděl v tom zajisté svou morální, možná politickou a snad i vlasteneckou povinnost.¹⁰⁷ M. Kárný se

¹⁰⁰ cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Volnou dráhu tvůrčím schopnostem našeho lidu, in: Rudé právo, 5. 10. 1945, str.1.

¹⁰¹ Op. cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Míra českého vlastenectví, in: Rudé právo, 14. 11. 1946, str. 2.

¹⁰² „A také dnes (stejně jako po Mnichovu pozn. JT) jsou to komunisté, kteří pozvedávají prapor demokracie a národní nezávislosti a staví se do čela nejlepších československých vlastenců.“ cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Historická řeč, in: Rudé právo, 11. 10. 1947, str. 2.

¹⁰³ Viz. ABS, fond MV 1_2, 10682, str. 11.

¹⁰⁴ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas týdne, in: Rudé právo, 2. 2. 1947, str. 3.

¹⁰⁵ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas týdne, in: Rudé právo, 9. 2. 1947, str. 3.

¹⁰⁶ Op. cit. dle TÝŽ.

¹⁰⁷ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas týdne, Rudé právo, 2. 2. 1947, str.3.

mohl stát po druhé světové válce velkým vlastencem právě proto, že se mohl identifikovat s lidovou demokracií a komunistickou stranou a zároveň s československým národem.¹⁰⁸

V kontextu skupin osob vydělovaných z národa jsem narazil na pojem nepřítel. Na jeho podoby a vnímání se nyní zaměřím. Zkoumáním podob nepřítele v statích Miroslava Kárného, zjistíme mnoho jak o jeho hodnotovém žebříčku, tak o souboru hodnot, který byl oficiálně komunisty propagován a zastáván. Nepřítel musel mít několik atributů. V článku „Češi a Slováci“ je nepřítelem hlavně ten, kdo vystupuje proti Košickému vládnímu programu a hned poté ten, kdo vystupuje proti zájmu národa, což je v argumentaci Miroslava Kárného totéž, protože naplnění Košického vládního programu je hlavním předpokladem pro úspěšné rozvíjení národa. Dodejme, že v článku použitý obrat „národní program“ a jeho používání jako synonyma k obratu „vládní program“, či „Košický vládní program“ není náhodné, ale právě vyjadřuje ono sjednocení národa a vládní politiky. Proto může být vnímán útok proti vládní politice jako útok proti národu. S tím M. Kárný pracuje dál. Práci pro Košický vládní program ztotožnil s prací pro národ a tím mohl s národem, vládou a novým státem ztotožnit i členy KSČ. Útok na komunisty se pak mohl rovnat útoku na národ.¹⁰⁹ I z toho důvodu mohl Kárný ve shodě s oficiální linií považovat komunisty za největší vlastence a jejich odpůrce mohl nazvat zrádci národa.¹¹⁰

Pokud jde o konkrétní nepřátele, držel se M. Kárný teorie o třídním boji a na jejím základě rozeznával domácí i zahraniční hrozby. Mezi ty druhé patřili především Němci, kteří však byli již poraženi a nepředstavovali tak nebezpečí *pro futuro*. Následně to byli imperialisté, kteří byli vnímáni jako přímí pokračovatelé nacizmu.¹¹¹ Z nepřátel domácích se nejvíce zabýval národními socialisty a v širší perspektivě pak reakcí jako takovou, která byla skrytá ve stranách Národní fronty. Chronologickým mezníkem a též mezníkem ve vývoji ideologie a propagandy, jakožto i článků s tématem nepřítele je únor 1948, kdy ze zorného pole M. Kárného mizí konkrétní soupeři, národní socialisté a Demokratická strana, kteří jsou únorem demaskováni, odhaleni a zničeni. O to více zdůrazňuje nutnost bojovat proti nyní abstraktněji a šířeji pojaté reakci, jež je napojena na imperialisty, kteří jsou hlavní hrozbou.¹¹²

¹⁰⁸ To potvrzuje i emotivní závěr článku o Beranově soudu: „*Národ, který Husem, Žižkou, Komenským, Havlíčkem a Masarykem byl vyučen neznat slovo zrada a kapitulace, tento národ naučil se soudit jednotlivce, politické strany také podle jejich poměru k národní cti, k tomuto nejdrahocennějšímu statku národa. A bude v budoucnu příležitostí, aby náš národ sám poučil o své nefalšované a nefalšovatelné vůli zúčtovat se zrádci a jejich ochránci i ty, kdož jeho hlasu nechtěli rozumět. To pak bude nejvyšší soud národa. Není pochyby, že komunistická strana vyjde z tohoto nejvyššího soudu národa s plnou ctí.*“ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Rozsudek nad hrobaři republiky, in: Rudé právo, 23. 4. 1947, str. 2.

¹⁰⁹ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Poučení z Brna, in: Rudé právo, 18. 2. 1945, str. 1.

¹¹⁰ srov. FIDELIUS, Petr, Řeč komunistické moci, Praha 1998.

¹¹¹ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Americké gestapo hledá Julia Fučíka, in: Rudé právo, 11. 1. 1951, str. 5.

¹¹² Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Zločinná tvář zrádné reakce, in: Rudé právo, 12. 6. 1951, str. 5.

Výstupy proti národním socialistům psal Kárný proto, že právě tato strana patřila mezi ideové i politické konkurenty KSČ.¹¹³ Nebyli to však zatím nepřátelé národa, jen političtí protivníci, zastánci alternativy. Jeho poměr k národním socialistům byl ambivalentní, jak je patrné z následujících dvou citací: „*především je zřejmo, že se Feierabendi ani v nejmenším netají svým názorem, že agrární strana prý byla rozpuštěna protiprávně, že ona ani její vedení prý v ničem nezradilo, ani nekolaborovalo, a že oni nesouhlasí s Košickým vládním programem, který obnovu agrární strany zakazuje.*“¹¹⁴ Zatímco vedení národních socialistů zcela zavrhoval, protože dle jeho názoru adoptovalo agrární politiku a též se snažilo o obnovu agrární strany, a tím de facto o restauraci poměrů, řadoví členové byli naopak ideovými spřízněnci, se kterými sympatizoval: „*A tak jsme svědky toho, že v nár. soc. straně se odehrává těžký boj upřímně socialistických členů proti stříbrňácko-agrárním živlům strhujícím nár. soc. stranu do prava, k hazardní poloopoziční a opoziční politice na škodu národa i nár. soc. strany.*“¹¹⁵

Další zavrženímhodnou vlastností národních socialistů byla podle Miroslava Kárného jejich demagogie a neupřímnost, vyplývající z jejich vnitřní rozpolcenosti, která se navenek projevovala rozdílnými stanovisky Národně socialistické strany a jejího tisku.¹¹⁶ V dalších článcích psaných proti národním socialistům v průběhu roku 1947 vyzdvihává různé kroky, které interpretuje jako protinárodní či nečestné. Například uvádí, že neúčast národních socialistů v socialistickém bloku je proti dvoutletce a tedy rychlému budování státu,¹¹⁷ dále že jejich politika nečte rezoluce, a tím ignoruje hlas lidu, a tedy jeden z prvků lidové demokracie.¹¹⁸ Obviňoval tuto stranu také z toho, že je záměrně pasivní, negativistická a nečinná, aby uspěla hospodářský kolaps republiky, a dosáhla tak politické moci, což odsuzuje jako oportunistus¹¹⁹ apod. Tento soustředěný útok proti Národně socialistické straně můžeme přisoudit politické kampani, která probíhala v očekávání voleb v roce 1948. Přestože útoky jsou ze strany M. Kárného ostré, udržují se ještě v jistých mezích, které jsou odstraněny až s únorem 1948. V článku V čem nemůže být kompromisu hodnotí skutečnou podstatu jak národních socialistů, tak demokratické strany a strany lidové. Je zde patrné, že

¹¹³ Viz. KAPLAN, Karel, Pět kapitol..., str. 181.

¹¹⁴ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas dne, in: Rudé právo, 19. 12. 1945, str. 2.

¹¹⁵ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas dne, in: Rudé právo, 5. 1. 1947, str. 3.

¹¹⁶ „*Co to znamená, jestliže nár. soc. ministři hlasují pro něco, co nár. soc. tisk potom napadá? Znamená to, že nár. soc. vedení dobře ví, že politika naší vlády je správná a že nelze dělat politiku jinou a že tedy jde o klasický příklad politiky dvou želízek, a politiku klasicky demagogickou.*“ cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas týdne, in: Rudé právo, 26. 1. 1947, str. 3.

¹¹⁷ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Proti!, in: Rudé právo, 18. 9. 1947, str. 1.

¹¹⁸ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Vezměme na vědomí!, in: Rudé právo, 23. 9. 1947, str. 1.

¹¹⁹ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Ohlas týdne, in: Rudé právo, 30. 11. 1947, str. 2.

z politických konkurentů se stali političtí nepřátelé, kteří jsou vybaveni jinými atributy: „v nekomunistických stranách našli útulek agenti reakce, kteří posléze ovládli Nár. soc., lidovou a slovenskou demokratickou stranu, určovali jejich politiku a nakonec tyto strany přivedli do naprostého bankrotu (...) vůdcové oněch tří stran se opájeli snem, že by pomocí členstva a voličstva stran zakázaných košickým vládním programem, mohli získat v republice prvenství, zlomit sílu komunistické strany, povalit lidově demokratický režim a dosáhnout návratu předmnichovských poměrů (...) teprve když proradné vedení těchto stran vehnala na příkaz zahraniční a domácí reakce stát do těžké krize a když politika těchto stran vyústila v přímou zradu, byla i slepému zřejmá pravdivost komunistických varování.“¹²⁰ Nepřítelem se stal ten, kdo je příslušníkem či agentem reakce, protože chtěl „oloupit“ lid o revoluci, tj. navrátit stav k předmnichovským poměrům, kapitalismu, což se rovnalo zradě. Protože už se jedná o nepřátele a nikoli protivníky, je možná a dokonce nutná jejich likvidace: „důsledkem toho je i mocná vlna očisty, probíhající našimi městy, vesnicemi a závody. Náš pracující lid, který stále zřetelněji vidí, jaké katastrofě unikl zásluhou své jednoty a zásluhou prozíravosti a důslednosti komunistické strany, rozhodl se rázně zúčtovat se všemi, kdož jej do této národní a státní katastrofy hnali, a vymýtit z kořenů všechny zárodky příští zrady.“¹²¹ Až v roce 1948 se tedy uzavírá očista, která byla podle M. Kárného tak nedůsledně provedena bezprostředně po konci 2. světové války. Je otázkou, do jaké míry vložil do článku „V čem nemůže být kompromisu“ svůj osobní názor, a do jaké míry jen reprodukoval oficiální stanoviska vedení ÚV KSČ. Prosazování očisty od reakce je nejdůležitější změnou, kterou v souvislosti s Únorem Kárného psaní o „reakci“ prošlo. Motivace k očistě, vina reakce, zůstává v obecných principech stejná jako vina kolaborantů. Jedni i druhí se snažili za pomoci cizích, nepřátelských sil zavést, popř. restaurovat poměry „starého světa“. Tyto poměry neodpovídaly novým hodnotám a z toho důvodu byly snaha o jejich zavedení ihned jak se k tomu naskytla příležitost kriminalizována.

Podle mého názoru je možné formulovat následující hypotézu. Jestliže M. Kárný již v roce 1945 vystupoval proti nedostatečné očistě národa, účastnil se soudu se Stříbrným a pozastavoval se nad mírnými rozsudky např. Berana a spol., pak jistě zastával názor, že národ nebyl dostatečně očištěn a tyto novému zřízení nepřátelské osoby jsou stále bez trestu, který si dle M. Kárného zasloužily nejen za kolaboraci v období protektorátu, ale i za své působení proti národu již za druhé republiky. Pokud se výše dotčení objevili na vysokých postech uvnitř stran Národní fronty, nelze se pak divit jeho kritickým článkům, které se zabývaly mj.

¹²⁰ cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, V čem nemůže být kompromisu, in: Rudé právo, 5. 3. 1948, str. 2.

¹²¹ cit. dle TÝŽ.

právě jejich pochybnou minulostí. Nemusely to být tedy pouze směrnice, které v rámci předvolebního boje určovaly tiskovou kampaň Rudého práva, např. proti národním socialistům, ale především hluboké přesvědčení o „prohnilém“ vedení těchto stran, které zastával M. Kárný a které ho z vlastenecké povinnosti nutilo je demaskovat a v tomto boji proti nepotrestanému nepříteli se angažovat. Z tohoto pohledu je třeba interpretovat i první poučkový článek, kdy se z pohledu M. Kárného konečně naplnila spravedlnost a očistil se národ. Z této hypotézy plyne teze, že M. Kárný byl skutečně niterně přesvědčen o tom, co píše, a že tedy nebyl oportunistou.

Pokud jsem se nyní zaměřil na vnímání nepřítele, nyní se zaměřím na analogický soubor událostí, osob a pojmů, které M. Kárný recipoval a používal pozitivně. Je to též sonda do jeho sekulární víry, protože pokud zjistíme, co nejvíce vyzdvihoval, přiblížíme se i k základům oné víry. Tím se odkryje další aspekt jeho mentálních map a zdrojů myšlení.

Sovětský svaz je vždy uváděn jako vzor hodný následování, obdivu, díky a oslavování, což se nezměnilo po celou dobu jeho žurnalistické kariéry. Největší dík mu patří za osvobození celého světa od hrozby nacistického Německa a střeží světový mír. Sovětský svaz je pro M. Kárného ona země zaslíbená, která se buduje pod neomylným dohledem Stalinovým, jehož jméno neopomněl nikdy v článcích uvést. Poválečné Československo je jakási obdoba Sovětského svazu, avšak opožděná a ještě nedokonalá. Proto se musí co nejvíce a nejrychleji budovat poválečný stát, aby byl co nejdříve dostižen vzor, tedy SSSR. Patrné je vnímání Sovětského svazu jako emblému.

Jaké atributy má SSSR, o němž píše M. Kárný? Jedním z nich je, že je domovem heroické práce za lepší zítřky. Mezi hlavní ale patří atribut nositele míru a obnovy Československa.¹²² Sovětský svaz je podle M. Kárného de facto stvořitelem tábora míru a jeho mírová politika by měla být vzorem pro celý svět, neboť je vpravdě jediná humanistická. Neméně důležitá je skutečnost, že Sovětský svaz je první socialistický stát, který je tak přirozeným vzorem pro ostatní.

Největším hrdinou a předmětem úcty byl zajisté pro M. Kárného Stalin, který v jeho sekulárním náboženství mohl hrát roli „proroka“: *„Lidská slova nemohou postačit, aby změřila city vděčnosti, úcty a lásky, s kterými svět vzpomíná dnes 66. narozenin člověka, ztělesňujícího ve své osobnosti všechnu gigantickou velikost prvního socialistického státu, jehož byl tvůrcem, budovatelem, hospodářem a v nejkrásnějším klasickém smyslu tohoto slova i vůdcem (...) jako zornici oka svého slibuje v den Stalinových narozenin český a slovenský*

¹²² „Československo-sovětské spojenectví bylo také rozhodujícím činitelem, který znemožnil imperialistickou intervenci v Československu tak, jak jsme byli jejími svědky po první světové válce i v mnichovské době (...)

národ chránit věrnost věrnosti a přátelství Stalinovu, které právem náleží mezi nejdrahoccennější skvosty naší národní pokladnice. Buď pozdraven gigantický hrdina z nejvelkolepějších v světové historii! Buď pozdravena moudrost, genialita, obětavost, statečnost, důslednost, čistota, prostota a lidskost člověka! Buď pozdraven Stalin!“¹²³ Jakkoli výše citovaný hymnus může znít přehnaně, na konci roku 1945 měl Stalin velmi vysoký kredit nejen mezi komunisty, a i když jsou některé obraty možná nadnesené, vystihují míru oblíbenosti, které se v této době těšil. Toto vnímání Stalina se udrželo po celé období „kultu osobnosti“, stejně tak jako oslava Gottwalda. Je to na jedné straně důkaz toho, jak velký měla tato propaganda dopad, a na druhé straně toho, jak moc lidé potřebovali a toužili po „prorocích“.

Jestliže Stalin byl pro M. Kárného prvním na piedestalu hrdinů, univerzálních vzorů a symbolů, mezi další patřil nepochybně K. Gottwald. Jemu věnoval též jeden oslavný článek. Pokud je Stalin hodnocen prostě jako „ztělesněné dobro“, Kárného portrét Gottwalda je distingovanější. Prezidentovi propůjčuje přídomek a čestné tituly jako „první z dělnické třídy“, „prostý, milý, milovaný“, „moudrý učitel“, „věrný přítel“. Jeho pouhá přítomnost inspirovala k práci. Oslavný článek vrcholí popisem projevu K. Gottwalda, který symbolizuje až mytickou jednotu dějin, lidu a vlády: „*A již se ujímá slova prezident Klement Gottwald. Partyzáni vyhazují vysoko do vzduchu své bílé beranice, mládež tleská oběma rukama vysoko vyzdvíženými nad hlavou a provolává slova: ‚My jsme mládež nová, mládež Gottwaldova‘, horalé vyhazují do vzduchu své čákany – takové je uvítání.*“¹²⁴

Kárného zobrazování Gottwalda a Stalina se tak blíží spíše snaze popsat symbol, emblém, než skutečné osoby z masa a kostí. Zatímco Stalinovi patří univerzální dobré vlastnosti, Gottwald je asociován s jevy omezenějšího rozsahu. Gottwaldův mýtus byl obměnou mýtu Stalina pro oblast československé politiky.¹²⁵ Emblematické pojetí naznačuje, že M. Kárný do Sovětského svazu, Stalina, popř. Gottwalda projektoval své největší ideály a hodnoty, které pak ztotožnil se socialismem jako takovým.

Z článků M. Kárného je patrné, že prosazuje socialismus, který prosazovala KSČ, což se konec konců dalo očekávat. Jaké jsou však podle něj nejdůležitější vymoženosti socialismu a proč je o tolik vyspělejší než kapitalismus? V první řadě je to dostatek práce a hospodářská

¹²³ cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, 66 let generalissima Stalina, in: Rudé právo, 21. 12. 1945, str. 1.

¹²⁴ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Dva slavné dny, in: Rudé právo, 31. 8. 1949, str. 3.

¹²⁵ Více o semiotice v souvislosti s kultem osobnosti viz. MACURA, Vladimír, Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře, Praha 2008, str. 101–121.

stabilita.¹²⁶ Práce kromě toho, že má úlohu potvrzování národní identity v době budování, má pro M. Kárného i funkci legitimizační. Pracovní heroismus uplatňující se ve stále větší míře znamená, „že se v lidu vžívá pocit hospodáře, hospodařícího na svém, který burcuje všechny jeho dosud potlačované a ubíjené tvůrčí síly. Znamená to, že lid má hlubokou důvěru ve svůj nový stát a ve svou vládu, ve skutečný sociální a hospodářský pokrok, který zaručí, že výtěžky práce lidu nebudou zneužity a že půjdou k jeho prospěchu, k systematickému zvyšování životní úrovně.“¹²⁷ Právě onen příslib zaručeného zvyšování životní úrovně, tzn. stabilita a pozitivní perspektiva a vědecky dokázaný pokrok oproti chaosu za hospodářské krize ve 30. letech, patřil mezi další z vlastností socialismu, jež M. Kárnému imponovaly a neopomněl je zdůraznit v jiných člancích, např. v článku „Jediná cesta vpřed“: „Všechny nesnáze a všechny potíže můžeme překonat jen cestou plnění vládního programu, programu Národní fronty, programu naší národní a demokratické revoluce. Tato cesta je jediná, která vede kupředu, která zajistí našemu národu bezpečnost, blahobyt a štěstí.“¹²⁸ Z této citace by se snad dalo usuzovat, že M. Kárný je na straně všech, kdo stojí za oním programem, v další části článků již však nenechává nikoho na pochybách, kdo má být hlavním iniciátorem a strůjcem oné „cesty za štěstím“: „Komunisté nemají jiné ctižádosti, než na demokratické, vpravdě československé cestě k socialismu, být nejlepšími budovateli dvouletky, nejvěrnějšími strážci Národní fronty a nejdůslednějšími naplňovateli jejího programu (...) při plnění dvouletky pozná takto komunistickou stranu většina národa. Jako neochvějného vůdce na jediné cestě, která vede kupředu.“¹²⁹ Víra v spění k světlým zítřkům, zahleděnost do budoucnosti v očekávání radostného příchodu nového společenského řádu je další z pilířů sekulární víry, ve čtyřicátých letech mezi komunisty sdílené.

Další předností poválečného režimu je lidová demokracie. Mezi ní a buržoazní demokracií je rozdíl: „Vždyť přece je vidět, v čem je podstata lidové demokracie: v předmnichovské demokracii měl lid právo jednou za šest let jít k volební urně a pak po šest let mlčet. V lidové demokracii se však lid nespokojuje jen pouhým volebním aktem, ale –

Na stránkách našich dějin zůstane navždy zaznamenáno vedle toho, že Sovětský svaz zachránil náš národ před zničením a osvobodil jej z moci nacistických okupantů: Sovětský svaz to byl, který uchránil tuto draze vykoupenou svobodu před nástrahami západních imperialistů, zabránil jejich intervenci a zabezpečil našim národům svobodný vývoj k socialismu.“ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, K historii československo-sovětské spojenecké smlouvy, in: Rudé právo, 11. 12. 1949, str. 2.

¹²⁶ „Sovětské vojáky demobilisovaní přicházejí z fronty bojové na frontu práce a zařazují se do mírové výstavby. Nehrozí jim bída a nezaměstnanost, neboť socialistický stát, který se osvědčil tak rozhodně v době války, bez jakýchkoli nesnází přechází i z hospodářství válečného na hospodářství mírové. A pevnost a stabilita Sovětského svazu (...) dokazuje nám ony netušené možnosti, které jsou ve vývoji Sovětského svazu dány.“ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Hrdinství práce sovětského lidu, in: Rudé právo, 24. 7. 1945.

¹²⁷ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, O nové hrdinství práce československého lidu, in: Rudé právo, 31. 7. 1945, str. 1.

¹²⁸ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Jediná cesta vpřed, in: Rudé právo, 23. 3. 1947, str. 1.

¹²⁹ Cit. dle TÝŽ.

*pokud možno – žádá každodenní účast na řízení státu.*¹³⁰ Participací na řízení státu myslel M. Kárný diskusi, kterou o různých připravovaných zákonech KSČ v období 1945–1948 vedla. V lidové demokracii tak nejspíše viděl prvek přímé demokracie, který eliminoval možný voluntarismus poslanců, kteří by bez mechanismu diskuse byli zbaveni kontroly lidu, což je právě to, co kritizuje na systému první republiky.

Komunistická strana Československa je podle něj zcela rozdílná od ostatních politických stran. Pakliže *„úkolem ostatních stran je honit se za hlasy, obstarávat osobní, stavovské a třídní zájmy svých členů, provádět intervence, shánět protekci, prosazovat příslušníky strany do různých pozic, např. ve znárodněném průmyslu (...) hájit milionáře apod.*“¹³¹ hlavní politikou KSČ byla v kontrastu, řečeno společně s K. Gottwaldem, práce. Pro M. Kárného, stejně jako pro každého přesvědčeného straníka, byl tedy rozdíl zřejmý. Zatímco politické strany národní fronty, ať už to byla Demokratická strana, národní socialisté, či Lidová strana nemohly přinést národní pospolitosti tak velký prospěch jako KSČ, protože u nich bylo možno nalézt rezidua buržoazního stylu politiky, což obzvláště důkladně Kárný demaskoval ve své malé „válce“ proti národním socialistům, KSČ pro něj představovala jedinou stranu, která nemyslí na své partikulární zájmy, či restituci minulých struktur, ale naopak, „pouhou“ prací a leninovskou propagandou činem a mobilizací společnosti dokazuje opravdový zájem a zanícení budovat lepší svět. Právě ona autentičnost KSČ, která byla pro M. Kárného mnohem více než strana, v letech 1945–1948 byla další z hlavních pilířů sekulární víry M. Kárného a základ legitimacy strany ve společnosti obecně.

Dalším prvkem, který posiloval víru byla v odboji získaná morální legitimita KSČ. Jestliže psal Kárný o odboji, psal i o sobě a byl si toho vědom, jelikož se též odboje podle svých představ účastnil. Právě odboj hraje důležitou pozici v jeho argumentaci, proč komunistům náleží vedoucí úloha v poválečné společnosti. Jen oni totiž opravdu bojovali a umírali za národ a lidovou demokracii, což posvětilo jejich nárok být „prvními mezi všemi“, neboť na rozdíl od předchozích elit prošli úspěšně zkouškou: *„Kdo je opravdovým ochráncem demokracie a bojovníkem proti nepřátelům demokracie se poznalo tehdy, kdy na naši vlast skutečně dolehlo smrtelné nebezpečí totalismu a kdy bylo třeba věrnost demokracii prokazovat nikoli halasným pokřikováním, ale činy (...) a v těchto dobách druhé republiky demokracii opustili a před nebezpečím totality kapitulovali právě ti, kteří si dříve dělali patent na demokracii a kteří upírali demokratičnost komunistům, již se ukázali být tak věrnými strážci demokracie v nejtěžších dobách (...) a komunisté? Jací ti se ukázali v dobách této nejtěžší*

¹³⁰ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Nezadatelné právo, in: Rudé právo, 10. 8. 1947, str. 1.

¹³¹ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, O poslání politických stran, in: Rudé právo, 5. 2. 1948, str. 2.

zkoušky? Nemůže být ani stín pochybnosti o tom, že komunisté prošli s plnou ctí touto zkouškou, že ani na chvíli nezakolísali a že drželi pevně svých rukou prapor boje proti fašistickému zglajchšaltování našeho života, prapor národní hrdnosti, prapor obrany demokracie, který byl ostatními opuštěn.“¹³² V rekonstrukci prvků víry vědomí mrtvých soudruhů zakládá mučednickou tradici, která pak může být kolektivně připomínána. S tím souvisí i vytváření nových míst paměti, spojených s komunistickou stranou, hnutím.

Nyní se pokusím shrnout, co o M. Kárném vypovídají ty jeho stati, ve kterých vyjadřuje svá pozitivní stanoviska a své myšlenky. Nejen z oslavných článků týkajících se Stalina a Gottwalda je patrný sklon M. Kárného uchopovat realitu skrze symboly a ideální typy, pomocí čehož se snažil nejen vystihnout realitu, ale i vtisknout jí ideální, monolitní, přesný a mnohdy nový smysl. Symbolika mu zajisté pomáhala identifikovat se s do velké míry abstraktními pojmy. Emblematické spolupůsobil na vytváření „semiotického konstruktů“, na jehož základech spočívala komunistická utopie. Tento „svět socialismu“ jako semiotický konstrukt byl souborem společně sdílených a v případě M. Kárného i vytvářených kódů, které všichni byli schopní, na rozdíl od generace po roce 1989, bez obtíží číst.¹³³ V tomto kontextu je třeba zmínit, že byť zřejmě nevědomky kvůli své víře v socialismus, onu utopii, působil jako šířitel „newspeaku“ své doby.

Posledním větším tématem, na němž se dají zkoumat ideové vzory a mentální mapy jsou dějiny. Když psal M. Kárný o dějinách, je z jeho formulací patrná snaha dodržet oficiální linii komunistické historiografie, jejíž výklad se opíral o vědecké základy marxismu-leninismu, a byl proto, alespoň pro M. Kárného a další „věřící“, pravdivý. Vyplývá to zejména z časté citace marxistických pouček a autorit jako byl Stalin, Gottwald, Nejedlý a další. Je pravděpodobné, že se s těmito výklady identifikoval a bral je jako rámeček, ve kterém je třeba se pohybovat, a proto můžeme jeho články brát jako autentickou recepci komunistického diskurzu uvnitř kohorty jeho „věřících“ jak v době, kdy byly poměry uvolněnější, tak v době poučkové. Diskurz, který se začal projevovat již v roce 1945 v masovém měřítku, se týkal reinterpretace poslání první republiky a jejích představitelů; jejího fungování, politického systému i odkazu. Nově interpretovány byly samozřejmě i události následující. Funkce novinářů v tomto díle osvěty, jež mělo vyústit ve vytvoření nového, moderního člověka nezátíženého mýty minulosti je zjevná. Novináři měli být „hláskou troubou“ a měli seznámit veřejnost s výsledky vědeckých poznatků. Jestliže monografii o Mnichovu si přečetli stovky, či maximálně tisíce lidí, článek o Mnichovu

¹³² Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Větrné mlýny totality, in: Rudé právo, 30. 4. 1946, str. 1.

¹³³ Srov. MACURA, Šťastný věk..., str. 9–13.

vydaný v Rudém právu měl potenciální impakt na čtenáře mnohonásobně vyšší. To si zajisté vedoucí komunisté uvědomovali, a proto o těchto problémech pravděpodobně nechávali psát osvědčené, „pravověrné“ novináře typu Miroslava Kárného, který byl tímto úkolem pověřen.¹³⁴

Recepce nových dějin a z ní vyplývající vlastní instrumentalizace se projevuje též v článcích, které nemají primárně historické téma, ale je v nich využívána historická argumentace. Ve výběru témat je pak možné vysledovat užší zaměření autora a vývoj jeho názoru, který však zůstal po celé sledované období konzistentní. Změna se nejvíce projevila, pokud srovnáváme články na podobné téma z doby před a po únoru 1948, což je důsledkem modifikace hlavní linie politiky, která se projevila i ve stylu argumentace a akcentování témat v oficiálním stranickém tisku.

Neuralgickým bodem, který pro M. Kárného představoval brizantní „bod obratu“ československých dějin byl Mnichov, nejhlubší bod pokoření národa.¹³⁵ Kolem něj se točí na jedné straně jeho výklad o první republice, druhé republice a protektorátu, na straně druhé o sovětském svazu a období poválečné lidové demokracie. Signifikantní je černobílé vidění, které se jako spojující linie táhne mnoha jeho články, které využívají historické argumentace. Mnichovu jako hlavnímu tématu věnoval tři delší články, jeden z 2. října 1946 s názvem „Byl Mnichov až 30. září 1938?“ Druhý napsal s odstupem, 30. září 1949, s názvem „Mnichovanství – ideologie československé buržoazie“. Třetí napsal až 30. září 1951 a jmenoval se „Beneš a Mnichov“. Byl to zároveň jeho poslední článek, pod který se podepsal jako redaktor Rudého práva.

První článek, Byl Mnichov až 30. září 1938?, na základě Dítkova dopisu, který zde hraje úlohu nově nalezeného dokumentu vrhající nové světlo na proběhlé události, dává vinu za „Mnichovskou zradu“ jak nerozhodnosti Beranovy vlády vystoupit proti Hitlerovi, tak neochotě spojenců (kromě Sovětského svazu), bránit Československo. Tato neochota, ba co víc, v podání Kárného obětování Československa již během léta 1938 je příčina oné viny. *„Jesliže se již před létem 1938 anglo-francouzsko-němečtí mnichované dohodli o Československu, pak zajisté Runcimannova mise a všechno, co s ní souvisí, i Berchtesgaden, Godesberg a Mnichov ve skutečnosti byly jen krytí, pouhé provedení dříve sjednané dohody,*

¹³⁴ Viz. ABS, fond MV 1_2, 10682, str. 11.

¹³⁵ Viz. např.: „*Je zárukou (komunistická strana, pozn. JT), že náš národ nikdy nesklouzne na cesty, které před devíti lety narýsovali Emanuel Moravec, Jan Stránský a Rudolf Halík, cesty přikrčování a přisluhování za hmotný zisk, cestu, která našemu národu přinesla hanbu a bezměrné utrpení (...)*“ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Historická řeč, in: Rudé právo, 11. 10. 1947, str. 2.

*pouhá komedie.*¹³⁶ Toto pojetí má i očišťující funkci. Národní pospolitost je takto osvobozena od viny, které je zbaven též E. Beneš avšak nikoli R. Beran, jenž o všem věděl, ale nic nepodnikl a ještě vítal okupační síly 15. března. *„Víme, že ze svých úzce sobeckých zájmů Beran zradil republiku a zahrál v koncertu mezinárodních mnichovanů housle nikoli poslední.*¹³⁷

Druhý článek, „Mnichovanství – ideologie československé buržoazie“, který má oproti prvnímu větší časový přesah, obsahuje i stručné dějiny od 30. let do února 1948. Otázka viny je zde oproti prvnímu článku rozšířena na celou domácí kapitalistickou politickou reprezentaci. Západní spojenci též mají svůj díl viny, avšak v tomto článku to není nijak zdůrazněno. Tento článek spolu s článkem následujícím je nejvíce koherentní a ucelenou explikací názorů na dekádu 1938–1948, proto se jim budu věnovat podrobněji.

Již na začátku článku Kárný vymezuje osudovou dichotomií mezi stranami a označuje, kdo je v bipolárním vidění světa na straně „dobra“ a kdo na straně „zla“. Svě tvrzení opírá o zákonitost, tzn. marxismus: *„Byla to snad náhoda, že v mnichovské dny, na oné křižovatce dějin, zklamali právě ‚osvědčení‘ vůdcové národa a se ctí vyšli právě ti, kdož byli kacířováni jako ‚protinárodní elementy‘? Byla to snad náhoda, že buržoazní strany hanebně zradily, zatím co nebylo důslednějších bojovníků proti Mnichovu a za svobodu národa než komunistické strany, strany dělnické třídy? Historie nezná náhod takového druhu. Ani v mnichovských dnech nešlo o náhodu, ale o zákonitost, odpovídající vývoji kapitalismu a postavení buržoazie ve společnosti.*¹³⁸

Zatímco KSČ byla v této konstrukci dějin jediným neohroženým bojovníkem za národ,¹³⁹ buržoazní strany „z podstaty“ byly Hitlerovými spojenci a Mnichov byl prakticky předpřipraven již v roce 1918, kdy kapitalisté „uloupili“ lidovou revoluci a svým zřízením k němu neodvratně špli po celou dobu první republiky.¹⁴⁰ Interpretace druhé republiky se

¹³⁶ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Byl Mnichov až 30. září 1938?, in: Rudé právo, 2. 10. 1946, str. 1.

¹³⁷ Cit. dle TÝŽ. Velmi negativně je Beran vykreslován i v jiných článcích. Srov. KÁRNÝ, Miroslav, Rozsudek nad hrobaři republiky, in: Rudé právo 23. 4. 1947, str. 2.

¹³⁸ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Mnichovanství – ideologie československé buržoazie, in: Rudé právo, 30. 9. 1949, str. 3.

¹³⁹ „Když nastupující fašismus hrozil zavalit i naši vlast morem fašistického jedu, dělnická třída, komunistická strana se jednoznačně postavila na obranu republiky.“ Cit. dle TÝŽ.

¹⁴⁰ „Hitler se ani příliš netajil tím, že jeho cílem je včlenit Československo do „velkoněmeckého prostoru“. ČS. Buržoazii to však nevadilo a v Hitlerovi viděla nikoliv nepřítel našeho národa a státu, ale svého třídního spojence.“ Cit. dle TÝŽ. O ukradené revoluci roku 1918 píše M. Kárný pregnančněji v jiném článku, který zapadá do jeho interpretace první republiky: „Jak mohl být československý lid okraden o plody svého vítězství, jak z jeho revolučního úsilí mohla být republika nikoli socialistická, ale buržoazní, protilidová? (...) Dělnická třída a pracující lid mohl být okraden o plody svého vítězství proto, že neměl svého vůdce, svou komunistickou stranu, svůj bojový štáb, vyzbrojený marxismem-leninismem, ukazující cestu k vítězství sociálně demokratičtí vůdcové se ukázali být věrnými služebníky buržoazie. Právě jim v protilidovém spiknutí na oklamání lidu byla

v pojetí M. Kárného nese ve znamení třídního boje. Zatímco „*Komunistická strana ukazovala cestu, jak i v nových podmínkách hájit demokracii a celistvost zbylé republiky (...) buržoazie uzavřela dohodu s gestapem o společném boji proti komunistům a ostatním demokratickým a pokrokovým lidem.*“¹⁴¹

Při hodnocení období okupace na základě teorie třídního boje demaskuje československou buržoazii jako třídu. Jejich nemorální skutky spojuje s přízemními vlastnostmi jako je touha po penězích, sobeckost či pohrdání masami. Tím tak sestavuje typ „ideálního kapitalisty“, kterého pak vsouvá do konstrukce „širších“, symbolických dějin Mnichova. Bylo prakticky jedno, na které straně kapitalista kolaboroval, zda na Hitlerově, či na Churchillově, protože každý boj, který se odehrával po boku kapitalistů přispíval k udržování jejich panství. Jediný rozdíl byl proto v pojmu. Spojenec Třetí říše byl fašista, zatímco spojenec Velké Británie, Západu, byl imperialista.¹⁴² Oba dva pojmy měly silně negativní konotace a byly používány v pejorativním smyslu. Jedinou nadějí československého národa byla v této dikci komunistická strana, jejíž obětavý mučednický boj každou smrtí vykupoval budoucí neposkvrněnost národa, který se zrodí z kataklysmatu druhé světové války, očištěn od nepřátelských živlů.¹⁴³

Po válce byla fašistická část buržoazie vyřízena, zdiskreditována a odsouzena „živořit na smetišti dějin“, Imperialistická však nikoli. První tři roky lidové demokracie proto hodnotí M. Kárný jako pokračující boj o duši pracujícího člověka. „*I po květnu 1945 pokračovala buržoazie ve své mnichovanské politice, ovšem ve formě mnohem rafinovanější a přizpůsobené novým podmínkám. Zájem národa a státu jí pranic neležel na srdci. Jejím zájmem bylo jediné: dosáhnout, aby se lidově demokratický režim neosvědčil, aby naše hospodářství zkrachovalo, aby komunistická strana, jakožto vedoucí síla v republice, se zdiskreditovala. K tomu byla zaměřena politika celá politika buržoazie, politika rozvratu,*

přisouzena velká úloha a oni ji vzorně plnili, připravující rok 1920.“ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Bez 7. listopadu 1917 by nebylo 28. října 1918, in: Rudé Právo, 28. 10. 1949, str. 5.

¹⁴¹ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Mnichovanství – ideologie československé buržoazie, in: Rudé právo, 30. 9. 1949, str.3

¹⁴² „*Jedna část (buržoazie, pozn. JT) se postavila otevřeně do služeb okupantů, za jidášský groš zrazující svůj národ...jejich úmyslem bylo alespoň paběrkovat z bohatého stolu hitlerovských „dobyvatel Evropy“.* Druhá část buržoazie si počínala „prozíravěji“. Vsadila vše na kartu nikoli Hitlera, ale na kartu západních imperialistů, těchto spoluvíníků Mnichova. Že oni to budou, kteří po Hitlerovi obnoví v naší republice jejich panství a zabrání lidu otřást základy kapitalismu, to byla linie londýnské vládní emigrace, děsící se toho, že by v průběhu národně osvobozené boje rozvinuly se revoluční síly čs. Lidu a neuspokojili by se prostou obnovou předmnichovské kapitalistické republiky.“ Cit. dle TÝŽ.

¹⁴³ „*Proti zbabělému a zrádnému počínání buržoazie stál v přímém protikladu heroický boj Komunistické strany Československa, této nezdolné bojovnice, která 25 tisíc nejlepších synů a dcer dala národně osvobozenému boji. A v tomto boji stanula KSČ v čele národa.*“ Cit. dle TÝŽ.

*demagogie, sabotáže a destrukce.*¹⁴⁴ Kontinuita mnichovanství ke M. Kárným prodlužována i do poválečných let, neboť přežívající reakční živly, které jsou i v nově obnovených stranách, usilují o návrat kapitalismu. Tyto strany, i když byly obnovené Košickým vládním programem, jsou spojovány s ancien regime právě proto, že ten byl trvale zobrazován jako zcela nepřátelský vůči lidu a jeho atributy bylo díky této kontinuitě možné přenést i na strany, které by jinak bylo obtížné obvinít z reakčních pozic, a tak je politicky diskreditovat, a znemožnit tak jejich návrat do politického života. Takové bylo propagandistické využití. Umělá kontinuita, jakkoli se nám zdá být zcela instrumentálním konstruktem, fungovala jako faktický, historií podložený argument v tiskové kampani KSČ. Mnichovanství zde bylo využito jako pojmu, který vzbuzoval v širokých vrstvách pohoršení, protože byl spojen jak se „zradou elit“, tak s pozdější realitou protektorátního ponížení a pokoření.

Ani únor 1948 však neznamenal v Kárného interpretaci konec reakčních sil, pouze se změnila jejich taktika. V článcích však začal namísto pojmu protivník používat pojem nepřítel. Kárný se vyjádřil takto: „*Co kromě jazyka má český či slovenský stoupenec této zločinné ideje společného s českým a slovenským národem?*“¹⁴⁵ Ocejchování pojmem nepřítel a jeho vyloučení z národní pospolitosti následně legitimizuje tvrdý postup vůči nim. Kárný však již nemá strach, že by tyto zbytky agentur imperialismu mohly ohrozit současný lidově demokratický řád. Jeho víra je pevná, což vyjadřuje i závěrečná věta: „*S námi je pravda a budoucnost lidstva!*“¹⁴⁶ Přesvědčení, že má pravdu, mu dodávalo sílu ke kategorickým, nesmiřitelným soudům a vyhroceným, černobílým interpretacím. To souvisí s jeho sekulární vírou, která nemůže znát kompromisy. Poté, co před mnoha (sic!) lety učinil onen „skok do víry“, všechno poměřoval ve světle základní otázky pro, anebo proti.

Interpretace dějin tímto způsobem se objevuje i ve třetím článku o Mnichovu, kde Kárný odkrývá i svůj názor na Beneše, který nebyl v předchozích dvou článcích, zřejmě z politických důvodů, ani jmenován. Na začátku Kárný opakuje mýtus o ukradené revoluci, tentokrát už ve finální podobě.¹⁴⁷ Benešovou vinou na Mnichovu je nesprávná orientace zahraniční politiky, proti Sovětskému svazu, což je dáno podstatou jeho buržoazního

¹⁴⁴ Cit. dle TÝŽ.

¹⁴⁵ Cit. dle TÝŽ.

¹⁴⁶ Cit. dle TÝŽ.

¹⁴⁷ „*Kde hledat začátek oné cesty, která vedla k Mnichovu a 15. březnu a která přivedla naše národy a pokraj smrti? Začátek této cesty je třeba hledat v době, kdy se československé buržoazii za pomoci klamu, podvodu a teroru, za pomoci zrady sociálně demokratických pravicových vůdců a za pomoci zahraniční intervence, využitím rakousko-uherského systému policie, četníků a hejtmanů, podařilo v prvních poválečných letech připravit československý lid o poldy jeho vítězství v zápase za osvobození.*“ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Beneš a Mnichov, in: Rudé právo, 30. 9. 1951, str. 4.

založení.¹⁴⁸ Mnichov je stejně jako v předchozím článku naplánován již dříve. Tento motiv je znovu použit, aby dokázal, že tzv. demokratické síly byly od počátku proti skutečné, tj. lidové demokracii. Kárný i zde vychází z teorie o třídním boji formulace je však vyhocenější, a více se zde objevuje spolupráce Hitlera a Západu, aby se tak naznačil společný základ nepřítele minulého a současného, tj. imperialistického Západu: „Československá buržoazie nebyla ‚obětí‘ Mnichova, ale přímým jeho spolutvůrcem. Proč tomu však bylo? Třeba vyjít z třídní situace v Československu. Stále vzrůstající síla dělnické třídy a její komunistické strany, která se pod vedením soudruha Gottwalda stala v letech krise i v letech vzrůstajícího nebezpečí fašistické agrese skutečným vůdcem mas, to vše přesvědčovalo československou buržoazii, že methodami buržoazní demokracie nelze zabránit rozmachu revolučních sil a dále stupňovat vykořisťování. Proto pošilhávali po ‚úspěšném‘ Hitlerovi, který fašistickým terorem, vraždami a koncentráky lámal komunistickou stranu a dělnickou třídu Německa a to v žoldu německých i zahraničních, zejména amerických monopolů.“¹⁴⁹ Pak se již dostává k hodnocení Beneše. „Dobře, lze namítnout, ale co Beneš a ostatní představitelé tzv. pokrokové buržoazie? Nepočínali si o mnoho jinak. (...) Jako prezident republiky, který přísahal věrně stát na strážci československé ústavy, pošlapal tuto ústavu, nedostál svému slibu, protiústavně a protidemokraticky, bez dotázání parlamentu souhlasil také s okleštěním naší republiky a vydal ji na milost a nemilost Hitlerovi. Z třídních, sobeckých zájmů, zradila za Mnichova československá buržoazie, Beran i Beneš zájmy svých národů.“ Zatímco v prvním článku jsme mohli jasně číst otevřenou kritiku Berana, o Benešovi Kárný mlčel. Jen implicitně jej kritizoval v druhém článku, v němž pouze difamoval všechny buržoazní politiky. Až v tomto článku, „Beneš a Mnichov“, zbavuje cti a práva na zasahování do života nového státu i tzv. pokrokovou buržoazii, což by ještě v letech 1945–1948 nemuselo mít u čtenářů bezvýhradně pozitivní ohlas. Navíc, Beneš byl tehdy ještě prezidentem, který byl, alespoň oficiálně, respektován i KSČ. Až nyní, po prezidentově odstoupení, se mohl rozejít s celou tradicí první republiky. Do jedné, zavrženíhodné skupiny staví rozdílné politické osobnosti: „Československá buržoazie však nepomýšlela na obranu republiky, ale na oklamání lidu. Proto byla vytvořena vláda šaškovského generála Syrového, kterou z pozadí dirigovali Beneš a Hodža. Syrového vláda se sice představila jako vláda mobilizace, kterou pro klam vyhlásila, ale ve skutečnosti byla vládou hanebné kapitulace. Tak ani v mnichovských dnech

¹⁴⁸ „Československá zahraniční politika, politika Masaryka a Beneše, byla však ostře protisovětská a protinárodní...představitelé čs. Buržoazie (se nelišili). Vždyť oni byli ve službách finančního kapitálu, strážci kapitalistického řádu, zotročovateli pracujícího lidu. Jím byla trnem v oku již pouhá existence Sovětského svazu.“ Cit. dle TÝŽ.

¹⁴⁹ Cit. dle TÝŽ.

československá buržoazie, a také Beneš, nepřestali hrát úlohu aktivních účastníků mnichovského spiknutí, ačkoli každému již muselo být zřejmé, jaké nedozírné následky pro život našich národů bude mít. A byl to zejména Beneš, jako tehdejší prezident republiky a jako přední představitel t. zv. Demokratické části československé buržoazie, který měl zvláště velký podíl viny na tom, že naše národy mohly být také hanebně oklamány a uskutečněna na nich mnichovská zrada.¹⁵⁰ Benešova vina se však neomezuje jen na Mnichov, ale i na pokus obnovit buržoazní demokracii na sklonku druhé světové války. Podle Kárného jen vítězství sovětského svazu mu tak zabránilo znovu „ukrást revoluci“.¹⁵¹

Takový byl tedy pohled M. Kárného na otázku Mnichova. Nyní se pokusím shrnout a zobecnit základní závěry týkající se jeho přístupu k dějinám a jejich interpretaci. Vážnou se jeví otázka, zda M. Kárný ve svých článcích využíval dějiny jako instrument, tedy zda vědomě upravoval jejich smysl, aby je pak mohl použít jako politického argumentu. Na první pohled se to může takto jevit. Je však třeba si uvědomit, jakým prizmatem Kárný na dějiny pohlížel. Myslím, že je dostatečně patrné, že na ně pohlížel ideologicky. Jestliže věřil marxismu-leninismu a teorii o třídním boji, pak vše poměřoval jazykem a kategoriemi této vědecké disciplíny. Z toho též plyne jeho přístup k událostem, jakkoli se nám to z dnešního pohledu může zdát umělé a vykonstruované. Miroslav Kárný však ve své době nemohl vědět, že předpoklady, na jejichž základech psal své články v letech 1945–1951, vynášel soudy a interpretoval události, jsou chybné. Nebyl zdaleka sám, kdo byl pod vlivem komunistické ideologie. Prokázalo se, že ideologie se velmi silně promítla do všech zkoumaných článků. Z toho plyne závěr, že v myšlení M. Kárného došlo k značnému sepětí dějin, politiky a ideologie. Patrná je její infiltrace do obecného hodnotového rámce, kdy původně apolitické, morální hodnoty spojuje s politickými osobnostmi a událostmi a vybavuje je všeobecně sdílenými atributy. Z toho důvodu je téměř nemožné diferencovat, které konkrétní myšlenky v článcích byly vlastním přispěním M. Kárného k ideologickému instrumentáriu KSČ v této době, a které byly vytvořeny na základě stávajících pouček.

¹⁵⁰ Cit. dle TÝŽ.

¹⁵¹ „Kdyby vítězství Sovětského svazu a pevná politika sovětské vlády nebyly zmařily tyto plány, bylo by Československo přinejmenším okleštěno. A Beneš s tím souhlasil (...) Proč to všechno dělali? Dělali to proto, že jim jejich třídní zájmy obnovy kapitalismu v Československu byly vyšší než zájmy národa, že byli ochotni za obnovu kapitalismu v Československu, za intervenci imperialistů platit částí Československa, nebo i Československem celým.“ Cit. dle TÝŽ.

4. Pád, vzestup a pád

4.1. Konec jedné kariéry a práce v Kladenském kovákovi

Kariéra M. Kárného coby nadějného žurnalisty a funkcionáře v Rudém právu byla násilně přetržena na konci roku 1951. Sám se o nuceném odchodu zmiňuje následovně: *„Byl obviněn, že v redakci udržuji metody buržoazního novinářství, které zavedl tehdy již dva roky vězněný šéfredaktor Vilém Nový, a že jsem součástí protistranického spiknutí Marie Švermové a spol (ex post změněno na spiknutí Rudolfa Slánského). Měl jsem potom uloženo svého druhu domácí vězení, až do března 1952, kdy jsem byl poslán jako úředník do redakce závodního časopisu Spojených oceláren, Kladenský kovák.“*¹⁵²

Monstrproces, jehož hlavním obžalovaným byl Rudolf Slánský, se vyznačoval několika specifiky. Byl to poslední veřejný velký proces, který měl školit masy. Jeho příčiny vyplývaly jak ze zahraničněpolitické situace, tak z domácích poměrů. První se vztahovala k změně vztahů Sovětského svazu se státem Izrael. Druhá příčina tkvěla v Gottwaldově snaze zajistit si neomezené postavení v rámci KSČ i Československa a také snaze upevnit režim odhalením viníků chyb, vzniklých v důsledku stranických rozhodnutí od února 1948. Ideologicky byl proces zdůvodněn potřebou očistit stranu i veřejný život od kosmopolitismu a sionismu, což byl jen zastírací pojem pro antisemitismus. Na jeho základě se v Československu vzedmula antisemitská vlna, v níž byly z protistátní činnosti obviněny osoby židovského původu napříč celou společností, čemuž se nevyhnul ani M. Kárný.¹⁵³ Jestliže rasové důvody hrály svou roli, daleko důležitější byla vlastní obvinění, na základě kterých probíhal soud, jenž se však týkal jen nejvýznamnějších funkcionářů.

Pro případ M. Kárného bylo důležité, že byl některými redakčními spolupracovníky a bývalými redaktory Rudého práva usvědčen jako exponent chybné politiky R. Slánského, což se stalo nedlouho po Slánského zatčení 24. listopadu 1951. Chybná politika M. Kárného se projevovala několika způsoby, které mj. poodkřývají každodenní praxi v redakci Rudého práva. Hlavní body obvinění, dané dohromady z výpovědí pracovníků Rudého práva byly následující: *„Kárný jako zástupce vedoucího RP byl obviňován, že prosazoval v redakci nesprávné formy a metody práce přičemž bylo poukázáno na jeho diktátorské vystupování, potlačování kritiky a dělnických kádru, dále Kárný prováděl redaktorům úpravy článků, které po provedené opravě vycházely značně zkreslené.“*¹⁵⁴ K těmto prohřeškům se přidružovaly

¹⁵² Viz. NAČR, fond KÁRNÝ, ka.1, vzpomínky.

¹⁵³ O příčinách a průběhu procesu s R. Slánským viz. KAPLAN, Politické procesy v Československu, Brno 2008, str. 129–134.

¹⁵⁴ Cit. dle ABS, fond MV 2_2, 10682, str. 47.

podezřelé politické styky se Šlingem, Švermovou či Slánským. Byl také obviňován z nesprávné kádrové politiky: „*Kárného frakcionářská činnost se projevovala tím způsobem, že ihned po roce 1945, kdy přišel do redakce z koncentračního tábora a vstoupil do Rudého Práva tam začal tahat všelijaké lidi bez dlouhého přezkušování do Rudého práva a to nejen redaktory jako např. Friese, nýbrž i písárky, telefonistky a jiné pomocné síly, z nichž si vytvářel jakousi skupinu, která byla napojena na NRK (národohospodářskou komisi, kterou vedl Frejka, který byl také souzen v procesu se Slánským, pozn. JT).*“¹⁵⁵ Tato obvinění byla závažnější, M. Kárnému se však podařilo doložit, že s dotčenými měl vztah pouze z titulu své funkce.

Vcelku se jednalo o obžalobu, která se týkala pracovních, profesionálních schopností a činů, a nikoli zřejmého úmyslu poškodit socialistický řád. Navíc výpovědi, na jejichž základě byla obvinění sestavována, byly dílem těch, kteří se cítili být M. Kárným poškozeni a je z nich patrná snaha si s ním tímto způsobem vyrovnat účty. O tom svědčí i několik „pavlačových drbů“, které se v žalujících výpovědích také vyskytovaly: „*Milada Nemynářová byla sekretářkou Kárného. Již za svobodna měla dítě a s Kárným prý také měla poměr. Proto si jí prý Kárný vzal za sekretářku. Kárný prý držel také se svou bývalou sekretářkou Holotíkovou, jejíž případ je podobný Nemynářové. Když se provdala, navrhl jí Kárný, aby odešla pracovat do Haló novin.*“¹⁵⁶

Z výše naznačeného je patrné, že M. Kárný měl v redakci Rudého práva nepřátele, kteří na konci roku 1951 vycítili možnost se ho zbavit. Patrně si nepřáli jeho fyzickou likvidaci, ale na pozici zástupce šéfredaktora jim byl trnem v oku. Kárného pozice byla opravdu oslabena. Neměl za sebou podporu ani v podobě Slánského, ani v podobě Bareše, který již na podzim 1951 prohrál souboj o vliv v kulturní politice s rivalem zastupujícím státní aparát, Kopeckým.¹⁵⁷

Nad kariérou M. Kárného ještě nějaký čas visel otazník, což se projevilo tím, že od konce listopadu 1951 do března 1952 pobýval na trvalé placené dovolené. Tato prodleva může naznačovat nejistotu, kterým směrem se vyvine Slánského proces. V této době také zajisté příslušné orgány zkoumaly svědecké výpovědi a případný trest.

M. Kárný měl v té době dost času na to, aby přemýšlel, zda jsou obvinění vznesená proti jeho osobě pravdivá či nikoli. Nakonec se rozhodl pro sebekritiku. Uznal chyby v kádrové politice a na konci své řeči kajícíně prohlásil: „*I když vím, že jsem stranu poškodil,*

¹⁵⁵ Cit. dle ABS, fond MV 1_2, 10682, str. 27.

¹⁵⁶ Cit. dle ABS, fond MV 1_2, 10682, str. 40.

¹⁵⁷ Více o sporu o kulturní politiku na podzim 1951 viz. KNAPÍK, Jiří, V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři, 1948–1956, Praha 2006, str. 110–141.

*nikdy bych nemohl stranu vědomě poškodit, poněvadž vím, co to znamená...myslím soudruzi, že ta sebekritika moje, ta slova, zvláště po tom všem, co bylo, mohou mít cenu jen tehdy, když dokážu jejich upřímnost prací na místě, kam mne strana postaví...děkuji za kritiku, která mojí vinou přišla pozdě a který mi po celý život bude výstrahou...nikdy není pozdě začít život nanovo. Prosím stranu, aby mi dala příležitost napravit všechno to, co jsem napáchal.*¹⁵⁸

Strana sebekritiku dvaatřicetiletého Miroslava Kárného přijala, snad i s ohledem na jeho rodinu.¹⁵⁹ Zůstal nadále členem KSČ a mohl vykonávat i své žurnalistické povolání, i když na daleko méně exponovaném místě. Byl přidělen jako redaktor do závodního časopisu Kladenských železáren, do Kladenského kováka. Otázkou je, dá-li se interpretovat konec Miroslavovy kariéry v Rudém právu jako perzekuce, či nikoli. Objektivně je třeba vzít v úvahu, že pokud by nebylo Slánského procesu a hnutí proti sionismu a kosmopolitismu, pravděpodobně by M. Kárný svou pozici uhájil, to znamená, že se o jistou formu perzekuce jednalo. Sám Miroslav Kárný to s odstupem také jako perzekuci vnímal. Je však možné, že v době, kdy mu strana sdělila svůj verdikt, tak její rozhodnutí přijal bez výhrad a s ulehčením. Ze sebekritiky je patrné, že nechtěl klást straně překážky. Snad cítil zášť vůči několika jedincům, kteří ho neprávem očernili, ale systému a velké ideji nadále věřil. Že byl nadále přesvědčen o správnosti a spravedlnosti socialistického zřízení ve srovnání s kapitalismem je možné vysledovat z několika článků, které mu vyšly v Kladenském kovákově.¹⁶⁰

V letech 1952–1958 nenapsal M. Kárný dostatečně reprezentativní počet článků na to, aby bylo možné zmapovat změnu v jeho názorech, ani témata jeho článků k tomu nejsou dostatečně vhodná. Je možné jen obecně konstatovat, co bylo jeho pracovní náplní. Kromě psaní do Kováka to byla hlavně redakční práce. Mimoto se znovu vrátil k tématu, kterým se mj. zabýval v Rudém právu, totiž k dělnictvu. Tentokrát měl však více času zejména na pramenné studium. Výsledkem byla rozměrná monografie o dělnících a jejich pracovním prostředí s názvem Sto let kladenských železáren. Byla to jedna z prvních publikací v Československu, která se z marxistického pohledu zabývala dějinami závodů do takové šíře a hloubky. M. Kárný není jediným autorem, kromě něj na práci spolupracovali M. Kruliš, J. Josif, A. Pěnička. Pakliže vyšla až poté, co byl přehodnocen Kárného stranický trest, její hlavní teze, výzkum a tvorba spadají právě do let 1952–1958. Poznatky, které Kárný zjistil studiem pramenů čas od času uveřejňoval v Kovákově a později i ve Svobodě.

¹⁵⁸ Cit. dle ABS, fond MV 1_2, 10682, str. 55.

¹⁵⁹ Miroslav Kárný měl tři děti. V květnu roku 1946 se jeho ženě Margitě narodila dvojčata Jana a Miroslav. V listopadu 1948 se narodil ještě Zdeněk. Všechny tři děti získaly vysokoškolské vzdělání. Viz. Příloha 1.

¹⁶⁰ Viz KÁRNÝ, Miroslav, Svědectví dokumentů, in: Kladenský kovák, 22. 10. 1956, str. 4, či KÁRNÝ, Miroslav, Fakta k zamyšlení, in: Kladenský kovák, 27. 10. 1956, str. 4.

Jestliže rok 1951 byl pro M. Kárného zlomem, který působil na jeho kariéru negativně, rok 1958 byl zlomem pozitivním. Tehdy totiž došlo k první revizi politických procesů a vnitrostranických čistek, na jejichž základě byl rehabilitován.¹⁶¹ Znamenalo to pro něj novou životní etapu, která bude naplněna nadějemi, avšak skončí zklamáním a hořkým vystřízlivěním.

4.2. V redakci Svobody

Zvláštního druhu vyhnanství a upozadění skončilo, M. Kárný opět získal důstojné místo, navíc nemusel dojíždět do Kladna. Stal se vedoucím redaktorem týdeníku Svoboda, orgánu krajského výboru KSČ. Redakce se nacházela v Lidovém domě v Hybernské ulici, tzn. že v samém srdci strany. Je otázkou, co vedlo soudruhy z krajského výboru, aby do čela tohoto týdeníku, který se nacházel v krizi, povolali právě M. Kárného. Možná, že byl znám svou dobrou prací v Kovákovi. Snad byl vybrán i na základě širokých zkušeností. Největší roli ale hrálo ukončení stranického trestu. Později se ukázalo, že to byla volba správná. Pod vedením M. Kárného totiž začal stoupat náklad i periodicita, jak přehledně ukazuje tabulka 2.¹⁶² V prvním sloupci je uveden rok, ve druhém náklad a v závorce pak remitenda v procentech. Pro srovnání je uveden i ročník 1957, kdy ještě M. Kárný pracoval v Kladenském kovákovi.

Ročník	Počet výtisků, v závorce remitenda
1957	16 675 (5,0)
1958	25 197 (4,2)
1959	39 034 (4,4)
1960	47 827 (3,8)
1961	54 170 (2,7)
1962	58 107 (2,2)
1963	60 459 (0,4)
1964	64 171 (1,8)
1965	66 410 (1,9)
1966	71 781 (2,4)
1967	69 913 (3,2)

Tabulka 2

¹⁶¹ O nedůsledné rehabilitaci započaté v roce 1957 viz. KAPLAN, Karel, Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968. Společnost a moc, Brno 2008, str. 14 an.

¹⁶² Viz. SOA Praha, fond SKV KSČ Praha, sig. SKV, kr. 445/2716, str 21.

Náklad se během deseti let zvedl více než čtyřikrát. Rozšiřoval se též počet stran a periodicita. Zlepšení pozice tohoto periodika nezůstalo bez povšimnutí. Redakce získala řád práce a i M. Kárný byl za svou práci dekorován. Stoupal též po stranickém žebříčku, postupně se z kandidáta KV KSČ stal jeho členem, postoupil i do Ideologické komise krajského výboru.

Na tak rapidním zlepšení časopisu mělo samozřejmě vliv více faktorů než osoba vedoucího redaktora. Mezi ty klíčové patřila „konkurence“, tj. vydávání časopisů s podobným zaměřením v rámci kraje.¹⁶³ V roce 1965 bylo na schůzi krajského výboru rozhodnuto, že namísto okresních novin v okresech Příbram, Benešov a Kladno budou vycházet mutace Svobody. Dalším faktorem byla v neposlední řadě rozmanitost a kvalita rubrik, a tím pádem i samotných článků, s čímž souvisela i profesionalita redaktorů a celého redakčního týmu. Na tom měl jistě M. Kárný významný podíl, nelze ho však přeceňovat. Ačkoli byl v pozici vedoucího redaktora, mezi jehož hlavní povinnosti bylo zodpovídat za politický obsah časopisu a za hospodaření, zásadní změny týkající se koncepce časopisu či personální změny mnohdy přicházely „shora“, tedy z předsednictva krajského výboru, popř. ze sekretariátu, a vždy musely být tímto orgánem potvrzeny.¹⁶⁴ Krajský výbor též schvaloval rozpočet, a tak měl i z tohoto pohledu na chod časopisu velký vliv. Kárného pozice vedoucího redaktora umožňovala přinejmenším podávat konstruktivní návrhy a připomínky. Z hlediska pracovního mezi ty nejdůležitější patřil návrh rozpočtu, který byl před odesláním na krajský výbor projednáván v rámci redakční rady. Poté co byl schválen krajským výborem, spadl do zodpovědnosti vedoucího redaktora mzdový fond, z něhož se čerpaly mzdy a honoráře jednotlivých redaktorů a honoráře dopisovatelů. Disponování fondem bylo pro Kárného jedním z hlavních zdrojů prosazování své vůle v redakci, neboť výhradně on rozhodoval o odměnách, musel se však držet platného platového řádu.¹⁶⁵ O tuto kompetenci však M. Kárný během několika let přišel, neboť jak ukazuje dokument s názvem Rozbor čerpání mzdového fondu redakce krajského časopisu Svoboda za leden až říjen 1964, pohyblivý honorář byl dán v této době již fixně a projednával se na redakční radě. Dokument uvádí, že příčinou bylo posílení transparentnosti v těchto otázkách. Snaha řešit důležitá rozhodnutí v rámci redakční rady, či schůze KV KSČ, tj. kolektivně a transparentně, snad pramenila ze zkušenosti, která M. Kárného stála kariéru v Rudém právu. Co se týče mzdy vedoucího redaktora, tu určoval

¹⁶³ V roce 1965 bylo na schůzi krajského výboru rozhodnuto, že namísto okresních novin v okresech Příbram, Benešov a Kladno budou vycházet mutace Svobody. Viz. SOA Praha, fond předsednictvo KV KSČ Praha, 23. schůze předsednictva krajského výboru sign PKV, 16. 2. 1965, sig. PKV, kr. 225/1129, str. 139.

¹⁶⁴ V praxi však M. Kárný na personální politiku jistý vliv měl, J. Chalupová se zmiňuje o tom, že si do redakce Svobody přivedl i některé své dřívější spolupracovníky, např. Hausdorfa. Viz. Příloha 1.

¹⁶⁵ Viz. SOA Praha, fond Sekretariát KV KSČ Praha, Schůze sekretariátu KV KSČ, 19. 3. 1958, sig. SKV, kr. 423/2454, str. 4.

krajský výbor. Pro ilustraci, v prvním pololetí roku 1964 činila základní mzda vedoucího redaktora 2600 Kčs.¹⁶⁶ Pro srovnání uvádím, že hrubá měsíční mzda např. v průmyslu paliv činila v roce 1960 1986 Kčs, ve správě a soudnictví 1334 Kčs, ale v JZD jen 853 Kčs. Jen některé platy se přiblížili sumě 2600 v roce 1970.¹⁶⁷ Z toho je patrné, že plat M. Kárného v této době byl vysoce nadprůměrný.

Dříve než přistoupím k rozboru koncepce časopisu v letech 1958–1967, kdy byl za ní zodpovědný M. Kárný, je třeba se stručně zmínit o jeho obsahu. Jednalo se o stranický časopis, v němž bylo k nalezení několik tematických rubrik. Mezi ty nejzásadnější patřilo zpravodajství z kraje, které se kromě stručných informativních zpráv zaměřovalo obzvláště na průmysl a zemědělství, jeho úspěchy apod. Důležitou část tvořily též stranické informace, zobecňující závěry z výročních zasedání a sjezdů. Kromě těchto ideologicky a politicky zatížených rubrik existovala pravidelná kritická rubrika Šťovík. Největším magnetem pro čtenáře, který nebyl zároveň funkcionářem, byla zřejmě rubrika sportovní. Ta zabírala celou jednu stranu novinového formátu z celkového počtu čtyř stran, pokud šlo o běžný výtisk (nedělní Svoboda měla šest i více stran). Kromě sportu tento typ čtenářů zajisté mohl zajímat román na pokračování či kulturní rubrika. Pro zvýšení atraktivity časopisu v něm byly i křížovky či jiné soutěže o ceny, jimž se z hlediska jejich dopadu na zvyšování nákladu věnovala pozornost. Součástí časopisu byla i víkendová příloha, v níž byly otiskovány zejména delší reportáže či lidové literární výtvořky, zejména z pera dělnických dopisovatelů. Celkovou skladbu rubrik doplňovala inzerce a reklama, či spíše upoutávky na zboží.

Jaká tedy byla koncepce časopisu, na níž se M. Kárný spolupodílel? Existuje zpráva O práci a úkolech krajského časopisu Svoboda z 26. května 1958, která se nepřímou zmiňuje o stavu před tím, než do redakce přišel M. Kárný. Vyplývá z ní, že v době před březnem 1958 neplnil časopis tu roli, kterou mu předurčil krajský výbor, totiž aby byl jak orgánem pro stranické funkcionáře v celém kraji, tak masovým médiem. V první řadě mělo periodikum stmelovat stranický, hospodářský, svazácký, odborářský aktiv, členy a pracovníky Národních výborů. Sepětí s tímto aktivem se však nedařilo, neboť tomu bránilo nedostatečné spojení redakce s životem krajské organizace, dále nedostatečná pohotovost, informativnost, rozmanitost novinářských forem a nedostatečná kultura novinářské práce Svobody. S tím souvisela předchozí nedostatečná pozornost věnovaná práci s aktivem, tzv. masové práci. Dokument tedy vytýkal, že v redakci Svobody panuje neprofesionálnost, laxnost a lenost,

¹⁶⁶ Viz. SOA Praha, fond Sekretariát KV KSČ Praha, 16. schůze Sekretariátu krajského Výboru, 18.11.1964, sig. SKV, kr. 442/2686, str.12–14.

¹⁶⁷ Viz. PRŮCHA, Hospodářské a sociální dějiny..., díl 2, Brno 2009, str. 638.

kteřá se začala pozvolna měnit až v posledních týdnech, tzn. až když se změnil vedoucí redaktor.¹⁶⁸

Nová koncepce, se kterou pravděpodobně přišel M. Kárný se týkala širší, kvalitnější a po všech stránkách profesionálnější komunikace redakce s aktivem, což se stalo základem časopisu v podobě dopisovatelského hnutí. M. Kárný v rámci redakce zřejmě kladl větší důraz zejména na včasné vyřízení došlé pošty, na opravdové odpovídání na dopisy a v neposlední řadě na jejich hojnější uveřejňování. K tomu přispívala i pozitivní motivace jednotlivých redaktorů, neboť počet vyřízených dopisů a jejich otištění byl jednou ze složek finančního ohodnocení interních redaktorů. Zvýšení produktivity a efektivity dopisovatelského hnutí tímto způsobem bylo zřejmě nápadem M. Kárného.

Dále se květnová zpráva zmiňovala o hlavních rubrikách. Největší změnou měl projít úvodník, ze kterého se měl stát nejdůležitější text časopisu, což se mělo projevit výběrem hlavních společenských témat. Průmyslové rubrice a rubrice Život strany byla vytýkána přílišná povrchnost. Dosavadní články byly hodnoceny jako suché a málo čtenářsky atraktivní. Po obsahové stránce přinášely jen popisnou informaci bez hlubšího pochopení či objasnění smyslu. Nedostatečně byla hodnocena i práce propagandy marxismu-leninismu, kdy se nevyužívaly všechny možnosti k jejímu uplatnění. Zvýšit se měl hlavně počet článků, jejichž hlavním tématem nebyla otevřená, ale skrytá propaganda, tj. např. recenze knih, divadelních představení a kulturních akcí obecně. To se týkalo celé kulturní rubriky. Kladně byla hodnocena rubrika zemědělství a sportu, i když zde podle autorů zprávy chyběly problémové články. Aby se kvalita rubrik zlepšila, došlo v redakci, zajisté i za přispění hlavního redaktora, k personálnímu přeskupení.¹⁶⁹

Z výše naznačeného je patrné, že hlavní koncepce Svobody byla formulována středočeským krajským výborem KSČ, který snad po dohodě s vedoucím redaktorem, vytyčil hlavní linii. Konkrétní realizaci a podobu článků, pohybovali li se ve vymezeném rámci, nechával na iniciativě redaktorů a dopisovatelů. S příchodem M. Kárného do Svobody se právě na dopisovatele položil zvláštní důraz, jak ukazuje tabulka 3.¹⁷⁰ Bohužel chybí údaj za rok 1958, nicméně zdvojnásobení počtu dopisů v letech 1957–1959 svědčí o rapidním zvýšení aktivu dopisovatelů, což bylo zapříčiněno soustavnou prací redakce v této oblasti. Považuji to

¹⁶⁸ Viz. SOA Praha, fond Předsednictvo KV KSČ Praha, 4. schůze byra KV KSČ Středočeského kraje, 26. 5. 1958, sig. PKV, kr. 201, str. 37.

¹⁶⁹ Viz. TÝŽ, str. 37–42. O personálním přeskupení hovoří ve své vzpomínce i dcera, která uvádí, že si M. Kárný z Kladna „přetáhl“ do redakce Svobody několik dřívějších spolupracovníků, jmenovitě např. Hausdorfa. Viz. Příloha 1.

¹⁷⁰ Viz. SOA Praha, fond Sekretariát KV KSČ Praha, 16. schůze Sekretariátu krajského Výboru, 18. 11. 1964, sig. SKV, kr. 442/2686, str. 12–14.

za další důkaz, že M. Kárný byl jedním z propagátorů socialistické žurnalistické metody, která využívala práce dopisovatelů a využíval jí i ve Svobodě.

Ročník	Počet dopisů
1957	2 415
1959	5 036
1960	5 440
1961	6 030

Tabulka 3

Jedním z pramenů na jehož základě se dá usuzovat, zda se stav oproti roku 1958 zlepšil, je Zpráva o práci krajského časopisu Svoboda a jeho úkolech v roce XII. sjezdu KSČ, která byla projednávána na krajském výboru středočeského kraje 11. prosince 1961, na němž se jednalo o plánu činnosti na rok 1962. Mezi hlavní poslání patřily následující body: 1) zobrazovat mnohostranný život pracujících kraje, 2) vyzdvihovat řešení problémů hospodářství a zaměřit se na příklady – nejlepší pracovníky a kolektivy, popularizovat jejich metody práce, 3) osvětlovat otázky života a činnosti strany, zejména ukazovat na příkladech, jak stranické organizace svou politickou ideovou a organizační činností uplatňují vedoucí úlohu strany. Dále měla redakce pokračovat v péči o dopisovatele a o budování dopisovatelských škol.¹⁷¹ Pokud toto byly dlouhodobější cíle, krátkodobé se měly podřídit propagaci XII. sjezdu. V této souvislosti se měla redakce zaměřit na otázky socialistického soutěžení. To bylo širě spjato s plánem, na jehož plnění měl být také kladen důraz, mj. způsobem veřejné diskuse. S výše zmíněným souvisela též soustavná propagace úspěšných pracovních kolektivů a jedinců, která měla být doslova „v každém čísle Svobody“. Svoboda měla též hrát roli komentátora politické linie ÚV KSČ, agitovat a propagovat stranickou politiku.

Zpráva se pochvalně zmiňuje o redakční práci v uplynulém roce. Kladně byl hodnocen i přístup redaktorů ke stranické tematice. Za obzvláště důležité bylo považováno ještě užší sepětí s místními a okresními organizacemi strany. Jako jednu z funkcí časopisu též připomínala kritiku neefektivity různých krajských podniků, ale i OV apod. Bylo též zásluhou vedoucího redaktora, že tyto kritické články se zakládaly na pravdě a jen ojediněle se zde

¹⁷¹ Viz. SOA Praha, fond Byro KV KSČ Praha, 44. schůze byra KV KSČ středočeského kraje, 11. 12. 1961, sig. BKV, kr. 214, reg. 21, str. 17–18.

objevily faktické chyby či záměrná zkreslení. Zpráva se zmiňuje jen o jednom redaktorovi, který se takto provinil a byl kvůli tomu z redakce propuštěn.¹⁷²

Ve Zprávě se objevila i jistá kritika práce redakce a tedy i jejího vedoucího redaktora. Týkala se především nedostatku v plánování, což mohlo vyústit ve zveřejnění některých článků, které nezapadaly do koncepce, kterou schválil krajský výbor. Patrné je tedy jisté napětí, které mezi redakcí a krajským výborem mohlo panovat. Proto se ve Zprávě hovoří o nutnosti vypracovávat čtvrtletní plány redakční činnosti i operativní týdenní plány, které bude schvalovat KV KSČ. Tím se dále omezovala iniciativa vedoucího redaktora na podobu periodika. S tím se shoduje i vzpomínka dcery M. Kárného: „*Určitě nebyl spokojen, že ho někdo kontroluje, ale asi to nešlo jinak. Vždy byl někdo nad ním, kdo mu pověděl, co tam smí nebo nesmí být.*“¹⁷³

Poslední bod zprávy se věnoval periodicitě Svobody a tedy i tomu, že od roku 1962 měla začít vycházet jako deník. S tím souviselo rozšíření redakce z dosavadních 14 redaktorů a 3 administrativních sil na 32 redaktorů a 9 administrativních sil. Výběr nových redaktorů se řídil zejména profesní zdatností a stranickou příslušností. Na výběr kandidátů měla jistý vliv redakční rada, ale poslední slovo měl krajský výbor.¹⁷⁴

Deníkem se Svoboda nakonec stala až v lednu roku 1963, a to na základě rozhodnutí ÚV KSČ z října 1962. To naznačuje, že z přechodem na deník byly jisté potíže, pravděpodobně administrativního a ekonomického charakteru, které způsobily neblahé zdržení. Nejistota, která během roku 1962 panovala kolem periodicity Svobody zapříčinila i personální problémy. Rozhodnutí z ÚV přišlo příliš pozdě, aby se dal přechod bez problémů a stresu naplánovat. Největší starosti měl v této době M. Kárný s akcí náboru předplatitelů, do které se měly zapojit i obecní a krajské výbory, stejně tak jako stranické aktivity v podnicích i na vesnici. Zdar předplatitelské akce měl mj. být podpořen soutěží ve Svobodě nebo propagačními předměty od plakátů do trafik až po diapozitivy do krajských kin.

O tom, jak se osvědčil přechod časopisu Svoboda na deník vypovídá Zpráva o krajském deníku Svoboda, jeho koncepci a nejbližších úkolech ze 7. června 1965, kterou předložil krajskému výboru jeho tajemník Homola, přičemž jí vypracoval M. Kárný, kterému bylo po schválení uloženo převedení závěrů do praxe. Z hlediska koncepce bylo třeba prohloubit krajský ráz deníku, tzn. aby co nejméně suploval ústřední deníky typu Rudé právo. Celostátní a zahraniční zpravodajství proto zůstalo zachováno, ale bylo zestručněno na

¹⁷² Viz. TÝŽ, str. 19–22.

¹⁷³ Cit. dle Příloha 1.

¹⁷⁴ Viz. SOA Praha, fond Byro KV KSČ Praha, 44. schůze byra KV KSČ středočeského kraje, 11. 12. 1961, sig. BKV, kr. 214, reg. 21, str. 24–27.

nejvyšší možnou míru. Pokud se mělo pojednávat o širších tématech z těchto oblastí, pak zejména formou komentářů, tj. původních tvůrčích článků vzešlých z redakce. Co se týče zpravodajství krajského, měla se udržet linie politického deníku, tzn. informovat o činnosti Národních výborů, krajských výborů apod. Do budoucna měla být věnována větší pozornost reportážím, které se měly stát „rozvědčíkem nového, progresivního, objevovat rysy socialistického člověka, jeho vnitřní život a vývoj, dramatičnost jeho bojů s obtížemi i se sebou samým“. To zapadalo do širší propagační úlohy listu a to zejména v oblastech zemědělství, průmyslu a stranického života. Články měly být nejen invenční a čtenářsky zajímavé, ale zároveň měl být jejich prostřednictvím propagován duch marxismu-leninismu, který měl prostupovat všemi rubrikami Svobody. To měl zajistit na starosti vedoucí redaktor, který byl zároveň členem ideologického oddělení KV KSČ.

Obsah deníku byl zajišťován, stejně jako v minulosti, z několika zdrojů. Kromě interních redaktorů to byl stranický aktiv a dopisovatelské hnutí, které bylo nejdůležitější. Právě dopisovatelé se stali hlavním zdrojem článků, což jen zvýrazňuje trend nastoupený v minulosti. Dílem dopisovatelů byla více než polovina všech uveřejněných materiálů ve Svobodě. Týdně Svoboda uveřejňovala příspěvky 250–260 mimoredakčních autorů. Rozsah dopisovatelského aktivu byl podmíněn tím, zda v daném okrese působil zpravodaj zaměstnaný Svobodou, který by hnutí podporoval a pomáhal jeho rozvoji. Dopisovatelé představovali nejen zdroj článků, ale v širší rovině symbolizovali i sepětí deníku s životem jednotlivců a stával se tak tribunou jejich názorů a jedním z prvků lidové demokracie. O důrazu, který na dopisovatelské hnutí kladl M. Kárný bylo již pojednáno na jiném místě.

Celkově je z červnové Zprávy patrné, že koncepce Svobody se ve svých základech nezměnila. Tím že přibyl počet stránek se ale některým tématům a rubrikám mohl věnovat větší prostor. Největší změnou bylo zavedení rubriky týkající se zahraniční politiky. Z doporučení k dalšímu vývoji je možno vyzdvihnout snahu, aby se v jednotlivých člancích více objevovala „osobní přidaná hodnota“, to znamená nikoli opakování známých frází a formalismus, ale individuální, nejlépe ze zkušenosti vycházející náhled na dané téma.¹⁷⁵

Přehled vývoje Svobody v letech 1958-1967 je možné uzavřít materiálem z krajského výboru, který byl předložen 22. ledna 1968 a hodnotí uplynulá léta deníku. Již v úvodu je vyjádřena spokojenost s celkovou prací redakce i dosavadní koncepcí. To co bylo před deseti lety jen přáním se nyní konstatuje již jako existující fakt: „krajský časopis Svoboda je účinným nástrojem středočeského krajského výboru (...) při zesilování stranického vlivu na

¹⁷⁵ Viz. SOA Praha, fond Předsednictvo KV KSČ Praha, 31. schůze předsednictva KV KSČ, 7. 6. 1965, sig. PKV, kr. 226/1137, reg. 21., str. 111–123.

*obyvatele kraje a nástrojem k upevnování jednoty krajské stranické organizace. Úspěšně působí jako prostředník účasti pracujících na řízení a správě státu a i jako jejich kolektivní organizátor.*¹⁷⁶ Velmi dobře byla hodnocena funkce agitační. Dobrého hodnocení se dostalo i dopisovatelskému hnutí, které se stabilizovalo a zprofesionalizovalo.

Další srovnání se týká jednotlivých rubrik. Tam kde byly ve zprávě z května 1958 spatřovány problémy je rovněž znát posun. Doslova se ve zprávě píše, že články kvalifikovaně a konkrétně osvětlují činnost stranických organizací a orgánů. Významně se též zlepšila kulturní práce: „*v celé řadě úseků bohatého kulturního života se Svobodě podařilo přispět k vyjasnění základní orientace a koncepce činnosti.*“¹⁷⁷ Více prostoru měla ve Svobodě podle krajského výboru dostat propaganda marxismu-leninismu, jejíž nedostatek byl jev, se kterým si M. Kárný jako vedoucí redaktor nedokázal poradit po celou dobu, kdy byl ve funkci, přestože on sám mnoho svých článků napsal v jasném ideologickém rámci. Oproti předchozímu období se též více prostoru mělo věnovat kritice obzvláště těch problémů, které brání v prosazení stranických usnesení do života. Mezi nejsilnější výtky patřilo zanedbání tématu spojeného s mládeží, tedy ČSM atd.

Jestliže jsem alespoň ve stručnosti postihl vývoj Svobody, je třeba nyní shrnout, jaký mohl být osobní přínos M. Kárného. Na první místě je třeba zdůraznit, že během deseti let dokázal z časopisu, který vycházel pouze dvakrát týdně, neplnil svoji funkci a skomíral, vytvořit deník, který byl kladně přijímán nejen čtenáři, což bylo patrné ze zvyšujícího se nákladu, ale i krajským výborem. Jednou z hlavních příčin úspěchu Svobody byla její orientace na dopisovatelské hnutí, které díky efektivní práci redakce, pod vedením M. Kárného, začalo doopravdy fungovat. Tímto způsobem se podařilo učinit Svobodu z hlediska krajského zpravodajství exkluzivní, což znamenalo, že informace z určitých rubrik typu zemědělství, průmysl, život strany, kultura, sport si mohli čtenáři přečíst pouze v ní. S tím souvisela zvyšující se profesionalita celého redakčního týmu, která byla zajisté dílem vedoucího redaktora. Protože se jednalo o časopis krajského výboru KSČ středočeského kraje, bylo nutné, aby alespoň některé články obsahovaly i ideologické závěry a naplňovaly tak jeden ze základních smyslů časopisu, totiž propagandu marxismu-leninismu. Ze zpráv hodnotících práci Svobody je ale patrné, že takto zaměřených článků Svoboda nikdy neprodukovala dostatečné množství, což je z hlediska zodpovědnosti za celý časopis možno M. Kárnému vytknout. Jestliže M. Kárný zodpovídal za finanční chod časopisu a za jeho

¹⁷⁶ Cit. dle SOA Praha, fond Předsednictvo KV KSČ Praha, 48. schůze předsednictva KV KSČ, 22. 1. 1968, sig. PKV, kr. 237/1211, str. 43.

¹⁷⁷ Cit. dle TÝŽ, str. 53.

celkovou koncepci, je poměrně obtížné přesně zjistit, jaké kompetence přesně měl. Lze se pouze domnívat, že měl významný vliv v redakční radě, a že alespoň některé části návrhů o další koncepci Svobody byly jeho dílem.

Po zmapování koncepce Svobody a vlivu, který na ní mohl uplatňovat M. Kárný se budu věnovat obsahu článků, které za dobu svého působení ve Svobodě napsal. Budu si všímat podobných problémů jako v třetí kapitole, tj. zejména percepce a další aplikace ideologie v masovém médiu a jejího vlivu na utváření mentálních map jednotlivce.

Oproti působení v Rudém právu v letech 1945–1951 je patrný tématický posun, který vyplýval hlavně ze změněné politické situace a poslání periodika. Svou roli jistě měly i osobní zkušenosti s „reálným socialismem“, které zanechaly první šrámy na idealismu M. Kárného.

Pozoruhodně nezměněna zůstala jeho interpretace Mnichova. Bylo to zřejmě zapříčiněno přetrváním ideologického narativu této události, který ještě podporovala soudobá historiografická produkce. Nezměněn zůstal jeho postoj k svazku Hitlera, imperialistů a velkokapitálu, či k Benešovi, jak je vidět v článku O čem se rozhodovalo v Mnichově.¹⁷⁸ V závěrečné části článku se však projevil důsledek kritiky kultu osobnosti, která proběhla na XX. Sjezdu KSSS a jejíž důsledky, i když v omezené míře, byly přijaty i v Československu: „S tím větší vděčností si uvědomujeme, co znamenalo pro nás světodějně vítězství Sovětského svazu ve Velké vlastenecké válce. Do slova a do písmene – od smrti a vyhlazení zachránil naše národy hrdinný sovětský lid.“¹⁷⁹ V citaci, která by se dříve bez toho pravděpodobně neobešla, avšak ani v celém článku se ani jednou nevyskytuje jméno Stalin, jehož zásluhy převzal abstraktní, kolektivní lid.

Že vyrovnávání se s kultem osobnosti nebylo pro M. Kárného lehké je patrné z jiných dvou článků, které vyšly v květnu, resp. v srpnu 1964. V prvním píše o osobním prožívání deziluze: „Nebudu zapírat, Stalin byl pro mne symbolem čistého nebe. Pokud jsem viděl temnou skvrnu, věřil jsem jako Jakir (generál, popravený v procesech ve 30. letech, který těsně před smrtí zvolal: „Ať žije strana, ať žije Stalin!“; pozn. JT), že Stalin o tom neví. Stalin byl pro mě ztělesněním toho rudoarmějce, který jako přikován zůstává u svého kulometu, dokud jej nepřátelská palba nerozstřílela (...) Milovali jsme Stalina, jak jen člověk může milovat. Smát se tomu, koho láska zaslepila a kdo byl oklamán, může leda hlupák nebo neurvalec, který sám není silné lásky schopen.“¹⁸⁰ Pokud mohl být dříve Stalin emblémem,

¹⁷⁸ „Čím více lidské krve kdy teklo, tím více zlata teklo do trezorů monopolistů z Porúří, stejně jako z Wall Streetu. Proto Hitlera vychvalovali, povzbuzovali v jeho počínání a otevírali mu dveře dokořán!“ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, O čem se rozhodovalo v Mnichově, in: Svoboda, 26. 9. 1958, číslo 77, str. 2.

¹⁷⁹ Cit. dle TÝŽ.

¹⁸⁰ Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, ...je na světě Moskva, in: Svoboda, 9. 5. 1964, str. 2.

ztělesněním sovětského lidu či velkým kormidelníkem, nyní o tyto vlastnosti přichází, protože se zpronevěřil velké ideji: „Všechno to hrozné, co bylo ve skutečnosti spojeno se Stalinovým jménem, nedálo se z vůle sovětského lidu, z vůle komunistické strany, ale proti sovětskému lidu, proti komunistické straně, proti komunismu.“¹⁸¹

Velký prostor věnoval též obhajobě toho, proč až do Chruščovova tajného referátu věřil ve Stalinovu neomylnost: „Neměli jsme ještě tehdy žádných důvodů pochybovat o věrohodnosti zpráv, které byly o procesu zveřejňovány (...) a co bylo tehdy fantastičtější – představa, že ve stosedmdesátimilionovém státě se několik set jednotlivců zapletlo do osidel imperialistické rozvědky, anebo že všechny moskevské procesy jsou podvodem?“¹⁸² Odmítá tedy vinu za svou někdejší neznalost, která byla tehdy obecná. Také odmítá, že by procesy byly vinou systému. V souladu s tehdejšími oficiálními postoji byla chyba nikoli v ideologii, ale v jedincích. O tom též M. Kárný v článku píše: „Jsem chudší o mnohé iluze a pověry. O naivní optimismus, který věřil, že po revoluci půjdeme stále jen vpřed s vlajícími rudými prapory za zpěvu revolučních písní. Že stačí mít rád stranu, nešetřit své síly, a bude-li třeba, ani svůj život – a že budeš se stranou neomylný. Jak je vidět, neuchránilo nás to omylů.“¹⁸³

Ztráta iluzí se týkala jistého výseku ideologického rámce, který působil v období Stalinovy vlády a ještě několik let po ní.¹⁸⁴ M. Kárný ani v oné době neodvrhl svou víru, pouze se vrátil k jejím „vědeckým“ kořenům, tj. k leninovskému optimismu, který na rozdíl od kultu osobnosti nebyl založen na pověrách a iluzích. Velká idea komunismu nepřišla o svou platnost a legitimitu, protože Stalinovy zločiny se děly proti ní. Chtě nechtě přesto mohla utrpět důvěra v jedince ve vůdčích pozicích. Vědomí, že lidský faktor může selhat a selhává sílilo u M. Kárného stále více a více, jak se při každodenní práci setkával s realitou socialismu v Československu, zejména v letech hospodářského útlumu na počátku 60. let. To je patrné i z desítek kritických článků, kde se věnuje právě jak drobným, tak vážnějším osobním selháním, které v důsledku zabraňují budování a rozvoji socialismu. Své poslání jako redaktor pak spatřoval v kritickém poukazování na všechny neduhy s idealistickou představou, že tak přispěje k jejich nápravě. Neuvědomoval si, že příčina množících se neúspěchů není v lidech, ale v systému.

¹⁸¹ Cit. dle TÝŽ.

¹⁸² Cit. dle KÁRNÝ, Miroslav, Optimismus bez pověr a iluzí, in: Svoboda, 2. 8. 1964, číslo 184, str. 5.

¹⁸³ Cit. dle TÝŽ.

¹⁸⁴ Destalinizace byla v Československu mnohem opatrnější a mnohem méně důsledná než v okolních satelitních zemích, konkrétně v Polsku a Maďarsku. Podrobněji viz. VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989, Praha 2004, str. 355–411. K okolnostem svolání XX. Sjezdu KSSS viz. Např. MALIA, Martin, Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991, Praha 2004, str. 318–330.

Co však na začátku 60. let obsahovala víra v socialismus, nyní zbavená jednoho ze svých dřívějších integrálních prvků, svého „Velkého kormidelníka“? Zajisté svou roli nadále hrál vzor v podobě Sovětského svazu, který byl nadále nejpokrokovějším státem a garantem míru, což mohl být nadále pilíř víry. S nástupem Chruščova se do popředí dostal příslib předstížení kapitalistického světa a vybudování komunismu. Tuto novou naději v očích věřícího zhmotňovaly úspěchy sovětské vědy, zejména kosmického programu.¹⁸⁵

Dalším pilířem víry byla realizace spravedlivé, pokrokové, socialistické politiky, korunované v roce 1960 socialistickou ústavou. Jeho víru ve velkou ideu to mohlo posilovat zejména proto, že si na základě studia dějin závodů sestavil vlastní obraz minulosti, který se utvářel na základě nejhorsích období kapitalismu a mapoval zlepšování poměrů na základě postupného šíření marxismu-leninismu jak v teorii, tak v praxi. Proto v historických člancích z dějin závodů nikdy neopomněl zdůraznit brutalitu a bezohlednost kapitalistického systému i jednotlivých průmyslníků vůči dělnictvu v druhé polovině 19. století a za velké hospodářské krize ve 30. letech 20. století. Téma dějin závodů bylo pro M. Kárného obzvláště důležité, protože se podílel na výkladovém paradigmatu tohoto odvětví dějin nejen svou prací *Sto let kladenských železáren*, ale od roku 1960 též jako člen a rokem 1964 počínaje jako předseda Komise pro dějiny závodů, která fungovala pod Ústavem dějin KSČ a byla založena na základě usnesení ÚV KSČ z června 1960. Z toho je možné usuzovat, že pokud psal o dějinách dělnického hnutí na pozadí závodu SONP Kladno, nebyl pouze pasivním recipientem oficiálního narativu, ale jeho důležitým spolutvůrcem. Otázkou je, co funkce předsedy oné komise obnášela.

Především to byla účast na schůzích, které se konaly zpravidla jedenkrát do měsíce, často na různých místech republiky. Členů vedení Komise bylo i s předsedou devět, na plenární schůzi v roce 1964 bylo 28 členů, mezi nimi např. významný historik hospodářských dějin J. Purš. Na jednotlivých schůzích se přijímaly všechny důležité směrnice a pracovní zásady a také pracovní plán. Též se zde projednávaly případné konference a přednášky. Jednou z pracovních povinností M. Kárného bylo psát zprávy o činnosti Komise a také na základě diskuse návrhy pracovního plánu. Též se měl spolu s dalšími spolupracovníky podílet na vydání sborníku. Kromě sborníku vydávala Komise „Zprávy“, tzn. informační přehledy, v nichž se nalézaly interní informace. Úkolem všech členů komise bylo vystupovat na stranických aktivech a popularizovat zpracování dějin závodů jako součást ideologické práce strany. Popularizace této tematiky se týkala i psaní článků do celostátních periodik, např.

¹⁸⁵ Viz. KÁRNÝ, Miroslav, *Šťastnou cestu*, in: Svoboda, 15. 9. 1959, str. 1.

Kulturní tvorba, Práce, Rudé právo, nebo pořádání školení. Těž měli na požádání lektorovat vzniklé práce z oblasti dějin závodů.

Svou vizi ohledně Komise pro dějiny závodů M. Kárný prezentoval ve zprávě o činnosti z 5. prosince 1967, která mapovala hlavně období, kdy byl předsedou komise. Smysl dějin závodů byl podle něj v „*osvětlení bohatých pracovních i revolučních tradic (což, pozn. JT) přispívá nemalou měrou k pochopení a ocenění vymožeností, které naše společnost dosáhla a napomáhá plnění úkolů další výstavby naší socialistické společnosti.*“¹⁸⁶ To znamená, že Komise plnila úlohu výzkumně historickou a v širší perspektivě pak ideologickou. Důležitá byla též funkce propagandistická: „*Lze právě na historii závodu vychovávat pracující k hrdosti na vlastní závod a jeho výsledky, vést je k solidárnosti a pocitu odpovědnosti za vykonanou práci apod.*“¹⁸⁷ Zejména ideologické a propagandistické pojmání dějin závodů je zřejmé i z článků, které M. Kárný psal do Svobody.

K obecnému narativu historie v 60. letech tedy M. Kárný přispíval tím, že na základě empirického studia historických faktů došel k závěrům, které zapadaly do ideologického konstruktů marxismu-leninismu v odvětví, které se do té doby samostatně příliš nezkoumalo. Navíc zastával názor, že dějiny závodů jsou vhodné pro propagandu, která měla v duchu jeho vlastního přesvědčení vychovávat dělníky k větší uvědomělosti a hrdosti na vydobyté pozice. Progresivním pojetím dějin závodů také nenechával nikoho na pochybách, že pokud se neuhne z nastoupeného kurzu, což znamenalo přemýšlet a jednat socialisticky, nic nebude stát v cestě výstavbě komunismu. V tom je patrný idealismus, který byl zřejmě významným charakterovým prvkem M. Kárného.¹⁸⁸

4.3. vzestup a pád

„*Tehdy (na jaře 1967, pozn. JT) jsem byl vyzván, abych převzal funkci vedoucího odboru tisku, rozhlasu a televize na Ústředním výboru KSČ. Odmítl jsem několikrát, ale pak jsem přece jen podlehl iluzorní představě, že tam bude možno něco prospěšného vykonat ke změně tohoto vrchnostenského úřadu, s nímž jsem vedl válku po celých devět let svého pobytu v redakci Svobody. Podle přání A. Dubčeka jsem – myslím v červnu 1968 – přešel jako zástupce šéfredaktora do časopisu Život strany s cílem tento časopis, který představoval baštu protilednových elementů, zlikvidovat a připravit vydávání časopisu Tribuna, který měl podporovat politiku ‚pražského jara‘. Uprostřed příprav přišel 21. srpen a pod mým vedením*

¹⁸⁶ Cit. dle NA ČR, fond Komise pro dějiny závodů, inv. č. 114, sign. 587, str. 59.

¹⁸⁷ Cit. dle TÝŽ, str. 64.

¹⁸⁸ Viz. Příloha 1.

redakční jádro Života strany (šéfredaktor se jaksi ztratil) začalo ‚ilegálně‘ vydávat časopis Tribuna, který jsme vyhlásili za orgán vysočanského mimořádného sjezdu, publikovali tam přijaté dokumenty, komentovali je, přinášeli zprávy o odporu proti okupaci atd.“¹⁸⁹

Tato vzpomínka je jedním z mála pramenů, které se k jednomu z klíčových období života M. Kárného zachovaly. Vyplývá z ní, že byl aktivním spoluvůrcem Pražského jara a z toho důvodu ho můžeme zařadit mezi reformní skupinu straníků, kteří chtěli zvláštní cestou reformovat socialismus, nejpozději od června 1968. Motivace k angažování do tohoto procesu u něj pravděpodobně zrála již delší dobu, během níž byl konfrontován s cenzurní politikou, která se v 60. letech uplatňovala skrze Hlavní správu tiskového dohledu (HSTD) a tiskový zákon schválený v roce 1966, který místo HSTD zaváděl Ústřední publikační správu.¹⁹⁰

Z hlediska své víry ve velkou ideu si zřejmě postoj vůči cenzuře odůvodňoval tak, že jediné pravdivé, cenzurou nezkreslené informace mohou doopravdy přispět k nápravě a rozvoji socialistického zřízení. Otázka cenzury byla patrně jednou z příčin konfliktů s konzervativní skupinou, což vedlo k tomu, že 23. května 1968, kdy se na Žofíně konala schůze pracovníků sdělovacích prostředků, nabídl Miroslav Kárný svou rezignaci z toho důvodu, že ve své nové funkci narážel na nedemokratické metody ve vedení strany.¹⁹¹

Po polovině června¹⁹² byl M. Kárný pověřen opět žurnalistickou prací. Dostal za úkol z Života strany učinit platformu, která by propagovala vize reformního křídla v rámci KSČ, které bylo symbolizováno A. Dubčekem a Akčním programem z dubna 1968. Nastoupil do redakce jako zástupce šéfredaktora, jímž byl Valenta, který však měl odejít a jeho nástupcem se snad měl stát M. Kárný. Poslední schůze na ÚV, která schvalovala jmenování nového šéfredaktora se konala u Čestmíra Císaře 20. srpna, přičemž již 14. července byla schválena nová koncepce časopisu, která už se však neměla naplnit.

V noci 21. srpna se M. Kárný dozvěděl o invazi vojsk varšavské smlouvy do Československa. Na zprávu reagoval okamžitě a ihned se odebral na své pracoviště, tedy na sekretariát ÚV KSČ, kde se nacházela redakce Života strany, což považoval za svou povinnost. Přestože bydlel na Hancpaulce a městská hromadná doprava již v nočních hodinách příliš nejezdila, musel jít pěšky až k budově generálního štábu, kde zastavil auto, jehož řidič ho pak dovezl až na ÚV. V půl páté ráno byla budova obklíčena. Následující dramatické události ze svého pohledu M. Kárný zaznamenal 14. listopadu 1990: „*Přibližně*

¹⁸⁹ Cit. dle NA ČR, fond KÁRNÝ, karton 1, vzpomínky.

¹⁹⁰ Viz. KAPLAN, Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy..., str. 266–272, 469.

¹⁹¹ Viz. <http://syndikat-novinaru.cz/12/42/117/1968/kveten>.

¹⁹² Nástup do redakce na základě studia diáře z roku 1968 datuji na 17. 6. 1968. Viz. NA ČR, fond KÁRNÝ, karton 2, diáře.

k páté hodině přistavili před budovu proti vchodu obrněné vozidlo a jeho dělo namířili naproti vchodu. Nezbyvalo než otevřít, jestliže se mělo zabránit masakru. Dvě rojnice samopalníků se okamžitě rozdělily, jedna vpravo, druhá vlevo podél zdi utíkaly obsadit telefonní centrály a jiná zařízení (...) Všechno měli dokonale připraveno, ale přece jen nevěděli, že černínská zvláštní telefonní síť nemá v budově centrálu a že kromě ní existuje v budově ještě řada jiných přímých telefonních linek, takže jsme ještě nějakou dobu měli telefonické spojení k dispozici. Když nám dovolili se rozejít po kancelářích, telefonovali jsme o tom, co se stalo, o obsazení budovy ÚV KSČ a o izolaci Dubčeka, Černíka, Smrkovského a ostatních, do rozhlasu, televize, Rudého práva i jiných redakcí. Odtud nás zase informovali, co se děje venku (...) Vojáci pak za nějaký čas začali chodit od kanceláře ke kanceláři a uřezávali telefonní šňůry. Na nějaké však přece jen zapoměli (...) Někdy mezi jedenáctou a dvanáctou se v místnosti, kde jsme byli, ozvala zapomenutá černínská linka. Telefon brala Květa Micková, volal prezident Svoboda. Předala mi hovor. Svoboda křičel, že se nemůže dovolat na ústřední výbor, co se děje, kde jsme všichni. Chtěl mluvit s někým z předsednictva strany. Řekl jsem mu, že s nimi mluvit nemůže, ale – pokud vím – jediným členem předsednictva, který je k dosažení, že je Piller (...) K jedné hodině nás vyhnali z kanceláří, kde kdo byl, a bez jakéhokoli vysvětlení nás internovali v místnosti č. 98. byla to zasedací síň, kde nás shromáždili, 41 lidí, mezi nimi byli tři vedoucí oddělení ÚV KSČ, O. Kaderka, J. Havelka a J. Kolář. Hlíдали nás vojáci se samopalem (...) Tehdy jsme si s Květou (Mickovou, pozn. JT) a Petrem (Zemkem, pozn. JT) řekli, že tu nebudeme sedět jako ovce a sepsali jsme na jeden ze dvou papírů, které jsme měli rezoluci, nejprve nanečisto a pak čitelněji. Měla tento text: ‚Pracovníci ÚV KSČ, kteří byli nedobrovolně uzavřeni v budově ÚV, protestují proti násilné izolaci čelných představitelů naší strany, soudruha Dubčeka, Špačka, Smrkovského a Kriegla. Žádáme, abychom měli možnost hovořit s nimi a aby byli uvolněni pro vykonání svých funkcí, do kterých byli řádně zvoleni sjezdem strany a plénem ÚV KSČ. Plně stojíme za stanoviskem předsednictva ÚV KSČ k pobytu vojsk Varšavského paktu v ČSSR.‘ (...) Ze 41 přítomných podepsalo 39, i když někteří připojili svůj podpis nečitelný (...) Zanedlouho (po čtvrté hodině, pozn. JT) se otevřely dveře a vstoupil usměvavý plukovník sovětské armády, který se nám omluvil za nepohodlí, žádal o pochopení a oznámil nám, že ve skupinách po deseti můžeme jít domů (...) Přibližně o půl páté jsme se dostali na sekretariát Praha – Východ, kde sídlil Piller a podle Zemkova zápisníku tam byla také Míková a člen ústředního výboru Macek. Referovali jsme, co se v budově ÚV odehrálo, a naléhali na Pillera, aby se mimořádný sjezd sešel hned (...) Ze sekretariátu Praha-východ jsme zašli ještě

*do parlamentu informovat o událostech v budově ústředního výboru, hovořili jsme s Gajdošem a dalšími. V té době už bylo zřejmé, že příští den se sejde mimořádný sjezd.*¹⁹³

Jak je z rozsáhlejší autentické citace patrné, M. Kárný zůstal v krizových srpnových dnech na straně reformy. Po dramatických událostech 21. srpna se podílel na vydávání Tribuny, která byla jednou z platforem XIV. mimořádného, tzv. Vysočanského sjezdu, který pokračoval v duchu Akčního programu, znovu odsoudil vojenskou intervenci a podílel se na řízení občanského odporu proti okupaci. Iniciativa se však začala přesouvat od reformátorů k sovětským exponentům, což se nejdříve projevilo podpisem Moskevského protokolu 26. srpna. Dne 31. srpna 1969 zvolil ÚV KSČ L. Svobodu a G. Husáka do předsednictva strany a na témže zasedání pak schválil ústřední výbor, ve kterém byla zastoupena ještě řada reformátorů, moskevský protokol jako jediné řešení situace. Již 13. září přijal parlament zákon o opatření v oblasti sdělovacích prostředků, který znamenal konec možnosti jejich svobodného vyjadřování.¹⁹⁴

Dne 17. dubna 1969 rezignoval Dubček na funkci prvního tajemníka a vyslovil se pro G. Husáka, čímž byla víceméně doformována normalizační garnitura. Do nové etapy vstoupila demontáž zbytků reformy. V době prvního výročí srpnové okupace v Praze proběhly rozsáhlé demonstrace, které s mimořádnou brutalitou potlačily jednotky armády, policie a Lidových milicí. K definitivnímu rozchodu s Pražským jarem došlo na zářijovém jednání ÚV KSČ (25. 9.–29. 9. 1969), na kterém došlo ke zrušení rezolucí ÚV KSČ a jejího předsednictva z 19. července a 21. srpna 1968. Plénium dále prohlásilo tzv. vysočanský sjezd z 22. srpna 1968 za nelegální akci (sjezd byl vyřazen z posloupnosti stranických sjezdů), zrušilo mandáty jeho účastníků a hlavní představitele tzv. pravicového oportunismu vyloučilo z ÚV KSČ. Na konci ledna 1970 pak došlo k stranické čistce. V první vlně, která skončila v říjnu 1970, bylo vyloučeno 320 000 členů.¹⁹⁵

Jak se s touto zjitřenou dobou po srpnu 1968 vyrovnával Miroslav Kárný? Setrval v redakci Života strany až do září 1969 a odešel pár dní před jednáním ÚV, které proběhlo na konci měsíce. Důvodem odchodu z redakce byla pravděpodobně změna klimatu, která se projevila v postupné výměně reformních kádrů za neutrální či reakční. Následně do konce roku pracoval na ústředním výboru Národní fronty na Praze 2. Počátkem roku 1970 ho postihla stranická čistka a byl vyloučen z KSČ. Tento postih se netýkal jeho ženy Margity, která nadále ve straně setrvala.

¹⁹³ Cit. dle NA ČR, fond KÁRNÝ, karton 1, Vzpomínky na 21. srpen 1968 v budově sekretariátu ústředního výboru KSČ.

¹⁹⁴ Op. cit. dle VYKOUKAL, LITERA, TEJCHMAN, Východ..., str. 389.

¹⁹⁵ Op. cit. dle TÝŽ, str. 574–575.

Vzhledem k tomu, že mu byla uznána účast v odboji a politické věznění, mohl M. Kárný do důchodu odejít již v 55 letech, což znamenalo, že musel najít pracovní místo ještě na čtyři roky. Protože v jeho případě byl s vyloučením ještě spojen zákaz propagandistické činnosti, musel se spokojit s prací zástupce vedoucího v malém reprografickém středisku Institutu poradenství. Tam se coby administrativní pracovník, později vedoucí, který měl přehled o hospodářských otázkách v nezkreslené podobě, setkal s dezorganizovaným cenovým chaosem, úplatky a nízkou produktivitou práce. Při svém nástupu se tam střetl také s různými znaky šedé ekonomiky, z nichž nejvýznamnější byly úplatky. Věrný svému idealistickému přesvědčení a upřímnou snahou za zlepšení poměrů ve společnosti začal s touto praxí bojovat. Dodržováním předpisů a transparentností jednání docílil během svého působení zrušení „černého fondu“, který kryl výdaje na úplatky a celkové zlepšení chodu oddělení. Pro ilustraci uvádím, jakým způsobem byly řešeny jednotlivé problémy. Kromě charakteristiky přístupu M. Kárného k práci je z citace patrný i jeden ze symptomů nefunkčnosti socialistického systému: *„Středisko mělo u řezačky papíru osm nožů. Každý týden se otupené odvážely do Lověny k nabroušení a do dvou, tří dnů zase dovážely. Aby tento rytmus byl dodržen, platilo se pokaždé brusiči úplatek. Tomu však byl nyní (po nástupu Miroslava Kárného, pozn. JT) konec. Brusič samozřejmě reagoval prohlášením, že nože budou nabroušeny až za měsíc. Žádal jsem vedoucího provozovny o zákrok s odvoláním, proč by to bez úplatku mělo jít jinak než s úplatkem. Tvrdil, že je to věc brusiče, že broušení postupuje podle pořadí zakázek a že naše přijdou na řadu až za měsíc. Řekl jsem, že tedy půjdu na ředitelství Lověny a požádám, aby překontrolovali, zda provozovna vyřizuje skutečně zakázky, jak přicházejí. Tomuto argumentu vedoucí provozovny neodolal a od té chvíle jsme měli bez úplatků službu stejné kvality jako dříve s úplatky.“*¹⁹⁶

Kromě práce v reprografickém středisku se v této době M. Kárný připravoval na svou budoucí dráhu historika holocaustu, která mu zajistila známost u široké odborné veřejnosti.¹⁹⁷ Aby mohl vědecky bádát na výše zmíněné téma, bylo nutné se z různých důvodů stýkat s režimem nepřítli nakloněnými osobami. Z toho důvodu kontaktovala M. Kárného StB, se kterou začal spolupracovat pod krycím jménem Mirek po vykonání vázacího aktu ve vinárně Zlatý kříž 31. října 1973.¹⁹⁸ Když M. Kárný roku 1974 odcházel do důchodu, uzavřela se další etapa jeho života.

¹⁹⁶ Cit. dle NA ČR, fond KÁRNÝ, karton 1, Přestavba řízení v reprografickém středisku institutu poradenství.

¹⁹⁷ Již v roce 1971 publikoval v Tereziánských listech článek Svědectví Josefa Taussiga. Viz. KÁRNÝ, Miroslav, Svědectví Josefa Taussiga, in: Tereziánské listy 2, 1971, str. 12-23, 64, 67, 70.

¹⁹⁸ Spolupráce se týkala hlavně předávání informací, které se týkaly sionismu. V ČSFR měl M. Kárný podávat informace jak o činnosti Rady židovských náboženských obcí, tak o názorech jejích předních činitelů, např. Oto

Zbývá ještě zodpovědět na otázku, jak se v době po 21. srpnu 1968 modifikovala M. Kárného víra ve velkou ideu. Počátek okupace Československa zničil jeden z hlavních pilířů této víry, neboť zdiskreditoval Sovětský svaz, symbol míru, ochrany, předvoje socialismu a velké ideje. Tato událost měla na M. Kárného daleko větší dopad než maďarské události z listopadu roku 1956 z několika příčin. M. Kárný tehdy neměl zdaleka tak velký přístup k nezkrasleným informacím, nezúčastnil se diskusí v Budapešti a maďarský boj nebyl jeho bojem. K tomu přispíval i fakt, že v rámci KSČ byl prosazován výklad shodný s pozicí KSSS, což mohlo M. Kárného utvrdit ve správnosti ozbrojeného zásahu, který měl zabránit návratu kapitalismu. KSSS totiž na rozdíl od „velkého kormidelníka“ ještě pro M. Kárného neztratila svou legitimitu jako první strany, která naplňuje velkou ideu, s čímž souvisela i propagandistická kampaň, která pro věřící ještě neztratila punc věrohodnosti.

Oproti tomu 21. srpen 1968 musel u M. Kárného vyvolat opravdovou deziluzi. Nejenže se zúčastnil reformy, které dle jeho názory byly kompatibilní velké ideji a byly jí prospěšné, ale byl přímo v širším středu jejího dění. Byl vnitřně přesvědčen o její prospěšnosti a nutnosti, alespoň pokud bude prováděna v režii KSČ. Zákrok vojsk varšavské smlouvy tak pravděpodobně rozhodujícím způsobem přispěl k prozření, že velká idea je pouhým klamem, který je chladně využíván cynickými mocenskými špičkami k udržení vlády nad společností. Až tato přímá konfrontace s nejtvrďší realitou ho zbavila idealismu, že jen několik jednotlivců ničí jinak správný systém. Pakliže v jeho nitru zůstaly zbytky víry, která z podstaty není racionální, byly v následujících dvou letech rozmetány událostmi počínající normalizace. S vírou ve velký ideál, který se změnil v utopii, se zhroutil i Miroslavova komunistická identita. Jestliže nadále věřil v mravní ideály a „levicové“ hodnoty, což je patrné z jeho přístupu k práci v reprografickém středisku, již je pravděpodobně nespojoval s komunistickou stranou.

Náhla deziluze vedoucí až k odmrštění jedné pro Miroslava Kárného do té doby definující skupinové identity vedla k jejímu „deficitu“, který byl částečně kompenzován studiem židovské tematiky s úzkým vztahem k holocaustu. Pokud by totiž židovství opět nepřijal jako jednu ze svých identit, pravděpodobně by jejím dějinám nezasvětil celý zbytek svého dalšího života, tedy 28 let. Vědecká práce Miroslava Kárného a jeho význam pro

Heitlingera či Hanuše Schimmerlinga. V zahraničí měl informovat o činnosti historičky, působící v izraelském archivu Yad Vashem, Livii Rotkirchenové. Zatímco v prvních letech hodnotily příslušné orgány spolupráci s M. Kárným kladně, s postupem normalizace je patrná snaha M. Kárného sdělovat StB co nejméně. Viz. ABS, fond MV 800656 MV 1_2, str. 6–12.

židovskou komunitu zejména po sametové revoluci je však již otázkou, která není součástí této práce.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Kromě vědecké publikační činnosti a účasti na konferencích byl Miroslav Kárný jedním ze zakladatelů v roce 1993 vzniklé Terezínské iniciativy (nyní Institut terezínské iniciativy), která sdružuje přeživší z Terezína a kromě mapování všech obětí holocaustu svázaných s tímto místem se zabývá podporou vědecké činnosti a popularizací témat související s holocaustem.

Závěr

Na tomto místě je třeba shrnout základní výsledky studie. Prokázalo se, že v případě M. Kárného nebyla politická příslušnost pouze doplňkem jeho života, ale jedním z konstitutivních prvků jeho identity. Přijímání ideologie marxismu-leninismu jak skrze „kanonickou literaturu“, např. Dějiny VKS(b), tak skrze školení KSČ vedla v jeho případě k vytvoření sekulární víry, jejíž základy a pilíře se vytvářely v letech 1934–1948. V rámci ideologie si utvářel svůj vlastní pohled na svět, výkladový rámce, který byl protkán mnoha zjednodušeními a schematismy, což se projevovalo v publikovaných článcích. Charakterové vlastnosti M. Kárného i dobové okolnosti přispěly k tomu, že jeho pohled na svět prizmatem ideologie byl značně idealistický a černobílý. Kromě výkladového rámce poskytovala komunistická strana i kariéru, čehož také využil. Ve stranických tiskových orgánech strávil 16 let. K vrcholu stoupal pomalu a krkolomně, aniž by ho kdy spatřil a snad právě proto nebylo jeho ambicí získat co největší moc, či se někomu mstít za minulé křivdy.

Důležité je zjištění, že pro ortodoxního komunistu, jakým byl M. Kárný, vystřízlivění nepřišlo v 50. letech, ale až v letech 1968–1970. Navíc se týkalo jen některých pilířů víry. Velká idea komunismu se pak přesunula ze sféry možného do sféry utopií, protože instituce, které jí měly uskutečňovat, zejména KSSS a KSČ, se zdiskreditovaly. Mezi příčiny, proč věřil ve velkou ideu tak dlouho, je možné počítat brzkou a o to radikálnější a vnitřnější konverzi ke komunismu, válečnou zkušenost, působení propagandy a, až na šestiletou epizodu, fungování v rámci stranických struktur, které mu poskytovaly jisté zázemí. Přitom ani po roce 1970 pravděpodobně u M. Kárného nedošlo k totálnímu odmítnutí komunismu, ale spíše k jeho oddělení od strany jako od instituce, která velkou ideu oficiálně představuje a vykládá. Zřejmě v jeho případě došlo k internalizaci sekulární víry, či spíše k jejímu oslabení v levicové maximy, které sestávaly z principů humanity, solidarity a z hodnot jako poctivost, spravedlnost atp.

Ukázalo se, pokud jde o fungování individua v rámci velkých dějin, že kromě klasických mezníků jako jsou 15. březen 1939, 9. květen 1945, politické procesy 50. let a 21. srpen 1968 byl pro život M. Kárného klíčový zejména rok 1958, který znamenal konec pracovního upozadění a počátek nové kariéry, jež skončila až na ÚV právě během roku 1968.

Působení totalitních systému na jednotlivce se v případě M. Kárného projevilo velmi silně. Důležité však bylo, že M. Kárného tato totalitní moc nezlomila. V době, kdy byl obětí holocaustu, v něm naopak dozrál smysl pro ideál, který se upnul k socialismu. Z pohledu M.

Kárného tedy není možné označit léta 1948–1968 za totalitu, protože on tak tuto dobu zcela jistě nevnímal.

Seznam literatury

- Adler, Hans, Günther, Terezín. Tvář nuceného společenství, díl 1–3, Brno 1996
- Bondyová, Ruth, Jakob Edelstein, Praha 2001
- Bondyová, Ruth, Prominenti až do odvolání, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 1998
- Diner, Dan, Frankel, Jonathan, Jews and Communism: the Utopian Temptation, in: Dark Times, Dire Decisions. Jews and Communism. Studies in contemporary Jewry an Annual XX., edd. Frankel, Jonathan, Oxford 2004
- Fidelius, Petr, Řeč komunistické moci, Praha 1998
- Hydráková, Anna, Krejčová, Helena, Svobodová, Jana, Prominenti v ghettu Terezín 1942–1945, Praha 1996
- Judt, Anthony, Postwar. A history of Europe since 1945, London 2007
- Kaplan, Karel, Komunistický režim a politické procesy v Československu, Brno 2001
- Kaplan, Karel, Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968. Společnost a moc, Brno 2008
- Kaplan, Karel, Pět kapitol o únoru, Brno 1997
- Kárník, Zdeněk, České země v éře první republiky (1918–1938), díl 1–3, Praha 2000–2003
- Kárný, Miroslav, „Konečné řešení“. Genocida českých židů v německé protektorátní politice, Praha 1991
- Kien, Petr, Terezín: ghetto nebo koncentrační tábor?, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 2005
- Knapík, Jiří, V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři, 1948–1956, Praha 2006
- Lagus, Karel, Polák, Josef, Město za mřížemi, Praha 2006
- Lederer, Zdenek, Ghetto Theresienstadt, New York 1983
- Macura, Vladimír, Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře, Praha 2008
- Malia, Martin, Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991, Praha 2004
- Milotová, J., K historii Neurathova nařízení o židovském majetku, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 2002, str. 63-94.
- Milotová, Jaroslava, Odboj v koncentračních táborech – ano či ne (poznámky k historii diskuse o definici odboje v koncentračních táborech), in: edd. Zudová-Lešková, Zlatica, Židé v boji a odboji, Praha 2006
- Milotová, J., Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze. Geneze a činnost do počátků roku 1940, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 1997, str. 10-29.

Průcha, Václav, Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, díl 1–2 , Brno 2004–2008

Rataj, Jan, O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939, Praha 1997

Rotkirchenová, Livie, Představitelé židovské samosprávy. Názorová diferenciacie, in: Terezínské listy a dokumenty, Praha 1996

Rupnik, Jacques, Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci, Praha 2002

Sofsky, Wolfgang, Řád teroru: koncentrační tábor, Praha 2006

Soukupová, Blanka, T. G. Masaryk a židé (Židé): legenda a skutečnost, in: Židovská menšina v Československu ve třicátých letech, Praha 2004

Vykoukal, Jiří, Litera, Bohuslav, Tejchman, Miroslav, Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989, Praha 2004

Vydané prameny

a) Periodika

Kladenský kovák, ročníky 1952–1958

Rudé právo, ročníky 1945–1951

Svoboda, ročníky 1958–1967

b) Deníky a vzpomínky

Brod, Toman, Ještě že člověk neví, co ho čeká. Života běh mezi roky 1929–1989, Praha 2007

Hořec, Jaromír, Deník Helgy Weissové, in: Deníky dětí, Praha 1961

Kárný, Miroslav, Sedm měsíců v Kauferingu, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 2002

Roubickova, Eva, We´re Alive and life goes on. A Theresienstadt diary, Ontario 1998

c) Edice úředních dokumentů

Hyndráková, Anna, Machatková, Raisa, Mílotová, Jaroslava, Denní rozkazy Rady starších a Sdělení židovské samosprávy Terezín 1941–1945 (Regesta), Praha 2003

Výsledky voleb, dostupné z:

[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD00412AEC/\\$File/422008p7_2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD00412AEC/$File/422008p7_2.pdf)

Nevydané prameny

Archiv židovského muzea Praha (AŽM Praha), fond vzpomínek obětí holocaustu

Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond MV

Národní archiv České republiky (NA ČR), fond Kárný, fond Komise pro dějiny závodů

Státní oblastní archiv v Praze (SOA Praha), fond SKV KSČ v Praze, fond PKV KSČ v Praze

Přílohy

Příloha 1

Rozhovor s Janou Chalupovou, roz. Kárnou, pořizovaný 21. dubna 2010

Vy jste nejstarší ze sourozenců?

Byli jsme dvojčata a narodili jsme se v květnu 1946. Bydleli jsme v malém bytě, pak jsme se přestěhovali na Hanspaulku, to byly vily OPBH, a tam jsme vlastně bydleli až do roku 1978. Když pracoval otec v Kladenském kovárnu, tak jezdil každý den do Kladna. Tam to byl kousek a spojení bylo bezvadné. Můj mladší bratr se narodil v listopadu 1948.

To byl jak velký byt?

Byly to tři pokoje plus taková zimní zahrada. Byl to hezký byt. Kolem byla zahrada, žilo se tam rodinným životem. Tam jsme se znali hodně. Problém byl že tehdy naši neměli nijak velké platy...

Co dělala vaše maminka?

Maminka byla doma, ale pak šla poměrně brzo do práce a pak pracovala v zahraničním obchodě a dodělávala si školu pro pracující. To byla nástavba. Museli mít jazyky a asi nějakou tu ekonomiku. Oni si všechno dodělávali samostudiem. Byla v Motokovu a v Merkurii.

My jsme byly hodné děti a byly jsme samostatné, klidně jsme byli od 5 let samotní doma a nic jsme neudělali. V tom domě jsme si pomáhali, to bylo příjemné.

Vy jste dospívala na přelomu 50.-60. let...

Na Hanspaulce byla taková malá vesnice, všichni jsme se znali všichni o všech věděli. Bratr chodil do školy s J. Cimickým, hrálo se tam divadlo, sportovali jsme, byl tam pionýrský oddíl, ale na tehdejší dobu nás neotravovali, že musíme něco, bylo to spíš zaměřeno sportovně.

Vzpomínáte si na přátele rodičů?

Mnoho jich měli mezi místními a hodně se přátelili s p. Žantovskou. I Majerová tam bydlela, ale spíše to bylo z toho novinářského okruhu a s těmi co se seznámili v táboře, to bylo mnoho lékařů. Také Toman Brod, s tím se přátelil. Dlouho kamarádil i asi se dvěma lidmi z Kladna.

Šel do Kladna za trest?

No v podstatě ano, po té válce neměli možnost, založil rodinu, byl nucen vydělávat. Museli najít nějaké místo. Pracoval v Rudém právu a byl odejit.

Jak se na to díval?

Vždy když šel do nové činnosti tak tam šel s plným nasazením a okamžitě se přizpůsobil. Obdivuji, co se naučil za jazyky a co si pamatoval. Pokud by mohl studovat Vysokou školu, těžko říct zda by se dostal dál nebo ne...

Přestože neměl titul tak ho mnozí oslovovali pane doktore, nebo pane docente. To je důkaz, že samostudium je také důležité.

Jak vnímal 50. léta?

Tam našel spřízněné duše, začal tam dělat historickou práci, to ho bavilo. Měl strašně málo času. Měli jsme hodně hluboko do kapsy, finančně to nebylo nic moc. Maminka vždy večer zašívala punčocháče, pro tři děti prala. Jeden čas jsme topili uhlím, ale nebyl koks. Nevím jestli nebyl nebo jsme na něj neměli, tak jsme se sestěhovali do kuchyně a tam jsme spali, to bylo strašné. Tehdy nám bylo tak sedm, osm. To bylo takové kruté. V podstatě až později se to začalo zlepšovat. To už i maminka pracovala víc a mohla i jezdit ven. Ale do zahraničí jsme se nedostali a myslím že to bylo z finančních důvodů, že na to nebylo.

Tatínek coby dítě do Jugoslávie jezdil, když byl mladý. Za první republiky. Bylo to kolem roku 1929.

Také měli domek v Šibřině a pak po válce nám tatínek vyprávěl, že se tam jeli podívat a viděli tam lidi s rodinou a už o něj nepožádali.

On stoupil do strany s idealismem...

To bylo ovlivněno tím jak se měli. Ten idealismus to otec vždycky měl a pak byl z toho zklamán. Vždycky šel za svou, že musí mít pravdu. Věřil v to dobro a nedokázal přijmout to zklamání z lidí. Že ta myšlenka základní je správná, ale oni to vždycky zneužijí. Myslím že na to dojel, na ten idealismus...

Byl pedant. Když se uklízelo, tak hlavně utřít každou knížku a obrázky, to muselo být.

Měl jako novinář šifru?

Ano měl šifru MK, to měl.

Jaké byly jeho oblíbené knížky, co jste měli v knihovně.

Četl klasickou beletrii, ale i novinky četl. Byl hodně sečtělý, kamarádil se s Procházkou. Miloval obrázky. Divadlo. Vodili nás po Praze a vůbec na výlety. Jezdili jsme na dovolené od ROH. Na dovolené jezdili v 60. let do Soči.

Přišla někdy deziluze?

Mám dojem, že pochopil že takhle to nejde. Byl vyloučený ze strany, ale pořád věřil té základní myšlence. Chtěl aby lidé byli idealisti. Ten zlom byl kolem roku 1968. Tehdy si ho pozval Dubček. Oni si asi hodně rozuměli, byl to v podstatě stejný typ člověka, socialismus s lidskou tváří, tak to oni nazývali. Možná to bylo proto, že věřili v tu demokracii.

Tam si ho pozval a chtěli něco vylepšovat, byly porady, pak je to postihlo, že je tam zavřeli a myslím že tehdy nastal ten zlom. Oni byli zadrženi na ÚV, nic o něm nevěděli asi 24 hodin a pak vydal to prohlášení. Byl v Tribuně. Pracoval tské v oddělení tisku, tam se dostával s někým do konfliktu.

M. Kárný byl v reformním křídle hned od roku 1963?

To nevím jestli v tom byl.

Co znamenalo být vedoucí redaktor Svobody?

To znamenalo, že řídil veškerou tu práci. Zadával problémy a také sám psal. Zodpovídal za to, jak ty noviny budou vypadat. Oni zvyšovali náklad. Já myslím, že měl několik dobrých spolupracovníků. Byly to šikovní lidé, dobří novináři. Určitě si tam někoho natáhl z Kladna – Myslím Hausdorf. Pak vím že tam byl P. Zemek.

Asi psali aktuální věci co lidi zajímá, co lidi potřebovali vědět a chtěli slyšet, číst a asi to mělo i novinářskou hodnotu. Určitě ty noviny byly poplatné době. Určitě nebyl spokojen, že ho někdo kontroluje, ale asi to nešlo jinak. Vždy byl někdo nad ním kdo mu pověděl co tam smí nebo nesmí být. Svou práci vnímal ale pozitivně. Při práci nesměl být rušen. Byl svědomitý a věřil, že novinářinou se dá něco změnit.

Měli jste auto?

Auto jsme neměli, tatínek nebyl technický typ. Řidičák neměl. Technická stránka, to byla spíš máma. On žil ve světě ideálů. Byl strašně nepraktický.

A vy?

Já jsem vystudovala Pedf, dvojče Elektrotechnickou (Miroslav) a mladší jadernou fyziku (Zdeněk).

Povězte mi něco o starším bratrovi M. Kárného...

Byl souzen v padesátých letech. Tam mezi nimi muselo k něčemu dojít. Táta se ho z toho snažil nějak dostat a nějak se nepohodl s jeho manželkou a pak se přestali stýkat. Ta doba na ně zapůsobila hrozně, to byl asi taky jeden z těch zlomových okamžiků.

Po rehabilitaci byl otec opět idealista, opět věřil že se to zlepší. Asi je to dané lidským myšlením, že musí něčemu věřit. Já se ani nedivím proč vstoupili do té strany ať už je to tím co zažili, ve válce.

Bavili jste se o židovských kořenech?

Spíše méně než více. Věděli jsme více o rodině maminky. Nijak se s tím netajili, ale k víře jsme vedeni nebyli. Nic jsme nedodržovali. Židovství už jsme ve škole ani jinde vůbec nepociťovali, žádné problémy nebyly.

Snažili se rodiče před Vámi utajit válečné zkušenosti?

Zpočátku se o tom nechtěli bavit. Určitě nám nepověděli všechno. Vyprávěli nám takové silné zážitky. Jak to bylo s hygienou, jak se slavily narozeniny. Jak se tam maminka naučila kouřit. Pak nás i vzali do Terezína a ukazovali nám to tam. Pak nám táta vyprávěl jak přežil pochod smrti, co všechno jedli, zkažené brambory a tak, to na nás působilo strašně.

Od rodičů máme skromnost a snahu šetřit. Já všude zhasínám, nevyhazujeme jídlo. O všechno jsme se dělili.

Jak byly hodnoceny dějiny první republiky?

Tatínek vyprávěl hodně o mamince, tu měl hrozně rád. O vztahu s otcem velmi nerad mluvil. Neměl s ním dobrý vztah. Hodně vzpomínal na Zdeňka.

Bavili jste se někdy o politice?

Ano, často v období, kdy hrozila nějaká válka. Z toho měli hrozné obavy. K západu byli kritičtí. Když viděl něco pěkného v SSSR tak o tom napsal, něco určitě musel napsat. Přivezl odtamtud tranzistorové rádio. Pohled byl však myslím kritický na obě strany.

Pořád si stěžoval na kontrolu, že mu někdo říká, co má dělat. Vadilo mu že nebyl vlastním pánem. To vždycky chtěl být, a prosadit to, co chtěl. Ale tím, čemu se člověk musí podřídit,

se asi nechlubí. Asi mu dlouho trvalo než změnil názor na nějaké věci, než to přehodnotil, než vystřízlivěl a pochopil že ideál a realita se vzájemně nepotkávají. To bylo pozvolné a nejtvrdší to bylo, když byl v institutu, kde dělal ekonoma po roce 1968. tam poznal, jak je hospodářství hrozné. On by si nikdy nevezl ani korunu pro sebe. Po roce 1968 musel odejít ze strany. My jsme s režimem problémy neměli. Všichni jsme bez problémů studovali. Rok 1968 nás neovlivnil.

Jak jste trávili volný čas?

Pracovní doba byla i v sobotu. V neděli návštěvy, ven, hodně jsme jezdili za Prahu. Jako děti jsme jezdily na tábory. Na dovolenou jsme jezdili po celé republice. Jezdili jsme vlakem nebo autobusem. Televizi jsme poprvé měli v roce 1963 ale byli jsme zvyklí poslouchat rádio. Poslouchali jsme i hlas Ameriky. Jinak na dětství vzpomínám ráda.

Rodiče rádi cestovali, rádi chodili do hor. Několikrát byli v Tatrách. Otcovým největším koníčkem byla historie.

Jaký byl jeho pohled na dějiny?

Bavili jsme se o tom jak se měnil jeho pohled na husitství. Tam jsme došli k tomu, jaká je základní myšlenka a jak ji lidé změní. Byl to také pohled daný dobou. Spíše než staršími dějinami se zabýval novějšími. Benešem se zabýval. Měl asi názor že Beneš nic nemohl jiného dělat v Mnichově. Vinu Beneše na Mnichovu neuznával. Pokud to bylo fakty podpořeno, tak dokázal změnit názor. V průběhu let získal další informace, více toho nastudoval. Bezprostředně po válce jistě hrála svou roli ideologie, ale později vítězila fakta a všechny ty podklady.

Jak vnímal řády, kterými ho honorovali?

Nikdy se s nimi nechlubil. Vůbec je nenesl. Nedával to najevo. Byl velice skromný.

Co oficiální svátky?

To jsme také neslavily, chodili jsme do průvodu, ale brali jsme to spíš jako povinnost. K volbám jsme chodili, to bylo skoro povinné. K tomu nás vedli i rodiče. Pro nás už to potom byl zvyk.

Jak jste vnímali lidovou demokracii?

V těch 60. letech jsme to vnímali pozitivně, jako opravdu lidovou demokracii, jako že se to mění. To byla ta euforie. A pak (po srpnu) jsme šli učit.

Vnímali jste doma totalitu?

Přímo se nás nijak nedotýkalo. Bezpráví jsme nezažili, až po srpnu 1968. politikou nás v dětství rodiče nezatěžovali a spíše se snažili nám udělat rodinné zázemí. Snažili se nám také ukázat, že není důležité zda je člověk ve straně, ale jaký je to člověk.

Příloha 2

Fotografie

Rodinná fotografie dětí Viktora a Karly Kárných. Zleva bratr Zdeněk, nevlastní sestra Věra, Miroslav, nevlastní bratr Jiří. Fotografie pochází z druhé poloviny 30. let.

Maturitní tablo Akademického gymnázia v Praze. Miroslav Kárný je na fotografii v páté řadě druhý z prava.

Na této fotografii je Miroslav Kárný druhý z prava. Fotografie byla otištěna na titulní straně Svobody 25. dubna 1961. Byla pořízena 22. dubna 1961 při příležitosti předávání Řádu práce časopisu Svoboda na Pražském hradě.